

# LAIŠKAS REDAKTORIUI

Apie politines „rudenio gėrybes“

LAIMANTAS JONUŠYS

Pone Redaktoriau, rašau šias eilutes labai rudeniškoje Lietuvoje, kai „purvynai, kad juos krutina vyžos, nei kisielius ant ugnies pleškėdami teška“. Tik tuos purvynus krutina ir teškina ne vyžos, ogi politinės jėgos bei žiniasklaida, ir taip darosi dėl seniai jau neoficialiai įsisiūbavusios Prezidento rinkimų kampanijos. Gal dar niekada taip aiškiai nebuvome patyrę, ką reiškia tradicinė frazė apie politikos „purvinumą“. Likus trims mėnesiams iki rinkimų, vienaip ar kitaip, vienoje ar kitoje balose jau buvo iki ausų išmurdyti visi pagrindiniai kandidatai.

Kokias iš to padarytume išvadas? Pirmiausia drįščiau pakartoti tai, ką esu ne kartą teigęs spaudoje nuo 1989 m. (taip pat ir 1992 m., kai dešinieji aktyviai ir, kaip vėliau paaiškėjo, neįžvalgiai agitavo už stipraus Prezidento instituciją): mums reikia parlamentinės respublikos, kurioje Prezidentą rinktų Seimas. Žinoma, toks Prezidentas turėtų mažesnes galias, be to, apie tai bus galima rimtai kalbėti tik po šių rinkimų, nes šiemet pasigirdę tokie siūlymai arba (iš kitos pusės) gąsdinimai, kad taip gali būti nuspręsta, buvo akivaizdžiai orientuoti tik į Vytauto Landsbergio galimybes užimti šį postą. O juk mums jau seniai reikėjo mesti pastangas derinti Konstituciją prie konkretaus asmens.

Manau, kad pats pirminis sprendimas orientuotis į stiprų (ar apystiprį) Prezidentą, renkamą liaudies, liudijo politinės kultūros stoką Lietuvoje, tikėjimą lemtingomis vieno asmens galiomis, taip pat iliuzijas, sietinas su „gero caro“, „tvirtos rankos“ ir panašiomis idėjomis. Europoje ir pokomunistinėje erdvėje, nuo pat Dublino iki Alma Atos, su retomis išimtimis, galioja paprastas dėsnis: juo žemesnė šalies politinė kultūra, juo didesnės joje Prezidento galios. Todėl dabar, kai, susidarius ryškiai dešiniųjų daugumai Seime, išaiškėjo situacinis dabartinio Prezidento silpnumas, pasigirdę raginimai stiprinti jo galias, manau, kreipia atgal ir (netyčia) į rytus (nors ir ne į Rytus).

O juk „pleškenimas purvais“ tiesiogiai susijęs su Prezidento institucijos sureikšminimu. Jeigu kam atrodė, kad pernyktė Seimo rinkimų kampanija buvo purvina (nors niekas neneigs, kad ji buvo švaresnė už ankstesniąją), tai dabar aišku, kad tai tebuvo vaikiškas išsimurzinimas. Vis dėlto rinkėjai jau ėmė po truputį orientuotis į partijų skelbiamas veiklos linijas, jų siūlomus šalies reikalų tvarkymo būdus, ir politikos lyderių asmenybės jau nebeužgožia visko kitko.

O štai kalbant apie Prezidentą, negausius bandymus spaudoje pakalbėti apie Prezidento funkcijas ir konkrečių pretendentų tinkamumą jas vykdyti nušlavė visai kitokio domėjimosi tomis asmenybėmis lavina. Amerikoje nacionaliniu sportu tapo garsių asmenybių (taigi ir politikų) asmeninio, taip pat intymaus gyvenimo detalių knaisiojimas, pas mus šiuo aspektu visuomenės norai kuklesni: daug kam atrodo, kad pats pretendentas į politikus yra sau ir žmona, ir meilužė, t. y. gana, kad pats yra „gražus vyras“ (o jei dar žada aibes gėrybių, tai irgi ne pro šalį). Dar kitiems svarbiausia ieškoti jau išsitrynusių arba ir nebūtų dėmių biografijoje.

Dalis viso to vieša ir didžiausių laikraščių bei televizijų smagiai trimituojama. Bet tai dar

ne viskas. Žmonių galvose limpa ne tik tokie perliukai. Liaudyje galime prisiklausyti fantastiškiausių prasimanymų apie politikos lyderius – tai, ką pavadinčiau „šveicariškos vilos“ sindromu, klesti iki šiol. Kalbėdami apie politiką, neturėtume vien užversti galvas aukštyn ir vainoti lyderius bei žurnalistus. Tokiais atvejais visada pravartu pasižvalgyti, kokios ir, svarbiausia, iš kokių paskatų bei nuoskaudų kylančios nuotaikos, mintys bei jausmai bruzda visuomenėje.

Žmonėse klaidžioja tokie gandai ir „naujienos“, kokių joks laikraštis nerašė ir joks radijas nekalbėjo. Turime nekišti galvų į smėlį ir pripažinti, kad šalyje yra tiesiog pritvinkę daug neapykantos ir valdžiai, ir visiems politikams.

Psichologija čia tokia: nereto žmogaus (ypač provincijoje) materialinė padėtis pastaraisiais metais pablogėjo, jis nemato perspektyvų, jį apima neviltis ir apmaudas. Kažkas ar kas nors dėl jo bėdų esąs kaltas – aišku, pirmiausia tie, kurie būdami valdžioje skatino permainas, pakeitusias žmogaus būklę ne į gera. Taigi valdžioje sėdį blogi žmonės – būtent blogi, ne šiaip klystantys ar ko nesugebantys. Suversti kaltę *objektyviems, neišvengiamiems pereinamojo laikotarpio sunkumams* būtų pernelyg objektyvu ir neteiktų jokios išeišios susikaupusiam apmaudui; reikia atpirkimo ožio, nagi taip, „Ožio“ – „to muzikanto“. Taip įsivaizduojančio bėdžiaus sąmonė yra puiki dirva, godžiai sugerianti visas gandy srutas; tokiu atveju tiesiog būtų neįmanoma nepatikėti, kad politikos lyderis esąs „žydas“, „vagus“, o štai dar ir „kagėbistas“.

Anaipatol neketinu idealizuoti Vytauto Landsbergio ir manau, kad tai darantys dešinieji iš neteisingai suprasto solidarumo ir būtino atkirčio priešininkams idėjos nejučia kūrė kažką panašaus į asmens kultą. Bet tai jau visai kita tema. O dabar, grįžtant prie priešrinkiminės ir daug platesnės prasmės – pastarųjų nepriklausomybės metų visuomeninės atmosferos, tenka pripažinti, kad nusivylimas, labai aiškiai pajustas 1992 m. Seimo rinkimų rezultatuose, dabar lyg ir įgijo solidesnę kokybę, nes jau daugelio buvo nusivilta ne tik pirmąją Sąjūdžio valdžią, bet ir po to LDDP-istais bei dabar vėl konservatoriais.

Manau, kad verta atidžiau pažvelgti į to Didžiojo nusivylimo, neišsipildžius Didiesiems lūkesčiams, ypatybes, nes tai viena esminių šios visuomenės dominančių. Neturiu tikslo leisti į galias analizes, nes nesijaučiu pakankamai kompetentingas neigi turįs sociologinių tyrimų duomenų. Bet ryžčiausi numanyti ir kai kuriuos tokius aspektus, kurių jokios apklausos neatskleis. Juk suprantama, kad tie, kurie pastaraisiais metais „apvogė Lietuvą“, ne iš priešiškos planetos čia nusileido ir ne iš pragaro gelmių išniro; tai buvo tipiškai tam tikrų mūsų posovietinės visuomenės sluoksnių (ne vieno sluoksnio, ne tik komunistinės nomenklatūros!) padarai, ir, regis, dalis tų, kurie tokiais piktinasi, labiausiai širdyje apmaudauja dėl to, kad ne jie patys pripuolė „prie valdžios lovio“, ne jie gavo žarstyti patiklių naivuolių į sekundinės vertės bankus suneštus pinigus. Maža to, dalies tokių žmonių gal ir negalima beatodairiškai smerkti, nes jie nėra cinikai; jie tiesiog pasinaudotų korupcinėmis ir neįstatymiškomis progomis (ir dabar pagal menkas galimybes pasinaudoja – jei ne traktorių, tai bent šakes sau iš bendro gero), vado-vaudamiesi nuostata, kad toks yra visuotinis gyvenimo būdas: jei ne aš, tai kitas.

Kiti (o iš dalies ir tie patys) būtų linkę šiek tiek pasiaukoti dėl nepriklausomos Lietuvos šviesių perspektyvų ir neburnodami kęsti tam tikrus nepriteklus, kylančius dėl *objektyvių, neišvengiamų pereinamojo laikotarpio sunkumų*, jeigu būtų gavę įkvepiantį pavyzdį iš aukščiau. Toks šventas naivumas išleidžia iš akiračio tai, kad tariamai subjektyvūs nepriklausomybės idealą teršiantys veiksniai – valdininkų korupcija, aplaidumas ir nekompetentingumas, valstybės turto išgrobstymas per kriminalizuotą privatizaciją, dalies visuomenės nuskurdinimas ir t. t. – taip pat priskirtini *objektyviems, neišvengiamiems pereinamojo laikotarpio sunkumams*, kitaip tariant, dėl

turimo sovietinio palikimo su visais jo aspektais, be to, apskritai dėl visokeriopo žmogaus prigimties netobulumo tai buvo dėsninga ir neatsitiktinai tam tikru mastu (priklausomu nuo istoriškai susiklosčiusių vietinių sąlygų) vyko visose pokomunistinėse valstybėse. (Skliausteliuose pridursiu, kad toks požiūris nėra beviltiškai fatalistinis, nes lygiai taip pat dėsninga – ir sveikintina, – kad šioms negerovėms priešinamasi, ir jau dabar jų bent šiek tiek sumažėjo, o ateityje dar sumažės.)

Taigi vis dėlto neretas LR pilietis yra nebepaguodžiamas. Atsidūręs, kaip rusai sako, prie suskilusios geldos, jis savo akimis mato daug neteisybės, kai vienas, plėšęs ir vogęs, „kaip baisus kunigaikštis skiauturę rodo, / O kits per purvus klampodamas mėžinį rauso“, o jeigu kuris „kunigaikštis“ nei plėšė, nei vogė ir beveik sąžiningu verslu prakuto, tai vis tiek blogai, „kad jis, o ne aš“. Tiesiog vos ne komunistiška arba anarchistiška revoliucinė situacija, tad nors ir tenka apgailestauti, kad pilietinė visuomenė ir plataus masto sąmoninga visuomeninė iniciatyva iš „apačių“, pvz., profsajungų, dar nėra susiformavusi, vis dėlto reikia ir džiaugtis, kad tas apvogtasis yra gana apatiškas ir su iš kolūkio vogtom šakėm nepuola paskui socialistus arba Štusauską „prieš skurdą ir skurdintojus“, t. y. valdžios versti.

Galime guostis, kad ateis nauja karta, kuri subręš sveikesnėmis socialinėmis sąlygomis. Gal tai bus karta, kuri dabar dar tik vystyklusė. O ta, kuri dabar lanko mokyklą, iš neretų tėvų (bei senelių) girdi: „Prie Sovietų buvo geriau“. Iš pirmo žvilgsnio to žodžio „geriau“ prasmė perdėm materialistiška, t. y. žodžio, sąžinės laisvės pranašumai „gerumui“ nepriskiriami, ką ir kalbėti apie tai, kad ir gausios sovietinių laikų materialinės bėdos bei nepritekliai taip pat užmirštami. Bet problemiščiau tai, kad kai kurie, tariantys tą „geriau“, nėra gryni materialistai, nes juk teigiama, kad dorovinio pagedimo, nusikaltimų ir visokių „glūpų šūtkų“ dabar esama daugiau negu Sovietų laikais. Tie, kurie mano, kad pagrindinis Bažnyčios uždavinys yra palaikyti visuomenės moralę, gali daryti išvadą, kad Sovietų valdžia tai sugebėjo sėkmingiau negu dabar laisvę atgavusi Bažnyčia, nes „ir lietuvninkai, prancūziškai pasirėdę, į bažnyčią vos išgirst ką kyšteriai galvas, / O paskui tuo žaist ir šokt į karčemą bėga“.

Nėra abejonės, kad ūkio terapija (tegu ir ne „šokinė“) bei laisvosios rinkos įsigalėjimas yra perspektyvūs ir šaliai naudingi, todėl sveikintina, kad ryški mūsų politinio elito dauguma yra ryžtingai nusiteikusi tęsti reformas, nes juk tos šalys, kurios, saugodamos stagnacinio, valstybinio ūkio liekanas, reformas daro labai vangiai arba pavėluotai (Baltarusija, Ukraina), įklimpo į tokį liūną, iš kurio pernelyg ilgai reikės kapanotis. Vis dėlto ir Lietuvoje, be tų ligų, kurių gydymo būdai žinomi ir jau naudojami, dar turime ir tokių bėdų, kurių padarinius nežinia kiek ilgai kėsime: pernelyg didelė praraja tarp turtingiausiųjų ir skurdžiausiųjų (be kita ko, skatinanti mafijinę kriminalizaciją) bei apverktina nenormaliai gausaus žemdirbių sluoksnio padėtis. Tų „būrų“ mūsų iškilūs politikai turėtų neužmiršti (ir ieškoti ne apgailėtiną agoniją pratęsiančio subsidijavimo, o originalesnių sprendimų), nes „žinom juk, žėlėk Dieve, kaip mūsų gadynė ašaras išverktas po kojų mindama šypsos“.

Druskininkai, 1997 m. spalio 9 d.



## MAESTRO DANTE ALIGHIERI

ANTANAS ŠVITRIGAILA ROKANTĖNAS

### RASTAS PSEUDONIMINIS RAŠINYS APIE DANTE

Gerbiama Redakcija, neseniai tvarkydamas savo „archyvą“ (taip vadinu įvairius vienaip ar kitaip į mano rašomojo stalo stalčius patekusius popierius) radau vieną tekstą, kurį drįstu pasiūlyti Tamstų dėmesiui.

1993/94 m. m. rudens semestrą Vytauto Didžiojo universitete skaičiau „Filosofijos įvado“ kursą. Paskaitos vyko Centrinų rūmų 205 auditorijoje. Kartą, tai buvo rugsėjo vidurys, baigęs paskaitą nuvaliau lentą, susirankiojau savo popierius ir jau buvau beišeinąs iš auditorijos. Man į akis krito pirmoje eilėje ant stalo gulintis sąsiuvinis. Kadangi auditorijoje jau buvau likęs vienas, pirmiausia pagalvojau, kad kuris nors studentas pamiršo konspektų sąsiuvinį. Tad nusprendžiau pasielgti taip, kaip paprastai tokiais atvejais daroma – nunešti jį prie rūbinės sėdinčiai budėtojai. Kitą dieną atėjęs į universitetą pastebėjau, kad sąsiuvinis tebeguli ant budėtojos stalelio. Jis gulėjo ten ir po savaitės, ir po dviejų. Šiaip nebūčiau teikęs tam reikšmės, bet kažkokia (apskritai man nebūdinga) intuicija ragino tuo sąsiuvinium pasidomėti. Kiek padvejojęs, parsinešiau sąsiuvinį namo. Manau, kad pasielgiau teisingai. Mat ištyrinėjęs sąsiuvinio turinį ir apsvarstęs aplinkybes, kuriomis jis pateko į mano rankas, priėjau išvadą, kad sąsiuvinis buvo paliktas tyčia – sąsiuvinio savininkas aiškiai norėjo, kad aš jį rasčiau. Kodėl taip manau?

Pirmiausia, sąsiuvinis gulėjo gerai matomoje vietoje pirmoje eilėje, ir išeinant iš auditorijos buvo neįmanoma jo nepastebėti. Puikiai prisimenu, kad tąsyk per paskaitą ten niekas nesėdėjo. Nors klausinėjau studentų, gal kas pametė ar pamiršo tą sąsiuvinį, niekas neprisipažino. Iki pat semestro pabaigos jo niekas taip ir nepasigedo.

Visa tai, manau, yra pakankamas pagrindas minėtą sąsiu-

Giovanni Boccaccio, ne tik tarpais pikantiškų, tarpais pamokomų „Dekamerono“ istorijėlių autorius, bet ir Dantės biografas bei komentatorius, pasakoja tokį „atsitikimą“:

„Kai Dantės kūriniai jau buvo visur pagarsėję, o ypač žinoma buvo ta ‚Komedijos‘ dalis, kurią jis pavadino ‚Pragaru‘, ir kai poetą iš matymo jau pažinojo daugelis vyrų bei moterų, jis ėjo kartą Veronos gatve pro sėdinčias prie namo durų moterėles. Viena, jį pamačiusi, tyliai, bet taip, kad Dantė ir jo bendrakeleiviai vis dėlto išgirstų, pasakė: ‚Žiūrėkite, štai eina žmogus, kuris, kada tik panori, nusileidžia į pragarą, o panorėjęs vėl sugrįžta į žemę ir parneša žinių apie tuos, kurie pragare kenčia.‘ O kita į tai visiškai nuoširdžiai atsakė: ‚Tikra tiesa, tik pažiūrėk, kokia susivėlusį jo barzda ir kaip nuo pragaro liepsnos bei dūmų patamsėjęs jo veidas.‘ Išgirdęs tokias kalbas ir suprasdamas, kad jos kyla iš naivaus tikėjimo, Dantė nusišypsojo ir patenkintas nužingsniavo toliau.“

Tikriausia ir mes, šios istorijėlės skaitytojai, atladžiai šypsomės kartu su Dante. Jaučiamės visa galva aukštesni už naiviausias Veronos moterėles: juk mums nekyla abejonė dėl to, jog Dantės „Pragaras“ nėra kokie dokumentiniai keliautojo užrašai. O net dviem galvomis už jas aukštesni pasijuntame, kai pastebime, kad mes nė klausimo nekeliamo apie „Dieviškosios Komedijos“ turinio „tikroviškumą“. Tai išprususio, apie meną nusimanančio žmogaus bruožas, skiriantis jį nuo netašyto prasčioko, kuris, vos nugirdęs kokį pasakojimą, tuojau klausia, ar iš tikro taip buvo. Esame įsitikinę, jog žinome *tikresnę* didžiojo Dantės kūrinių vertę, negu juose pasakojamų dalykų *tikroviškumas*. Esame įsitikinę, jog suprantame, kad toji vertė neturi nieko bendra su teisinga in-

formacija apie „aną pasaulį“. Mums Dantė yra ne koks magas, šamanas ar koks dausų turistas, pasakojantis savo kelionių įspūdžius, o...

...O kas gi Dantė yra mums?

Iš tiesų, kas gi jis mums yra?

Tikriausia kadaise panašiai jautėsi šventasis Augustinas, bandydamas svarstyti laiko esmę. „Kol apie jį manęs niekas neklausia, žinau, o kai noriu klausiančiam paaiškinti – nežinau“, – prisipažįsta jis „Išpažinimų“ XI knygoje. Ir mums atsakyti į klausimą, kas yra Dantė, iš tiesų nėra lengva. Nelengva, atrodo, kaip tik dėl to, dėl ko galbūt turėtų būti priešingai – dėl to, kad visi Dantę skaitėme. Tiesa (o tai ir yra šiuo atveju svarbiausia), skaitėme pirmiausia kaip privalomą, mokyklos programoje numatytą autorių, t. y. kaip tą, apie kurį reikia atsakinėti stovint prie lentos arba rašyti ilgus ir nuobodžius rašinius, „savais žodžiais“ perpasakojant literatūros mokytojo ar vadovėlio „nesavus žodžius“. Daugelio mūsų atmintyje jis tikriausia toks ir išliko – paniūręs kumpanosis lauro lapais apmūturizuota galva. Žodžiu, klasikas. O apie klasiką tik gerai, arba...

Vadinasi, nieko.

Argi gali būti kitaip?

Ko gero, vis dėlto gali. Pats Dantė čia rodo mums pavyzdį. Prisiminkime, juk vienas svarbiausių „Dieviškosios Komedijos“ veikėjų yra Vergilijus. O Vergilijus Dantei buvo toks pat (gal net „klasiškesnis“) klasikas, kaip Dantė mums.

„Komedijoje“ Vergilijus tituluojamas įvairiai: kartais pabrėžtinai švelniai (*dolcissimo padre, dolce poeta*), kartais neslepiant susižavėjimo jo nepaprasta išmintimi (*savio gentil, savio, que tutta seppe*), kartais nuolankiai (*duca, signore*). Vis dėlto pirmas titulas, kuriuo „pasiklydęs tamsiame miške“ ir laukinių žvėrių puolamas Dantė pagerbia savo gelbėtoją, yra *maestro*.

Lietuviškai tikriausia turėtume sakyti „mokytojas“.

– Pedagogas?! Vėl mokykla?! Vėl privalomi skaitiniai ir atsakinėjimas prie lentos?!

– Nebūtinai. Juk *maestro* (tai galime suvokti ir be žodyno, vien įsiklausę į šio žodžio skambesį) gali reikšti ir „meistrą“.

vinį laikyti ne pamestu ar pamirštu, bet tyčia paliktu. Kadangi, kaip žinote, esu didelis Sørenio Kierkegaardo, grafo Jano Potockio, „gotikinio romano“, Jorge Luiso Borgeso, Umberto Eco ir Andriaus Jaro gerbėjas, nesunkiai suprasite, jog radinys mane nepaprastai sudomino.

O dabar apie patį sąsiuvinį ir jo turinį.

Tai standartinis 96 languotų lapų sąsiuvinis pilkais kolenkoro viršeliais. Tokius sąsiuvinius dar palyginti neseniai vartojo beveik visi studentai.

Atsivertęs sąsiuvinį, pirmiausia aptikau sukonspektuotas dvi „Filosofijos įvado“ paskaitas. Tai, kad konspektuota pabrėžtinai neatidžiai, praleidžiant svarbius dalykus ir kruopščiai fiksuojant šalutines pastabas bei neesminius paaiškinimus, kelia įtarimą, jog paskaitų konspektas tėra kamufliažas, sykiu atliekantis ir adreso funkciją: atseit „tam, kas skaitė šias paskaitas“.

Šio „siuntinio“ tikrąjį „turinį“ radau apvertęs sąsiuvinį ir atsivertęs jį iš kito galo. Tai buvo nedidelio (galbūt nebaigto) rašinio, pavadinto „Maestro Dante Alighieri“ juodraštis.

Jei reikėtų pasakyti „apie ką“ tas rašinys, tai sakyčiau, jog tai meno ir tikrovės santykio svarstymas vaizduotės ir meilės priešstatos kontekste. Tai tema, kuri, prisipažinsiu, mane patį labai domina. Esu apie tai šiek tiek galvojęs ir net ką ne ką rašęs „Naujajame Židinyje“. Galbūt paskaitės anuos mano rašinius, sąsiuvinio savininkas ir nusprendė tokiu neįprastu būdu įteikti man savo kūrinių.

Žinoma, mūsų postmoderniais laikais nėra prasmės klausiti apie kokio nors teksto žanrą. Tad ir nesistengsiu to daryti, tik pastebėsiu, kad tai pradedančio literato bandymas pafilosofuoti literatūros klasiko (šį sykį Dantės) sąskaita.

Kad teksto autorius – pradedantis literatas, visiškai akivaizdu. Etiudas parašytas pretenzingu stiliumi, tarpais naiviai ir gana paviršutiniškai mėgdžiojant Martino Heideggerio mistagogines etimologijas, tarpais – bandant šmaikštauti, nusižiūrėjęs į „Lietuvos ryto“ feljetonistą RoRą. Rašinio autoriui labai sekasi išlaikyti vieningą stilių. Komplikuoti, nuo pridėtinių konstrukcijų apsunkę sakiniai sumišę su šnekamosios kalbos intonacijomis, nuo sentimentalokos patetikos tolydžio peršokama prie ironijos ar piktokų, kartais net arogantiškų išpuolių. Naiviai atrodo ir gausybė sušukimų bei retorinių klausimų, kuriais autorius, matyt, bando „pagyvinti“ tekstą. Gausybė tai-

symų (dėl kurių turėjau, kaip sako vienas daug kam gerai pažįstamas ir bet kokios manualinės veiklos sėkmingai ven-giantis „įdomus žmogus“, viską perrašyti „savo rankomis“) liu-dija tik drumstose pradedančių literatų sielose aptinkamas hipertrofuotas literatūrinės ambicijas.

Nors autorius, atrodo, pretenduoja į pastaruosiu metu gero-kai devaluotą „filosofo“ statusą, abu pasažai, kuriuose vaizduo-jamos „filosofų diskusijos“, yra ne kas kita, kaip piktos karika-tūros. Prisipažinsiu, man nebuvo malonu kai kuriose „diskusi-jų“ replikose atpažinti ne itin pagarbias aliuzijas ne tik į vieną kitą visiškai niekuo dėtą mano kolegą, bet ir į mane patį. O kam gi malonu matyti negailestingą savo parodiją? Belieka guostis vien tuo, kad neparodijuojami tik niekam nežinomi asmenys.

Kas gi yra šio rašinio autorius?

Nors šalia etiudo antraštės nurodyta Antano Švitrigailos Rokantėno pavardė, esu įsitikinęs, kad tai slapyvardis. Taip manau dėl dviejų priežasčių:

1. Peržiūrėjęs 1993/94 m. m. rudens semestro „Filosofijos įvado“ klausytojų sąrašą, tokios pavardės neradau\* (žinoma, jis galėjo būti ir „laisvas klausytojas“, bet tai mažai tikėtina).

2. Nereikia būti XX amžiaus literatūros specialistu, kad atpažintum, jog pirmasis vardas ir pavardė yra ne kas kita, kaip sulietuvinti J. P. Sartre'o (kurio studiją apie vaizduotę autorius yra aiškiai skaitęs) romano herojaus vardas ir pavardė. Kad šis slapyvardis pasirinktas neatsitiktinai, rodo ir irzlokas, lyg priekabių ieškantis rašinio tonas, ir autoriaus vertybinė orien-tacija. O dėl antrojo – Švitrigailos vardo, tai man nelabai aišku, kuo čia dėtas jauniausias karaliaus Jogailos brolis. Gal tai greičiau aliuzija į Dostojevskio Svidrigailovą, o gal šis vardas įterp-tas tik tam, kad inicialai „A.“ ir „Š.“ sudarytų vienaskaitos pirmojo asmens įvardį „Aš“?

\* Redakcija jaučia pareigą priminti, kad šią pavardę dr. Sodeika galėjo rasti mūsų žurnale (žr. Rokantėnas A. Š. *Teodicėja – Dievas teisiųjų suole* [rec.: Theodizee – Gott vor Gericht? / Willi Oelmüller (Hrsg.). – München: Fink, 1990] // Naujasis Židinys. – 1992. – Nr. 10. – P. 79). Deja, net toks ištikimas mūsų autorius nėra lygiai ištikimas skaitytojas. Dar kartą pasitvirtina mūsų ir Šiaurės tautų kultūrų paralelumas (plg. garsiąją frazę: „чукча не читатель, чукча писатель“; žr. *Сказки и мифы народа чукча. Из собраний А. Ф. Левинсона. – Вильнюс: Белая Поляна / КОЛ, 1991. – Т. 7, с. 74; plg. paaišk. p. 1324.* – Red. past.

O kuo „meistras“ skiriasi nuo „mokytojo“?

Mokytojo darbas – mokyti. Meistro – dirbti. Mo-kytojas moko neklausdamas, ar norime būti jo mo-komi, ar ne. Tuo tarpu meistras – tai pirmiausia tas, iš kurio galime tik pa-si-mokyti. Jis moko ne „duodamas pamokas“, o tiesiog dirbdamas savo dar-bą. Todėl tikrai išmokyti meistras gali tik to, ką pats moka, ką pats sugeba padaryti. Mokyti gali bet kas, bet šio to išmokyti galime tik iš meistro. Taigi tikras mokytojas gali būti tik meistras.

Matyt, norėdamas kaip tik šitai pabrėžti Thomas Stearnsas Eliotas savo bičiulį ir *mokytoją* Ezra Poundą vienoje dedikacijoje pagarbiai vadina ne *maestro*, bet *fabbro, il miglior fabbro* – „geresniu meistru“ arba pažodžiui – „geresniu kalviu“.

„Kalviu“ amžininkai vadino ir Dantę. „Tercinų kalviu“. Matyt, jiems atrodė, kad tik didis kalvystės meistras gali iš kietų lyg geležis tercinų nukalti tokią standžią ir grakščią vaizdų bei įvaizdžių kon-strukciją – „Dieviškąją Komediją“.

Tiems, kuriuos šokiruoja tokio „proziško“ įvaiz-džio taikymas kalbant apie vieną didžiausių visų laikų poetų, priminsime, kad, pakapstę paties žodžio „poetas“ etimologiją, aptiktume tą patį „darymo“, „gaminimo“ prasmenį: juk graikiškai *poiēsis* pirmiau-sia ir reiškia darymą, gaminimą, o *poiētēs* – darytoją, gamintoją. Šiuo požiūriu galėtume sakyti, jog skir-tumas tarp kalvio, kalančio kirvius ar kaustančio arklius, ir „tercinų kalvio“ yra tik tas, kad, kaip sa-kydavo (o gal ir dabar kur nors tebesako) marksis-tai, pastarojo sritis yra „dvasinė gamyba“. Dantė ga-mina ne kokius ūkyje naudingus daiktus, bet „me-ninę produkciją“. Jis yra *meistras*, kuris gamina *meną*.

Tad gal galėtume Dantę vadinti tiesiog...

Bet kodėl žemė staiga ima linguoti po mūsų kojomis!?

O varge! Juk klimpstame į dar visai neseniai la-bai sėkmingai eksploatuoto, o dabar jau net ideo-logiškai pavojingu tapusio „meno meistro“ pleonaz-mo semantinį liūną.

Laimei, štai pro šalį eina būrelis filosofų.

– Gelbėkit!

Negirdi. Pabandykime jiems įsiteikti.

– *Hallo*, išminties mylėtojai!

Pasinėrę savo minčių *sietuose*, jie nekreipia dėmesio į mūsų pataikūnišką saldžialiežuvystę.

Meskime jiems kokį „filosofinį klausimą“, o patys laikykimės įsikibę už jo klausuko; gal filosofai ištrauks.

– Meldžiamieji, ar nežinote, kas yra menas?

Tiesos išalkę filosofai tuojau apipuola mūsų išvirkščios meškerės jauką ir ima traukti kiekvienas į save.

– Menas – tai tikrovės atspindys, jos pamėgdžiojimas, ir kuo šis atspindys tikslesnis, kuo geriau tikrovė pamėgdžiojama, tuo vertingesnis meno kūrinys, – teigia vienas.

– Netiesa, – prieštarauja kitas. – Menas – tai neįlygstamos menininko individualybės, jo unikalaus vidinio pasaulio išraiška.

– Individo gyvenimas pats savaime nieko nedoimina. Mene svarbu tik tai, kas bendra, visuotina. Menas yra antindividualaus prado, amžinųjų idėjų išraiška.

– Visiškai ne išraiška, o pasaulio pažinimo priemonė, ir vertingas menas tik tiek, kiek padeda pažinti tikrovę.

– Pažinti maža! Menas pirmiausia turi auklėti. O kaip gali auklėti šiuolaikinis menas, kuriame nėra nieko, išskyrus patologiją!

– Ką jūs išmanote apie meną! Apie jo vertę gali spręsti tik tas, kas pats yra menininkas.

– Menas priklauso liaudžiai! Todėl iš visų menų mums svarbiausias kinas!

– Ne liaudžiai, mulki, o tautai! Ir ne kinas, o teatras!

– O aš labiausiai vertinu televiziją, ypač kai mane patį rodo.

– Televizija – tai „panelių pardavėjų“ menas!

Ir t. t.

Nors „filosofų diskusija“ primena gerai žinomą atvejį, kai gulbė, lydeka ir vėžys bendromis pastangomis bandė traukti vežimą, vis dėlto mums pasisekė: jau stovime ant tvirtos, filosofų ištryptos žemės. Klampus „meno meistro“ pleonazmas mums jau nebebaisus. Norėtume padėkoti mūsų gelbėtojams, tačiau įsikarščiaję jie nekreipia į mus dėmesio. Tad eime toliau. Pasiieškokime ramesnės vietelės ir įsi-

Kodėl autorius slepia savo vardą?

Man atėjo į galvą bent trejetas motyvų, dėl kurių jis galėjo ar net turėjo nepasirašyti tikruoju vardu. Pirmasis ir paprasčiausias motyvas – visiškai suprantamas pradedančio autoriaus nepasitikėjimas savo jėgomis ir mėginimas apsidrausti. Kitas galimas motyvas beveik tiesiogiai nurodytas toje rašinio vietoje, kur autorius giria „didžiuosius senovės anonimus“ kaip tik už tai, kad jie nepasirašė po savo kūriniais. O jei to dar maža, galėčiau pasiūlyti ir trečią motyvą, kuris man atrodo tikriausias: literatūrinė mistifikacija.

Kaip žinia, literatūrinės mistifikacijos, kai savas tekstas pateikiamas kaip paslaptینگomis aplinkybėmis rastas nežinomo autoriaus kūrinys, ypač mėgo XIX amžiaus romantikai. Kaip tik jų pastangomis praėjusio šimtmečio pirmoje pusėje buvo „atrasta“ gausybė „nežinomų autorių“ dienoraščių, laiškų, užrašų ir kitokios literatūrinės produkcijos. Žinoma, dažnai tokios fikcijos buvo ir yra naudojamos vien kaip savotiškas „pagardinimas“, „prieskonis“, suteikiantis romanui ar apsakymui nekalto pikantiškumo. Tačiau nepamirškime, kad tokios literatūrinės mistifikacijos pamatą sudaranti „romantinė ironija“ pati yra subjektyvumo filosofijos atributas, filosofijos, kuriai „tik subjektyvumas yra tiesa“ ir todėl bet kokia objektyvacija, tarp jų ir literatūrinis tekstas, yra „netiesa“. Literatūrinis tekstas čia nebetraukiamas kaip neutralus tikrovės (realios ar dvasinės) atspindys. Priešingai, čia demaskuojama, sakytume, demoniška raidės prigimtis, parodoma, jog pati raidė taip pat yra tikrovė, ir dar tokia, kuri konkuruoja su kitomis tikrovėmis ne visiškai garbingu būdu – apsimesdama skaidriu ir bespalviu minties indu, veidrodžiu, kuris tik atspindi, pats niekuo nebūdamas. Demaskuoti šią klastą galima atspindimu spinduliu apšviečiant patį atspindintį veidrodį. Tai nuo seno gerai žinoma kovos su baziliskais taktika. Literatūrinė mistifikacija ir yra toks į save patį atsigręžęs, save patį reflektuojantis tekstas. Čia objektyvuojama pati objektyvacija. Fikcija, kalbant hegeliskai, „iškeliami“ pasitelkus kitą fikciją. Virtęs savo paties objektu, literatūrinis tekstas netenka svarbiausios privilegijos, darančios jį pranešiniu už bet kokią tikrovę, – savo tariamo subjektyvumo. Tiesa, pradėję žaisti veidrodžiais, neišvengiamai įšiveliame į begalinę atspindžių iteracijų seką. Tačiau tai jau specialus klausimas. Tad nenorėčiau jo svarstyti. Juo labiau kad nenoriu čia pernelyg

„išfilosofuoti“, nes tikiuosi kada nors apie tai parašyti plačiau. Todėl apsiribosiu dar dviem pastabomis.

Pirmiausia norėčiau atkreipti dėmesį į tai, kad sąsiuvinio savininkas taiko nepaprastai retą literatūrinės mistifikacijos būdą, kurį galima būtų pavadinti „performatyvia mistifikacija“. Užuoat rašęs įžangą, kurioje, kaip tokiais atvejais įprasta, būtų pasakojama apie nežinomos kilmės rankraščio radimą paslaptingomis aplinkybėmis, t. y. užuoat kūręs tikrovės *iluziją*, jis sudarė *tikrą* situaciją, kurioje tikrovė ir vaizduotės sukurta galiomybė (o juk būtent jų tarpusavio santykis ir svarstomas etuide) susipynė į neatrįšamą mazgą. Jei rankraštis yra ne tariamai, o *tikrai* rastas ir jei jo autorius yra ne tariamai, o *tikrai* nežinomas, tai pradedama nauja tikrovės ir jos atspindžio lenktynių vija.

Ir antra pastaba. Iš pradžių man pasirodė nepamatuota autoriaus pretenzija, kai savojo etuido pabaigoje, cituodamas Dantę, jis bando pats versti, užuoat pasinaudojęs „kanonizuotu“ Aleksio Churgino vertimu. Tačiau atsivertęs „Vagos“ išleistą „Rojų“, radau tokį tekstą: „Ir įgavau iškart sparnus ir dingo // Mana dvasia vaizduotės sūkury... / Tačiau lyg rato judesys pradėtas, / Mane jau meilė nešė – ta, kuri // Ir saulę valdo, ir erdves žvaigždėtas“. Šis vertimas netikslus. Jame nepakankamai aiškiai perteikta vaizduotės ir meilės priešata, kuri mūsų autoriui svarbiausia ir kurios jis ir bando pasimokyti iš *maestro Dante Alighieri*.

Manau, kad, nepaisant visų šios literatūrinės mistifikacijos trūkumų, būtų šaunus pokštas ją išspausdinti. Juk, kaip pasakė vienas išmintingas žmogus, *there are things that are too serious for saying them with a serious face*.

Su pagarba ir geriausiais linkėjimais

Tomas Sodeika

Kaunas, 1997 m., šv. Jadvygos diena

klausykime į tai, ką mums sako pats žodis „menas“.

Ar, tardami šį žodį, negirdime tokių jo obertonų, kaip „menamas“, „pramanytas“, „išmonė“, „monas“? Tie obertonai dar aiškiau girdėti, kai savąja kalba prabyla menams labiau už mus nusipelnusių tautų atstovai. Antai itališkai *artificato* reiškia ne tik „meniškai padarytas“, bet ir „dirbtinis“, „netikras“, „suklastotas“. Panašų reikšmių lauką užkloja ir prancūziškas žodis *artificiel*, ir angliškas *artificial*, ir vokiškas *künstlich*, ir rusiškas *iskusstvenno*. Visi jie liudija meno giminystę su tuo, kas padaryta, padirbta, dirbtina. Trumpai sakant, su tuo, kas *netikra*.

Tad išeitų, kad menininkas yra meistras, kuris daro *netikrus* dalykus.

Ar ne už tai Platonas išvarė iš savo tobulos valstybės poetus? Ir ar ne teisingai jis pasielgė? Juk jie melagiai, apgavikai, sukčiai! Tik ir taikosi apdumti akis patikliems prasčiokams, tokiems, kaip anos Veronos moterėlės. Bet tai dar ne viskas. Juk jei menininkas padaro tai, ko iš tikro nėra, jei jis kuria fikciją ir suteikia jai aukščiausios vertybės rangą, tai argi jis nėra dar ir netikrų dievų, dievaičių, stabų gamintojas? Ar jis nėra *stabmeldys*? Čia girdime jau nebe Platoną, o greičiau Savonarolą.

Tai baisus priekaištas. Kaip žeidžia jis mūsų estetiškas ausis, nuo jaunų dienų pratintas meną sieti tik su tuo, kas dabar paprastai vadinama „dvasingumu“! Bet būkime objektyvūs. Argi drįsime paneigti, kad menas visuomet yra tikrovės nuvertinimas, jos pažeminimas, kartais net agresija prieš ją? O jei taip, tai tikrovė turi teisę gintis. Ir ji ginasi, nuolatos primindama menui jo iliuzinę prigimtį.

Neįmanoma pasakyti, kas šioje kovoje laimi, bet kas pralaimi – pasakyti nesunku. Tai – menininkas. Kiekvieno didelio menininko gyvenimas yra tragedija. Kurdamas jis siekia Absoliuto, siekia Būties, o sukuria tik „žmogišką, pernelyg žmogišką“ tarsi daiktą, kurio tikrasis vardas yra Niekas ir kuriame po plonyčiu iliuzijos sluoksnėliu paslėpta Beprasmybė. Todėl pikta likimo ironija reikėtų laikyti ne tai, kad daugelis genijų nebuvo amžininkų įvertinti ir mirė skursdami, o greičiau tai, kad kai kurie menininkai vis dėlto buvo vainikuoti laurais (ir tebėra vainikuojami). Tad kokie nuoseklūs ir ypatingos



pagarbos verti yra didieji (ši žodį rašau be jokios ironijos) senovės anonimai, nepasirašę po savo kūriniais. Kaip puikiai jie suprato, ko verti!

Tebūnie! Kūryba – tai iliuzijos kūrimas, kai tikrės žemės, tikro dangaus ar tikro gyvenimo vieton dedami jų substitutai: arenos smėlis, žydrai dažytas drobės gabalas, spektaklis.

Bet kodėl net ir suvokdami šitai, mes vis dėlto taip lengvai pasiduodame meno kerams?

Kaip atsitinka, kad tą, kas netikra, imame vertinti labiau už tikrovę, iliuziją iškeliamo aukščiau už būtį, fikciją – aukščiau už realybę?

Nejaugi vien pikta valia ar dekadentiškas estetizmas verčia mus taip elgtis?

O gal mus gena „metafizinis siaubas“, kuris apima žmogų, kai šis atsiduria *stipresnio buvimo* akivaizdoje?

Galbūt esame per silpni, kad galėtme iškęsti nepridengtą, *tikrą* tikrovę?

Gal iliuzijos kūrimas ir yra bandymas apsisaugoti nuo tikrovėje atsiveriančios būties bedugnės? Bedugnės, kurios neįstengiame išmatuoti menkais mūsų „prasmės“ matais ir kurią todėl apšaukiame beprasmybe.

Tad ar kūryba nėra „kosmetika“ – veiksmas, kuriuo chaotiška, nekultivuota, „laukinė“ būtis (bent akimirka) uždengiama gražiu ir prasmingu (tegu ir netikru) „Kosmosu“ – Visata, į kurią harmoningai įsikomponuoja ir blogis, ir melas, ir bjaurumas?

Prisiminkime, juk dažniausia kur kas labiau mums rūpi atsakyti į klausimus „kaip?“, „kam?“ ar „kodėl?“, negu patirti atsakymą į klausimą „kas?“ Tad gal būtis mums nėra nelygstamai reikšminga? Gal už ją svarbesnė yra *prasmė*? Ir gal tikrovė nėra būtina prasmės sąlyga? Gal pakanka *galimybės*?

Bet kas gi yra toji galimybė? Kas ją sieja su prasme? Ir kur yra jų šaltinis bei buveinė?

Tai vėl „filosofiniai klausimai“. Juos išgirde, mus vėl apspinta filosofai. Šį kartą jie, atrodo, pasiryžę surengti „tarptautinį simpoziumą“ ir mūsų taip lengvai nepaleisti.

– Gerbiami kolegos ir komilitonai! Dar senovės graikai žinojo, kad galimybė ankstesnė už tikrovę.

Juk tam, kad koks nors dalykas būtų, jis pirmiausia turi būti galimas, – pradeda naują diskusiją vienas.

– Tam, kad koks nors dalykas būtų galimas, jis turi neprieštarauti tam, kas jau yra tikra. Vadinasi, vis dėlto tikrovė pirmesnė už galimybę, – galvo-trūkčiais puola jam oponuoti kitas.

– Jei norime nustatyti, kuris teiginys apie galimybę yra teisingas, pirmiausia turėtume išsiaiškinti, ar jis yra prasmingas. O jūsų, gerbiami „kolegos“, teiginiuose prasmės kažkodėl neįžiūriu, – bando būti už visus gudresnis trečias.

– Jei neįžiūri, tai įsigyk akinius.

– Na, na, tuoj pats be akinių liksi.

– Ko jūs klausote to schizofreniko! Klausimą reikia kelti plačiau. Akiniai – tai kultūros reiškinys. Jie išplečia žmogaus galimybes ir yra paties žmogaus sukurti.

– Tamstos, gerbiamas kolega, kultūros samprata beviltiškai pasenusi. Štai prieš ketvirtį valandos išleistoje knygoje pasaulinio garso postneoadomazochistai Karrabas ir Barabbas pateikia tokį kultūros apibrėžimą...

– Negaliu klausytis tų, kaip aš jas vadinu, šlykštynių. Aš ir neskaitęs žinau visus tuos jūsų apibrėžimus ir žinau, ko jie verti.

Ir vėl t. t.

Filosofų ginčas dabar mums kaip niekad neparankus. Bet nėra kur sprukti. O ir dėkingumo už aną pagalbą pareiga verčia pasilikti. Tad laikydamiesi gero tono (o jis, kaip žinia, reikalauja nenutraukti pokalbio, net jei tai, apie ką kalbama, mums nelabai įdomu) apsimeskime, kad atidžiai klausomės, o patys tuo tarpu gyvenkime savo „tylųjį gyvenimą“:

Ar prasmė neatsiranda tik tada, kai tikrovę paverčiame galimybe? Kai įsupame tikrovę į galimybių debesį, kai ryškūs tikrovės kontūrai lyg išskysta galimybių rūke?

Kas gi yra meno kūrinys, jei ne toks galimybių debesis? Galimybių, atvirų interpretacijai, kuri, anot Maceinos, ir yra kūrinio supratimas. Prasmę *suprantame* tik todėl, kad ji yra galimybė, tuo tarpu tikrovę galime tik *pažinti*.

Meno kūrinyje tikrovė išnyksta:

Išnyksta – nes niekuo nebesiskiria nuo galimybės.

Išnyksta – nes, kai galimybių debesis išsisklaido, nelieka nieko.

Nieko, kas ribotų, nieko, kas varžytų, nieko, kas neleistų ar, priešingai, verstų.

Argi tai nėra kūrėjo *laisvė*?

Ir argi ne *laisvė* yra prasmės kriterijus?

Ir argi ne prasmė yra svarbiausias *laisvės* požymis?

Kada jaučiamės *laisvi*? – Kai būname prasmingai.

Kada suprantame prasmę? – Kai pasijuntame *laisvi*.

Menininkas yra *laisvas* galimybių meistras.

Tai reiškia, kad menininkas daro ne daiktą (juk tai būtų tikrovė, o ne galimybė), bet tik (o gal čia labiau tiktų sakyti *net*) daikto pavidalą, *vaizdą*.

Menininkas *vaizduoja* daiktą. Tai jo darbas ir jo meistriškumo egzaminas. Bet daikto vaizdas arba įsivaizduotas daiktas juk yra ne kas kita, kaip daikto fikcija, iliuzija. Šitai galime pastebėti ir kasdienėje kalbos vartosenoje; juk „įsivaizduotas“ dažnai reiškia tą patį, kaip ir „netikras“.

Maža to! Vaizdas ne tik nėra tikras. Jis į tikrumą nė nepretenduoja. Tai *galimybė*, kuriai visiškai pakanka *vaizduotės* erdvės.

*Vaizduotė!*

Štai pagaliau aptikome žodį, kuriame *in nuce* sutelkta ir meistro meistriškumas, ir meno netikrovė, ir galimybės, *laisvės* bei prasmės dialektika.

Vaizduotė – juk tai bet kokios kūrybos ištakos ir gyvybės šaltinis.

Tai joje aptinkame tą galimybės atvirumą, kuriame skleidžiasi bet kokia prasmė. Tik vaizduotė suteikia tą (beveik) beribę *laisvę*, be kurios jokia prasmė nebūtų įmanoma.

Tačiau vaizduotė – tai ne įrankis, kurį meistras prityrusia ranka galėtų valdyti, kurdamas įvaizdžius, vaizdus ir atvaizdus. Greičiau tai žiauri ir įnoringa valdovė.

„Jūs nežinote, kiek turiu išgerti degtinės, kad parašyčiau vieną eilėraščių“, – skundžiasi sunkia kūrėju duona (!) tūlas poetas. Nežinome, gerbiamasis, nes nesame poetai, bet, pasižiūrėję į išpurtusią tamtos nosį, tikime, kad daug.

Iš tiesų sunku įsiteikti aiškiai valdovei – Vaizduotei! Kaip šykščiai ji dalija savo malonę! Tik po

truputį, tik nedaugeliui, tik išrinktiesiems. Bet Dantė yra vienas išrinktųjų, vienas ponios Vaizduotės numylėtinių.

„Pragaro“, „Skaistyklos“ ar „Rojaus“ vaizdai stebina, stulbina, sukrečia. Jie užgrūva mus netikėtai, neša lyg audra, lyg lavina, lyg viesulas, blaškantis po niūrias ir neaprepiamas požemių erdves nelaiminguosius Paolą ir Frančeską. Koks polėkis, kokia jėga, kokia *laisvė*! Ne pagal epochą įsisiautėjęs, sakytume, barokinis vaizduotės šėlas.

Sykiu tai didžio meistro sudėtas himnas visagalei Vaizduotei.

Dantė kaip ponios Vaizduotės trubadūras – *il trovatore di madonna Immaginazione!*.

Taip, iš tiesų galima sakyti, kad iš šimto „Dieviškosios Komedijos“ giesmių devyniasdešimt devynias besąlygiškai valdo vaizduotė. „Pragare“ dominuoja jusliniai vaizdiniai, „Skaistykla“ – sielos įvaizdžių sritis, „Rojus“ – kelionė po dvasios gamtovaizdžius. Tačiau paskutinė, šimtoji giesmė gieda vaizduotės valdų ribas ir jos valdžios pabaigą. Ribas aptinkame jau pačioje giesmės pradžioje – jas paženkлина Marijos invokacijoje įvardytas ir lyg zeno koanas skambantis dvigubai paradoksalus kreipinys: „O Mergele Motina, savo Sūnaus dukterie!“ (Par. XXXIII, 1). Vaizduotei nepavaldi Švč. Trejybės ir Kristaus dievažmogiškumo paslapčių kontempliacija (Par. XXXIII, 115–130).

Vaizduotė neįstengia suvokti šių paslapčių prasmės: „Čia išseko lakiosios vaizduotės galia“, – pripažįsta Meistras „Rojaus“ XXXIII giesmės 142-oje eilutėje.

Vadinasi, Vaizduotė nėra visagalė! Ji nėra galutinė prasmės instancija!

Tad kam gi prireikė to ilgo ir sunkaus devyniasdešimt devynių giesmių pa-vaizduoto kelio? Ar tik tam, kad taptume ponios Vaizduotės *fiasco* liudytojais? Vaizduotės, tos galimybių ir prasmų valdovės?!

O gal *maestro Dante* mus vedė juo norėdamas parodyti tai, kas yra anapus vaizduotės ir anapus meno? Padėti mums aiškiau ir ryškiau suvokti tai, kas yra nebe menama, o tikra?

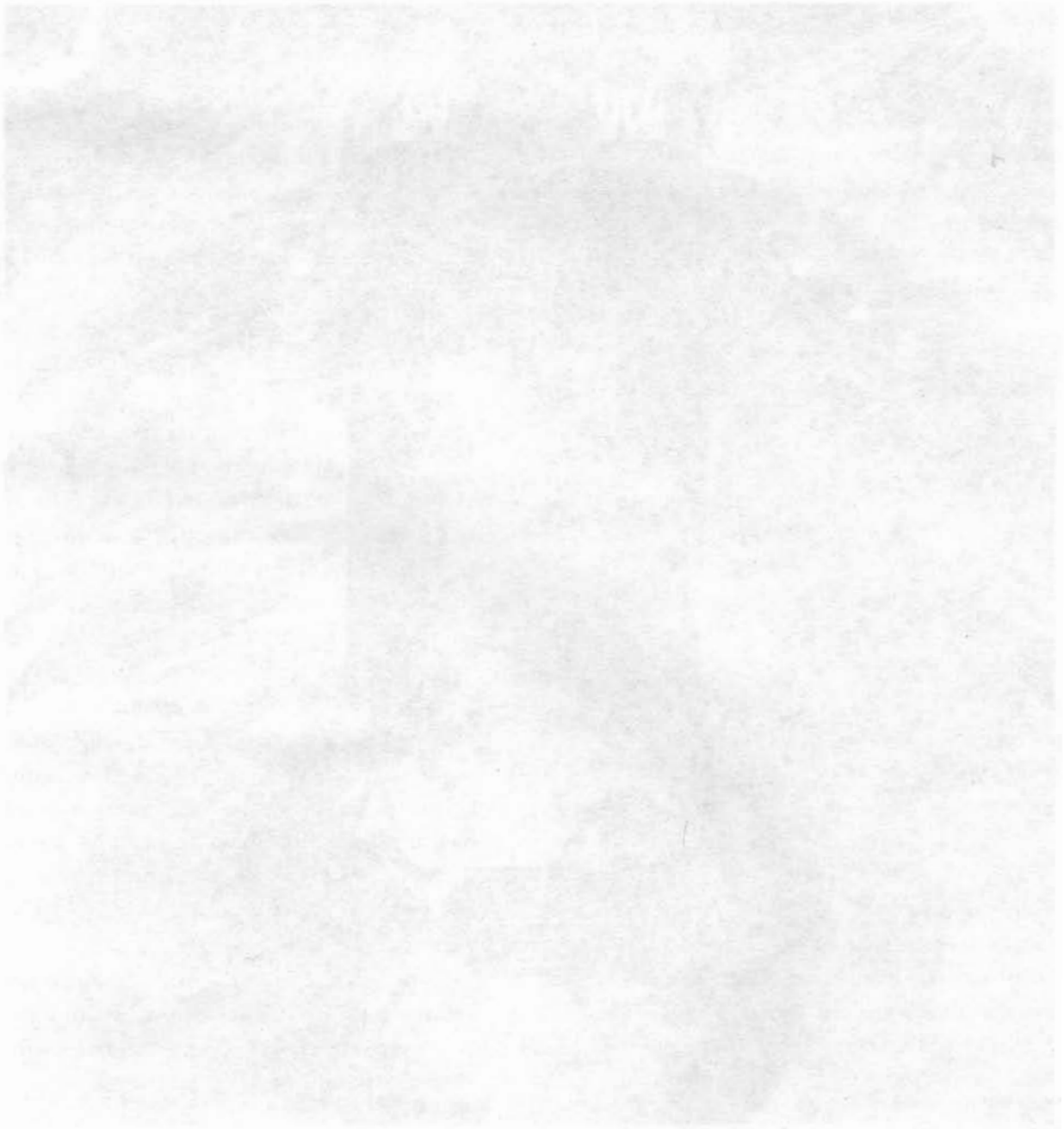
Kai nuščiūva savąjį bejėgiškumą patyrusios vaizduotės keliamas triukšmas, stoja tylą. Vaizduotė sten-

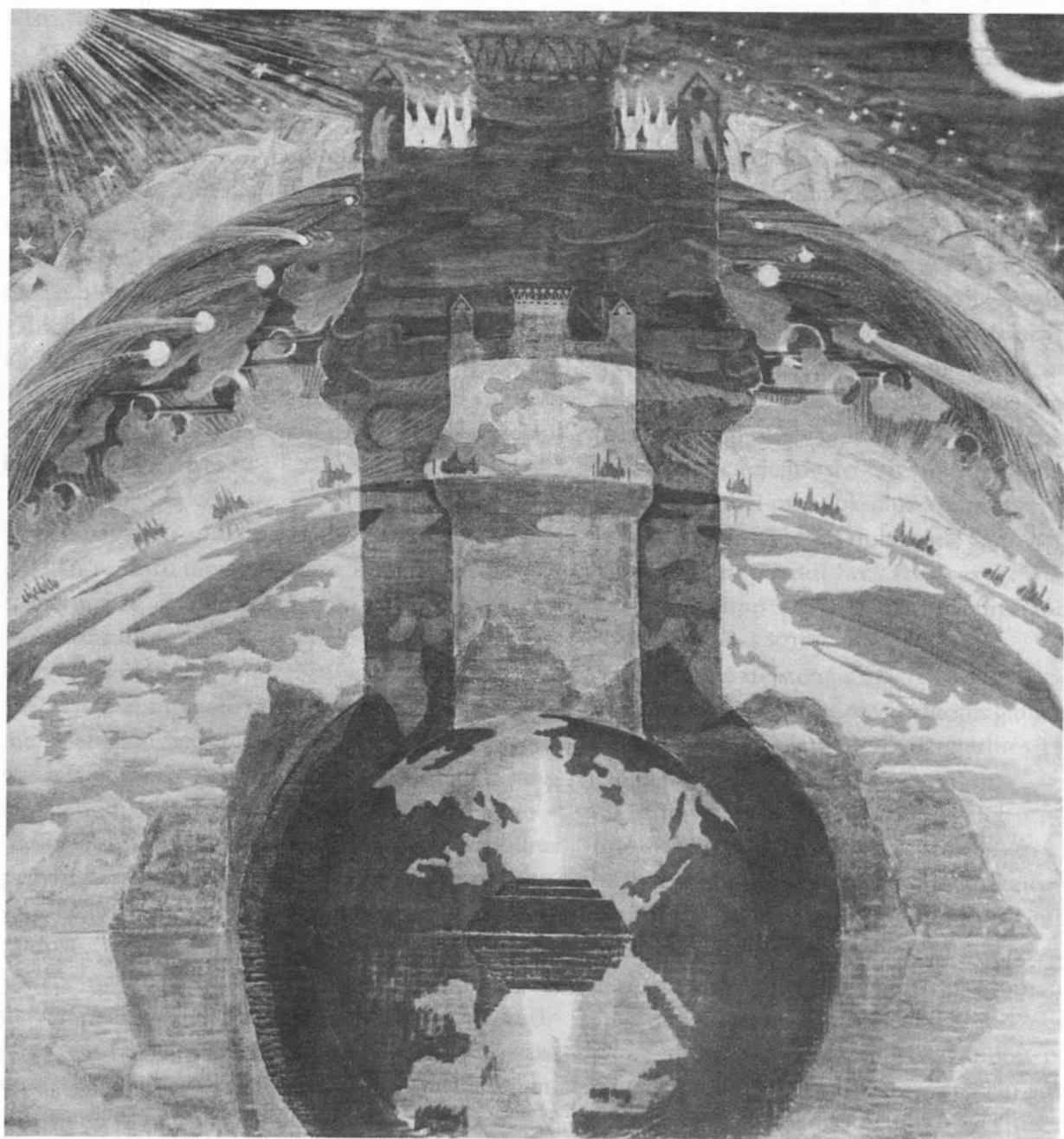
gėsi tą tylą pripildyti vaizdų, vaizdinių, įvaizdžių, atvaizdų. Ji kovojo su tyla taip, kaip menas kovoja su tikrove. Kovojo ir pralaimėjo. Tyloje buvo kažkas galingesnis.

Bet ar gali būti kas *galingesnis* už Vaizduotę, kuri juk valdo *galimybę* ir visas iš jos kylančias prasmes? – Gali. Tai galingesnė už Vaizduotę valdovė. Jos neįmanoma į-si-vaizduoti ar pa-vaizduoti, nes ji

neturi nei pavidalo, nei vaizdo, bet vis dėlto nėra beprasmė. Jos prasmė kyla ne iš vaizduotės valdomų galimybių, o iš pačios nelygstamos tikrovės. *Maestro Dante Alighieri* pasako mums jos vardą:

„Čia išseko lakiosios vaizduotės galia; / bet mano valią ir troškimus / lyg į vėžes įstatytą ratą jau kreipė toji meilė, // kuri išjudina ir saulę, ir žvaigždes“ (*Paradiso XXXIII*, 142–145).





Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *Rex*. 1909. Drobė, tempera. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

## DVASIA

VYTAUTAS LANDSBERGIS

Dvasinis gyvenimas yra tikrasis meno turinys. Mikalojaus Konstantino Čiurlionio mene tai ypač ryšku ir gali būti aptariama keliais atžvilgiais. Čia, jo mene, taip pat glūdi raktas didžiojo lietuvių menininko ideologijai, jo pasaulėžiūrai pažinti.

Tarp ankstyvųjų konceptualių Čiurlionio paveiklų išsiskiria „Mintis“ (1904/1905), kuri, kartu su visiška pastelės monochromija, pasižymi itin supaprastinta, beveik geometrine monumentalaus pobūdžio kompozicija. Joje glūdi ir labiausiai apibendrintas simbolizmas: šviesa ir tamsa (arba šešėlis); tobula forma – apskritimas ir vienintelė banguojanti linija; itin lakoniškai pavaizduotas vyksmas, kuriame dalyvauja tik objektas ir subjektas.

Vyksmas čia yra Vienas, dvasinis, todėl ir begalinis; tai kontempliacija arba mąstymas kaip atradimas ir kūryba. Palinkusi milžiniška figūra, jos „pečių“ ir „galvos“ siluetas su šviesos spinduliais, sklindančiais kryptingai žemyn nuo sugestijuojamos „antakių“ linijos, stebi, suvokia ir tokiu būdu kuria iš už paveiklo ribų atsirandantį tamsų kamuolį – planetą, galbūt Visatą. Kuria ir apibrėžia šviesa – dvasia. Taip apibrėžiamas ir kosminis „stebėtojas“, ir stebimas daiktas, kuris yra reikalingas pažįstančiai dvasiai, idant ji pati rastųsi, realizuotų ir pažintų save. Galų gale tai *ergo sum* kaip kuriančio Dievo principas.

Toks abipusis vyksmas yra Būtis; ir vis dėlto „Kažkas“ yra aukščiau; Žemė (arba ir Visata) yra Jo mintis – šis pirmapradis ir sykiu moderniausias teizmas Čiurlionio skelbiamas nedideliame, bet milžiniško turinio paveiksle. Metai eina, pastelė nubyra,

spalva blunka, bet koncepcija išlieka. Matyt, ji yra teisinga mintis, pasakyta tiesiau, negu tai galėtų padaryti žodžiai, ir paskelbtą pakankamai adekvačiai. Iš jos galėtų būti kildinami visi vadinamieji Čiurlionio „animizmai“, „panteizmai“, „spiritualizmai“ – Dvasios buvimas jo gamtovaizduose. O visa, kas čia pasakyta apie „Mintį“, tinka ir individo dvasiniam gyvenimui, ir žmonijai, ir Dievybei. Beje, mintis kaip šviesa, sklaidanti tamsą, tai ir vieno anks-



Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *Mintis*. 1904/1905. Popierius, pastelė. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

tyviausių taikomųjų studijinių Čiurlionio kūrinų – knygos „Mintis“ viršelio projekto (1904) – motyvas. Iš pažiūros paprasta metafora netrukus pasireiškė kaip spalvinė plastinė idėja dailininko kuriamame „Pasaulio sutvėrimo“ cikle (1905/1906).

tekstas skelbiamas pirmą kartą. Visų minimų kūrinių pavadinimai – autoriniai; jie datuojami remiantis naujausių tyrimų duomenimis (plg. Čiurlionis M. K. *Paveikslai, eskizai, mintys* / Parengė Birutė Verkelytė-Fedaravičienė. – V.: Fodio, 1997).

VYTAUTAS LANDSBERGIS šį straipsnį parašė 1997 m. ir įtraukė kaip devintą skyrių į monografiją „M. K. Čiurlionis: Laikas ir turinys“; šią knygą, 1992 m. anglų k. išleistą Vilniuje, dabar leidžia vokiškai leidykla „Edition Tertium“. Lietuviškai

Tapytoji vėlesnio laikotarpio „Pasaka“ (dar vadinama „Karalių pasaka“, 1909) vėlgi rodo šviesą kaip dvasinės energijos proveržį, tik priešinga kryptimi negu „Mintyje“. Šviesus puskamuolis „Pasakos“ paveiklo apačioje meta spindulius aukštyn nelyginant kosminė „vietinė“ aušra (*nova?*) ir nušviečia ją stebinčių karalių veidus paslaptینگame, visokios gyvasties kupiname Visatos miške. Tas nedidelis švytintis daiktas šįkart konkretus, tai – Lietuvos kaimo sodybėlė.

Čia Čiurlionis bus išreiškęs Lietuvos atgimimo idėją ir savo tikėjimą tėvynės atgijimu iš jos unikalios tautinės kultūros, išsaugotos būtent kaime. Bet

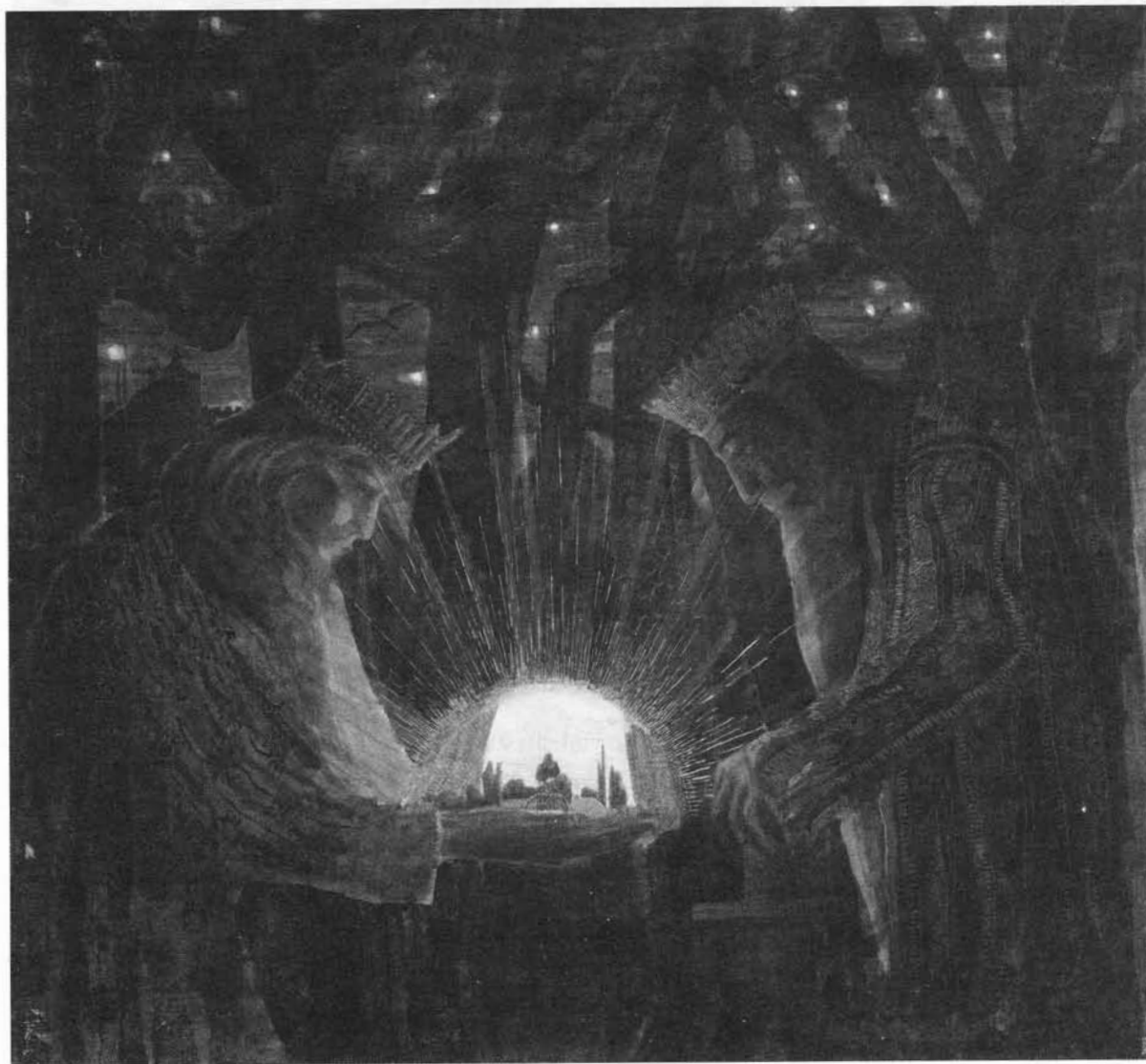
karalių karūnos jau tiesiai kalba apie valdžią ir globą; tai aukštesnė galia, ne vien stebinti ir pažįstanti karalienės rankose laikomą, šviesos energija bei spindulinga aura pažymėtą „naujagimį“. Šis atneša savo tapatybę kaip gerąją naujieną, pašaukimą ir tikėjimą, jis yra dvasios gyvybė, kuri pati žino ir pažįsta tiesą.

„Leiskite mažutėliams ateiti“, tai pasakyta ir Evangelijoje<sup>1</sup>.

Šviesos kamuolys, nušviečiantis veidą, sušildantis jį ir iškeliantis iš tamsos, yra dvasingumo simbolis

<sup>1</sup> Mk 10, 14; Lk 18, 16.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *Pasaka (Karalių pasaka)*. 1909. Drobė, tempera. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus





Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *Bičiulystė*. 1906/1907. Popierius, pastelė. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

paveiksle „Bičiulystė“ (1906/1907). Kas būčiau, jei neturėčiau meilės? – štai ir šiame paveiksle tartum parafrazė iš amžinųjų tiesų<sup>2</sup>. O „Amžinybė“ (1906) – tai dailininko mėginimas pažvelgti į blyškų, neapibrėžtą Visatos veidą, iš kurio akių kaip upės srovėna begalinis laikas. Tik žvaigždžių karūna suteikia šiai personifikacijai karališkos galybės ženklų. Kosmosas – visavaldė dvasia, taip dailininkas yra kalbėjęs apie kitą savo kūrinį<sup>3</sup>.

Čiurlionis yra nutapęs dar vieną simbolinį paveikslą, kuriam davė pavadinimą „Mintys“ (1907). Ten pavaizduoti beribė jūra ir dangus, nuspalvinti

<sup>2</sup> Plg. *1 Kor* 13, 1–3.

<sup>3</sup> Žr. Pleirytė-Puidienė O. *M. K. Čiurlionis // Lietuvos aidas*. – 1936. – Bal. 14. – Nr. 170.

<sup>4</sup> Orig.: *Badž šviatej myslī...* Lietuviškai ši vieta versta kitaip.

<sup>5</sup> *Is dienoraščio // Pergalė*. – 1975. – Nr. 9. – P. 10.

<sup>6</sup> 1908 11 11–13 laiškas Sofijai Kymantaitei // Čiurlionis M. K. *Laiškai Sofijai*. – V., 1973. – P. 74.

<sup>7</sup> 1908 12 07 (...) // *Ten pat*. – P. 98.

<sup>8</sup> 1908 11 08–09 (...) – P. 68.

<sup>9</sup> 1908 12 11 (...) – P. 99.

<sup>10</sup> 1908 04 14 (...) – P. 19.

saulėlydžio varšomis. Jūroje – vienišas, mažas, tamsus laivelis ir jame palinkusi vieniša būties kelevio siluėtinė figūra. Tai galėtų atrodyti kaip absoliučio, net egzistencialistinės žmogaus vienvės simolis, jei ne paveikslo dangus. Jame aukštai plaukia šviesūs debesų laivai – ta pačia kryptimi kaip laivelis. Tai nelyginant motyvo imitacijos, augmentacijos, nebyliai iškalbinga tapybos polifonija. Tariamas „pesimizmas“ virsta didingo ir gražaus pasaulio žavesiu bei „optimizmu“, išties aukštesniu gyvenimo pojūčiu, kuriame ištirpsta anie du riboti vertinimai. Kita vertus, čia prisimintini Čiurlionio posakiai jo laiškuose, reiškiantys daugiau negu tik metaforą: „turėk šviesią mintį...“<sup>4</sup>, „o saulė šviečia, ir šešėlis eina pirm manęs per žemę, per žalią gyvenimo lauką...“<sup>5</sup>, „nieko šviesaus manęs nelaukia...“<sup>6</sup>, „kažkaip šviesu širdyje...“<sup>7</sup>, „taip tamsu – net skauda...“<sup>8</sup>, „didi Šviesa ir didelė tikra Laimė...“<sup>9</sup>, „jei pats būčiau buvęs šviesesnis...“<sup>10</sup>, „jau nieko nebijau – tamsos paukštis nuskri-

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *Mintys*. 1907. Popierius, pastelė. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus





Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *Allegro*. I paveikslas iš 4 paveikslų ciklo „Pirmoji sonata“ („Saulės sonata“). 1907. Popierius, tempera. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus



Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *Finale*. IV paveikslas iš 4 paveikslų ciklo „Pirmoji sonata“ („Saulės sonata“). 1907. Popierius, tempera. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus





Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *Finale*. IV paveikslas iš 4 paveikslų ciklo „Trečioji sonata“ („Žalčio sonata“). 1908. Popierius, tempera. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

do...“<sup>11</sup>, „ir vėl šviesu, ir vėl esu žmogus...“<sup>12</sup> Viena-me Čiurlionio literatūrinės kūrybos fragmente kalbama apie pašaukimą kaip misiją: „šviesti ant kelio stovintiems“<sup>13</sup>.

Kitame fragmente – galbūt iš pražuvusio dienoraščio – menininkas mėgino išreikšti jo juntamą visuotinį dvasingumą, Dievo duodamą dvasinį žmogaus, gamtos ir Visatos ryšį. Tą ryšį su Visur Esančiuoju Čiurlionis teigia išties nepaprastais žodžiais:

Žmogus turi savo dvasią ir myli ją; žmogaus dvasia yra jo Dievas, žmogaus dvasia yra pasaulio valdovė; žmogaus dvasia yra pasaulio grožis; žmogaus dvasia yra pasaulio dvasia; žmogaus dvasia yra dalelės žemės – jo kūno – sergėtoja; žmogaus dvasia yra jo Dievo dalelė; visos žmonių dvāsios yra vienas Dievas, o Dievas yra dvasia. Dievas sutvėrė pasaulį, žemę, dangų, žvaigždes ir šaltinį žemėje. Iš šaltinio vanduo visur teka: per akme-

nis, per smiltis, per uolą, visą žemę iš vieno šaltinio aplaško.

Geras šaltinis – geras vanduo; aš ten lėksiu, kur visa [=viskas], naujais rūbais parėdyta, laukia, o čia virš bažnyčios, virš namų didelė paukštė skrenda, vienu sparnu debesis skaido, ir saulė teka, ir yra pirma Velykų diena.

Žmonės prisimena šaltinį, iš kur jie kilę, ir kalba: „Grįžkime prie mūsų vieno šaltinio.“<sup>14</sup>

Tapytuose „muzikiniuose“ paveiksluose, tai yra tuose, kur Čiurlionis naudojo muzikos struktūrą ir plėtojimo būdų analogijas, viskas yra idėja, minties raida (jo pasirinktoje kosminėje koncepcijoje) ir dvasia, kurios dualistinį būvį dažnai paryškina šviesos–šešėlio, šviesos–tamsos archetipinė simbolika. „Pirmojoje sonatoje“ („Saulės sonatoje“, 1907) ji sutampa su tiesiogiai apmąstoma kosmogonine drama, o „Trečiojoje sonatoje“ („Žalčio sonatoje“,

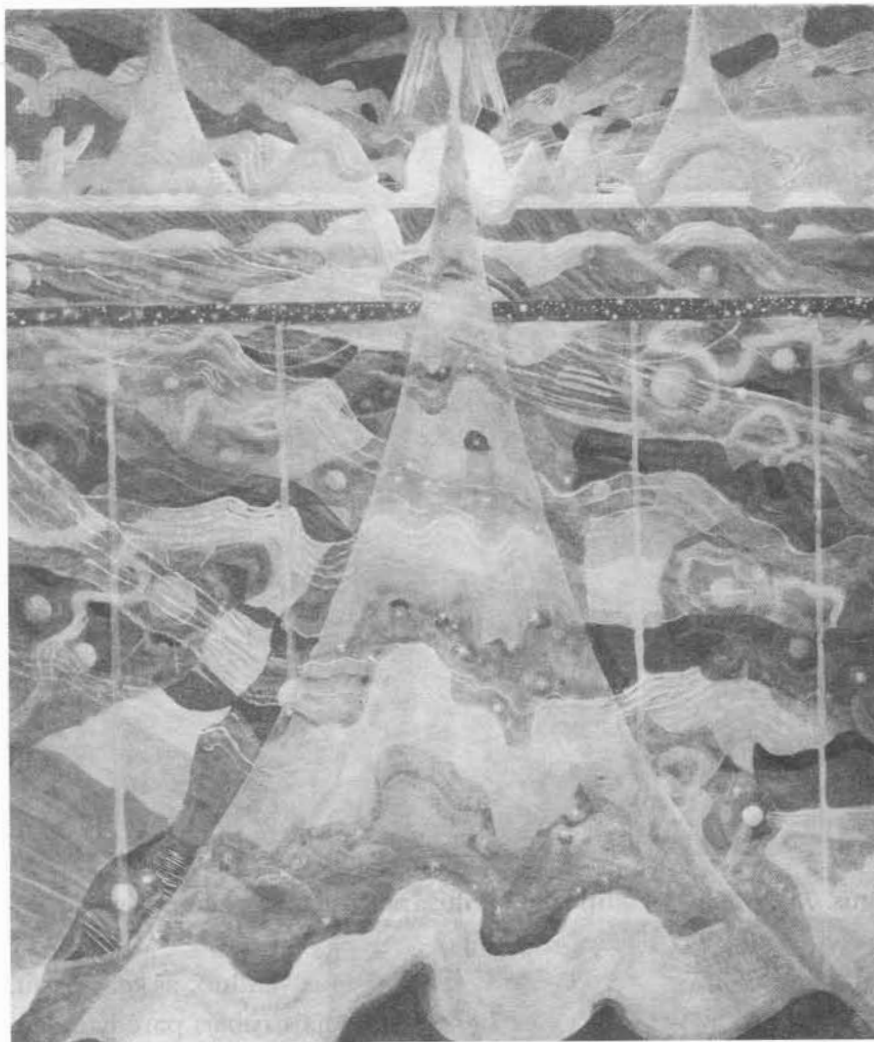
<sup>11</sup> 1908 10 31 (...). – P. 62.

<sup>12</sup> 1908 12 05 (...). – P. 96.

<sup>13</sup> Žr. Landsbergis V. M. K. Čiurlionio literatūrinis palikimas

//Pergalė. – 1975. – Nr. 9. – P. 10.

<sup>14</sup> MABR. – F. 146–12. – L. 67.



Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. *Allegro*. I paveikslas iš 2 paveikslų ciklo „Šeštoji sonata“ („Žvaigždžių sonata“). 1908. Popierius, tempera. Kaunas, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

1908) matoma kaip pagrindinio gyvybės ir išminties simbolio evoliucija į bekūnį astralinį nuskaidrėjimą.

„Šeštosios sonatos“ („Žvaigždžių sonatos“, 1908) ciklo „Allegro“ paveikslo apatinėje dalyje stūkso toks pat tamsus kamuolys – jo dalis – kaip anksčiau aptartame paveiksle „Mintis“. Čia tik nėra stebėtojo, arba jis labai aukštai. Visą paveikslo erdvę užpildo galinga linijų, persišviečiančių erdvių, mažų akcentų dinamika, jų varžybos, raida, veržlumas aukštyn. Tik pačioje viršutinėje plotmėje – taiki repriza su dviem atsikartojančiais simetriškais šviesos kamuoliais ir viską iš aukštybių ramiai stebinčiu Šviesos paukščiu.

Visuotinė būties Dvasia, valdanti pačiu savo buvimu, yra tas juntamas Neįžvelgiamasis, kurį Čiurlionis drįso pavaizduoti sėdintį Visatos sosto paveiksle, pavadintame „Rex“ (1909). Ir sostas, ir ka-

rūna – valdovų atributika, lydėjusi ne vieną Čiurlionio simbolinį paveikslą, taip pat jo „sonatas“. Išliko amžininko spėjimas, kad gal ši didelė drobė būtų buvusi „Allegro“ dar vienam sonatiniam paveikslų ciklui<sup>15</sup>. Iš tikrųjų čia telpa viskas – nuo *Allegro* iki *Finale. Rex tremendae majestatis*, ir vėl išskylęs virš tamsaus pirmykštės planetos pusrutulio, savo sosto vertikalėmis vienija daugybę polifoniškų sferų. Ten ir Žemės laukai su upėmis ir tekančiomis saulėmis, ir debesų, planetų, žvaigždžių, kometų dangūs, ir balti cherubinų chorai, primenantys, jog viskas tėra himnas, viskas yra Dvasia ir jos muzika.

Menininkas – tik vienas iš instrumentų.

„Šį karklo vamzdelį Tu nešiesi rankoje ir grieži juo vis naujas melodijas“ (Rabindranāth Tagore).

<sup>15</sup> Žr. M. K. Čiurlionis. – K., 1938. – P. 96.

## MUZIKA

(ČIURLIONIO)

JOANA DANUTĖ ŽILAITYTĖ

Bėgau tamsiu keliu  
į spindinčią dieną.

\*\*\*

Čia aš, mieloji.  
Aš ir laikas.

Ir tu,  
ir mūsų šviesus pasaulis,  
kurio niekas neieško  
ir niekas nerąs.

Bus audra,  
bus ramybė,  
bus keisti posūčiai.

Kilsim ir krisim.

Nebijok, mieloji,  
tai tik rūkas  
ir nakties baltos gėlės.

Gėlės geros –  
kaip mano rankos.

Nebijok, tai tik tu.  
Aš ir tu.

Ir mūsų šviesusis laikas.

\*\*\*

Kiekvienam atodūsy  
slepias pavasariai.

Tylėk. Nuvesk  
į tą laiką,  
kur buvom tyri  
ir drąsūs  
lyg Apreiškimas.

Apgaubk žydra ramybe.

Tylėk. Tik tyloj  
tavo balsą išgirsiu.

Jis širdį užlies  
lyg šviesieji pavasariai.

\*\*\*

Niekad nepamiršiu  
to balto pavasario.

Šaukiau mylimąją,  
ir atėjo ji  
su gėlėm švelniose rankose.

Jos veide švietė ramybė.  
Ji artėjo ir tolo –  
lyg nujautimas.

Ji išnyko. Tik naktys  
ir žvaigždės...  
Bet jos tylėjo.

\*\*\*

Visada many  
ir visada amžinybėj.

Žydi gėlės, baltos, žydros –  
kaip vaikystėj.

Pasiklydau keliuos,  
tamsoj, per kurią  
neperžengiu.

Niekas neužstoja  
nuo mirties  
linksmo žvilgsnio.

Ir būtis jau nešviečia.

Štai tie,  
kurie seniai iškeliavo.

Ką jie kalba?  
Džiaugsmą?  
Ar – nieką?

... Visada many.

\*\*\*

Toluma. Kokia ji  
žydra. Ir netikra –  
lyg pabučiavimas.  
... Baisūs mylimieji,  
nes jau atsisveikint metas.  
... Viskas suduš.  
Net ašaros.

\*\*\*

Ką kalba šitos akys,  
ši ranka, kuri taip  
nori turėti?

Kodėl taip ilgiesi  
džiaugsmo?  
Kas tau atlygins  
už sudaužytus žaislus?

\*\*\*

Už tikrumo  
slepias apgaulė.  
Džiaugsmo bunda  
skausmas. – – –  
Spindi virš  
žydinčių sodų  
mėnulis.  
Tylu. Aš klausau.  
Tylos? Savo širdies?  
mirusių?

\*\*\*

Kas išgirs  
mano šauksmą?  
Kas atsilieps? – – –  
Vis vaidenas  
praėję pavasariai,  
lelijų ramybė,  
žydras rūkas,  
džiaugsmo ašaros. – – –  
Sunku būt  
tarp gyvųjų,  
kurie seniai mirę.

\*\*\*

Keleiviai. Jų akyse  
klausimas.

Kur jie eina?

... Koks juodas,  
koks didelis kalnas.

Bet tiems, kur išėjo,  
jis jau nieko  
nereiškia.

Kalbėk. Čia ta vieta,  
kur viskas išklausoma.

... Kalbėk. Pasakyk,  
kad laimingi  
tik nekaltieji.

\*\*\*

Man nereikia tavo jaunystės.  
Tik tylėk. Tik būk.

Dabar eisiu ten,  
kur šypsos mūsų gyvenimai.

Balta rožė  
dar ilgai tylės  
tavo tylą.

Ji visada švies man,  
nors daugiau nematysiu jos.

Man reikia tik tavo tylos.  
Ji tavo širdies srovė –  
šviesi kaip vaivorykštė.

\*\*\*

Jūra.  
Ramu nuo tavo  
žvilgsnio.  
Bet kodėl tavo veidas  
lyg paminklas?  
Jūra.  
Ji skrenda tylėdama  
kartu su paukščiais,  
su mum.

\*\*\*

Žiūrėk į mane  
lyg motina  
į vaiką.

... Kyla baltas mėnulis,  
ir šviesi naktis  
dar šviesiau spinduliuoja.

Ak, jaunyste,  
kokia nuostabi tu  
ir skaisti.

Tau nerūpi nei kančia,  
nei grėsmė.

Kur pasislėpt nuo meilės  
ir ilgesio?

Gieda kraujas,  
tarsi visas pasaulis  
giedotų.

Ak, jaunyste,  
tu dar nežinai,  
kas slepias už šypsenos.

Tu vilties pilna.

\*\*\*

Šauksmas kyla  
ir krinta.

Ir išnyksta.

Kodėl taip atkakliai  
ieškom laimės?

Juk nerasim.

Neturėjom praeities.  
Buvo tik migla,  
keisti pavidalai.

Pašlovinkim vaikystę.  
Ji neieško laimės,  
nes ji pati laimė.

Šaukiu ją,  
bet šauksmas krinta  
lyg žaibas

Ir išnyksta.

\*\*\*

Rankos tuščios. Širdis pilna.

Dar pabūkim,  
pasižiūrėkim į baltą mėnulį,  
į geltonus spalio medžius.

Šitame keistame laike  
dar pabūkim,  
pasižiūrėkim į rausvas rožes,  
į žalią upę.

Laikas – mylintiems vartai.  
Žemės sauja – gyvybė.  
Ten, kur nyksta viltys,  
jie juokias.

Dar pabūkim,  
pasižiūrėkim į mirtį,  
kuri mylinčiųjų nemyli.

\*\*\*

Mėnuli, kalbėk  
apie pavasarius,  
apie žydrus sapnus.

Kalbėk, baltas mėnuli,  
apie džiaugsmą.

Žinau, kad niekas  
niekad negrižta.  
Ir žinau, kad virš kapo  
šviečia viltis.

Mėnuli, kalbėk.  
Kalbėk, baltas mėnuli.

## IEŠKANT PRARASTO AUTORITETO

PIOTR KOSTYŁO SJ ir ARTUR WOŁEK kalbina  
GRAHAMĄ LEONARDĄ

*Kunige, jūs buvote pirmas nuo Reformacijos laikų anglikonų vyskupas, priimtas į Katalikų Bažnyčią. Gal galėtumėte nupasakoti kelius, kurie jus atvedė į Romą?*

Manau, reikėtų pirmiausia pasakyti, jog šis apsisprendimas turėjo du aspektus – pozityvųjį ir neigiamąjį. Pradėsiu nuo pozityviojo aspekto, kitaip sakant, nuo priežasčių, dėl kurių alternatyvą radau Romos Katalikų Bažnyčioje.

1992 m. tokiems žmonėms kaip aš atsivėrė trys pasirinkimo keliai. Vienas jų – pastangos daryti tai, kas jau anksčiau padaryta Jungtinėse Amerikos Valstijose, kitaip sakant, kurti kažką panašaus į „tęstinumo Bažnyčią“, besistengiančią būti tokia, kokia pradžioje buvo Anglikonų Bažnyčia. Antras kelias – prisijungti prie Ortodoksų Bažnyčios. Aš asmeniškai daug bendravau su ortodoksų Bažnyčiomis, nes septynerius metus dalyvavau anglikonų ir stačiatikių doktrinos svarstymuose. Taigi neblogai pažinau stačiatikybę, gerai pažinojau ir Londono ortodoksų vyskopus. Trečiasis kelias buvo tapti Romos kataliku.

Žvelgiant į Bažnyčios istoriją, pati tęstinumo Bažnyčių prigimtis atrodo netobula: jos remiasi stipriomis lyderių asmenybėmis ir lemia susiskaldymą, kaip atsitiko Jungtinėse Valstijose. Kalbant apie Ortodoksų Bažnyčią, reikia prisiminti, kad ji, ypač Anglijoje, labai prisirišusi prie savo etninės kilmės, taigi toks pasirinkimas anglui nėra labai pagrįstas. Tad ir atsitiko, kad natūraliai atsigręžiau į Romos katalikybę.

GRAHAM LEONARD (g. 1921) po studijų Oksforde ir karinės tarnybos priėmė Anglikonų Bažnyčios kunigo šventimus (1948), 1964–1973 m. buvo Willesden vyskupo pagalbininkas, 1973–1981 Truro vyskupas, 1981–1991 Londono vyskupas, 1977–1991 Lordų rūmų narys (pagal užimamas pareigas), Ekumeninio dialogo su stačiatikių Bažnyčiomis komisijos narys.

Šis pasirinkimas jokia būdu nebuvo neigiamas. Katalikybė man buvo daug kuo artima, nors turiu pripažinti, kad šiuos sąlyčio taškus atrandu iki šiol, tad tai, ką kalbu šiandien, apima kiek daugiau, negu tai, ką esu kalbėjęs anksčiau. Be jokios abejonės, pirmutinė priežastis buvo ta, kad pritariau popiežiaus pozicijai. Aiškiai suvokiau, kad Viešpaties Bažnyčiai būtinas galutinis autoritetas, ne komitetas ir ne taryba, o asmenybė; o juk kaip tik šv. Petras ir jo įpėdiniai yra aukščiausias Bažnyčios autoritetas. Petro vaidmuo Bažnyčioje yra tikrai pamatinis. Man tai tapo lemiamu veiksmu. Naujausioje kardinolo Ratzingerio knygoje *Called to Communion* yra puikus skyrius apie popiežystę. Jame aprašytas šv. Petras bei visa, ką jis padarė atsižadėdamas Viešpaties ir nuo jo bėgdamas. Nepaisant to, Jėzus jam atleidžia, šitaip parodydamas, kad atleidimas – Bažnyčios esmė. Ir nors kardinolas Ratzingeris pripažįsta, kad per šimtmečių istoriją Bažnyčia turėjo problemų su popiežiais, visi jie yra Viešpaties atleidimo ženklai.

Antra priežastis buvo ta, kad, be autoriteto, Katalikų Bažnyčioje radau aiškiai suformuluotą tikėjimą. Katalikų Bažnyčios katekizmas buvo išleistas beveik tuo pat metu, kai aš tapau Romos kataliku. Taigi atvėriau sau katalikų mokymą, kuris mane išlaisvino; nuo tos dienos manęs nebekamuoja klausimas, koks yra ar koks turi būti Bažnyčios mokymas. Viskas išdėstyta. Būdamas Katalikų Bažnyčios kunigas suprantu, kad mano užduotis – stengtis

Parašė keliolika knygų, daugiausia pastoracinės teologijos temomis; 1994 m. priimtas į Romos katalikų Bažnyčią ir išvntintas kunigu (*sub conditione*), vedęs, turi du sūnus. Gyvena Witney miestelyje netoli Oksfordo.

Pokalbį su juo, užrašytą lenkų žurnalui „Przegląd powszechny“, jo redakcijos sutikimu į lietuvių k. vertė Rasa Drazdauskienė.

taikyti katalikų tikėjimo formules praktiniame krikščionių gyvenime. Tuo tarpu anglikonai klausia ne kokie yra praktiniai mūsų tikėjimo padariniai, bet koks tas tikėjimas apskritai, nes aiškiai suvokia, jog jame daug dviprasmiškumo.

Yra dar viena priežastis. Ji gana sudėtinga, ir man sunkoka apie ją kalbėti. Nenorėčiau būti perdėtai kritiškas Anglikonų Bažnyčiai. Kiek įmanydamas stengiuosi nekalbėti apie konkrečius asmenis, apie buvusius savo kolegas anglikonus, nes turiu tarp jų nemaža draugų. Jie prie manęs neprisijungė, apsisprendė kitaip, tačiau nenorėčiau to kritikuoti. Bet privalau pasakyti, kad Katalikų Bažnyčioje radau tam tikrą laisvę, kurios nė vienas mūsų nepatyrė Anglikonų Bažnyčioje. Gal geriau pateiksiu pavyzdį. Kai būdamas anglikonų vyskupas lankiau parapijas sielovados tikslais, kiekvienoje vietoje vos atvykęs pajusdavau bendruomenės pasidalijimą. Parapijos buvo susiskaldžiusios į protestantiškesnius, liberalesnius ar labiau besilaikančius tradicijų. Tas pat tiko ir vyskupams bei kunigams. Tuo tarpu dabar, susitikinėdamas su kitais katalikų kunigais, matau, jog jie tiesiog myli vienas kitą. Visi jaučia vienybę su savo vyskupu ir atlieka jo pavestus darbus. Tai viskas.

Tokios buvo mano perėjimo į Katalikų Bažnyčią priežastys. Jas lydėjo dar vienas įsitikinimas. Jį yra išreiškęs Newmanas, nepamenu, kuriame veikale. Jis klausė: ką darytų šv. Atanasas arba šv. Ambraziejus, jeigu staiga atsидurtų šiuolaikiniame pasaulyje? Kurią Bažnyčią pripažintų sava, kurioje norėtų pasilikti? Ir aš drauge su Newmanu esu giliai įsitikinęs, kad tai būtų Romos Katalikų Bažnyčia. Tuo nė kiek neabejojau.

*Kalbėjote ir apie negatyviąsias apsisprendimo puses, kurios paskatino palikti Anglikonų Bažnyčią...*

Taip, buvo priežasčių, dėl kurių man atrodė, kad nebegaliu atlikti savo tarnybos Anglikonų Bažnyčios vardu ir jos autoritetu.

Ilgą laiką, dar prieš pat pereidamas į katalikybę, maniau, jog kataliku galima būti ir Anglikonų Bažnyčios rémuose. Tačiau turiu su nuoskauda pasa-

kyti, kad taip nebėra, ir čia veikia įvairios priežastys, kurių svarbiausia susijusi su autoritetu. Noriu pabrėžti, kad pats vadinamosios moterų kunigystės faktas netapo mano perėjimo į katalikybę priežastimi. Moterų kunigystė tik perpildė saiką, o priežastis glūdėjo gerokai giliau. Ji buvo susijusi su autoriteto klausimu; tai problema, kurios šaknys siekia Reformacijos laikus. Vienas didžiųjų istorikų yra pasakęs, ir, kiek žinau, niekam nepavyko to paneigti, kad vienintelis tikras dalykas, kurį galima pasakyti apie Reformaciją Anglijoje, yra tai, jog tai buvo valstybės veiksmas. Veiksmas, kuris popiežių pakeitė karaliumi ir atėmė iš Bažnyčios jos turtus. Taigi Romos autoritetas atmestas, tačiau vietoj jo neatsirado joks kitas autoritetas, išskyrus karalių. Šitaip vieninteliu Anglikonų Bažnyčios autoritetu, sprendžiančiu doktrinos klausimus, tapo pasaulietiniai teismai, veikiančys monarchijos vardu. Tai jiems priklauso galutinė valdžia nustatyti, ką doktrinoje reiškia konkretūs žodžiai ar formulės; jie priima sprendimus pasaulietiniais pagrindais. Kartais tai atneša labai keistų rezultatų. Pavyzdžiui, XIX a. viduryje Anglikonų Bažnyčią paliko vėliau kardinolu tapęs Manningas; jo sprendimą lėmė pasaulietinio teismo nuosprendis, skelbęs, jog galima būti tikinčiu Anglikonų Bažnyčios nariu, netikint atgimimu per Kristų; tuo tarpu *Book of Common Prayer* aiškiai sakoma, jog tai Anglikonų Bažnyčios mokymas.

*Kaip atsitiko, kad pasaulietiniai teismai įgavo galią taip giliai svarstyti doktrinos klausimus?*

Po Reformacijos Anglikonų Bažnyčioje išsivystė trys mokymo srovės, skirtingai suprantančios Bažnyčią. Pirmoji mokė tikinčiuosius tradicinės Katalikų Bažnyčios doktrinos, atėjusios iš ikireformacinių laikų. Antroji, prasidėjusi nuo Erazmo Roterdamičio, labiausiai pabrėžė protą ir šitaip tam tikra prasme numatė Apšvieta; ji davė pradžią liberaliajai anglikonybės srovei. Trečiajai srovei priklausė protestantai, atvykę į Angliją iš žemyno ieškodami prieglobsčio. Jie savo ruožtu pabrėžė Anglikonų Bažnyčios protestantiškumą. Šie skirtumai reiškiasi ne tik XVIII a. Anglijos religinėje praktikoje; jau patys



Anglikonų Bažnyčios mokymo pagrindai, *Trisdešimt devyni straipsniai* ir *Book of Common Prayer*, yra visiškai sąmoningai dviprasmiški kaip tik tam, idant galėtų egzistuoti visos trys mokymo kryptys.

Į klausimą apie autoritetą Anglikonų Bažnyčia tradiciškai atsako taip: autoritetas tarsi padalytas, jo dalis yra Šventajame Rašte, dalis – *Trisdešimt devyniuose straipsniuose*, dalis – *Book of Common Prayer*, ir Bažnyčios pažinimas remiasi šiais trimis šaltiniais. Tačiau tai nepakankamas atsakymas. Todėl dabar, žvelgdamas atgal į praeitį, suprantu, jog tai, ko mokiau kaip tikėjimo tiesų, iš tikrųjų buvo tik manoji šių tiesų interpretacija, nes Anglikonų Bažnyčioje jos neturėjo gilių šaknų; taigi iš esmės tapau pats sau popiežiumi. Su tuo susitaikyti buvo sunku. 1970 m. Anglikonų Bažnyčia sušaukė Generalinį sinodą. Iki tol, nuo pat 1919 m., pasauliečiai dalyvavo Bažnyčios valdyme, tačiau jų įtaka nesiekė doktrinos klausimų. 1970 m. Generalinio sinodo Pasauliečių rūmai pasiekė, kad jie drauge su Vyskupų rūmais ir Kunigų rūmais galės spręsti doktrinos klausimus. Tokią teisę jiems suteikė specialus Parlamento priimtas įstatymas. Šiame įstatyme rasime labai keistų dalykų. Jis skelbia, kad Sinodas negali priimti jokio sprendimo, prieštaraujančio ar nutolstančio nuo Anglikonų Bažnyčios doktrinos, nors ši doktrina niekur aiškiai neapibrėžta. Tolesnis įstatymo punktas skelbia, jog tokį sprendimą vis dėlto priėmęs Sinodas galiausiai nutars, jog priimtasis sprendimas yra teisingas. Taigi išeina, kad Sinodas tampa pats sau teisėju. Kaip tik šis įstatymas ir atvėrė kelią sprendimams, panašiams į moterų kunigystės klausimą. Taigi įsitikinau, jog negaliu atlikti vyskupo priedermių Bažnyčioje, kurios doktriną po ginčų ir diskusijų lemia balsų dauguma. Juk Sinodas panorėjęs gali pakeisti bet kurią doktrinos dalį. Tai, kad tokiu atveju būtų reikėję konsultuotis su visomis vyskupijomis, nekeitė reikalo esmės. Pavyzdžiui, balsuojant dėl moterų kunigystės Velso Bažnyčia pritarė klausimui tik vieno balso persvara. Tai visiškai absurdas, negalima taip spręsti doktrinos klausimų, taip pat kaip negalima balsų dauguma nuspręsti, kuri mokslinė teorija teisinga, o kuri klaidinga. Tai beprotybė.

Kaip tik tai tapo tiesiogine mano apsisprendimo

priežastimi. Ilgus metus buvau Vyskupų rūmų narys, 30 metų buvau Anglikonų Bažnyčios vyskupas, tad praktiškai susidūriau su tokio balsavimo padariniais. Vienintelis dalykas, kuriam ten skiriama jėgų, tai pastangos apraminti nesutarimus, parodyti tariamą vienovę ir išvengti pasidalijimo. Prisimenu, kaip ne kartą Vyskupų rūmuose kėliau įvairius doktrinos klausimus. Man nuolat būdavo atsakoma: „Taip taip, suprantama, bet dabar pirmiausia turime išsilaikyti drauge, o tam reikalingas tam tikras dviprasmiškumas tuo ar anuo klausimu.“ Nutariau, kad nebegaliu šito tęsti.

*Perejęs į Romos Katalikų Bažnyčią, 1994 m. jūs dar kartą priėmėte šventimus, tačiau su specialia nuoroda, kad šventimai suteikiami, jei asmuo „anksčiau nebuvo šventinamas kunigu“.*

Taip atsitiko dėl to, kad Romos Katalikų Bažnyčia iš principo nepripažįsta anglikonų šventimų, nes jie neišlaikė apaštališkosios įpėdinystės. Man pavyko įrodyti, kad mano anglikoniškuosius šventimus atliko vadinamieji „senkatalikiai“, arba vyskupai, kurie nuo Romos Katalikų Bažnyčios atsiskyrė tik po Vatikano I Susirinkimo. Anglikonų kunigai, priklausantys anglų katalikų srovei, dažnai priimdavo šventimus kaip tik iš tų vyskupų rankų, norėdami pabrėžti savo ryšį su Visuotine Bažnyčia. Dar turėjau įrodyti, kad mane išventinęs vyskupas turėjo intenciją išventinti mane katalikiška prasme. Visus šiuos įrodymus pateikiau Romai, ir popiežius pripažino juos esant pakankamus, todėl tapau išventintas kunigu be diaconato šventimų.

*Gana neįprasta buvo ir tai, kad per šventimų ceremoniją panaudota speciali Romoje patvirtinta formulė, kurioje su didele pagarba pripažinta jūsų sielovados veikla dar Anglikonų Bažnyčioje. Kuo ypatingas dabartinės Anglikonų Bažnyčios sielovados stilius?*

Anglikonų Bažnyčioje gavau kunigo šventimus 1948 m., 1964 m. tapau vyskupu ir dirbau šį darbą kone trisdešimt metų. Gal nebus nekuklu pasakyti, kad svarbiausias mano rūpestis visus tuos metus

kaip tik ir buvo sielovada. Pamenu, kai buvau dar jaunas kunigas, atrodė savaiame suprantama, kad vietos dvasininkas reguliariai lanko parapijiečius. Pamenu, skambindavau į parapijiečių namų duris, jie man atidarydavo, aš prisistatydavau, ir žmonės mane priimdavo, net jei būdavo ne anglikonai, o, pavyzdžiui, metodistai; anais laikais tai neatrodė kažkas ypatinga. Parapijos kunigas – tai pažįstamas žmogus, gyvenantis netoliese. Dabar, žinoma, nebėra taip paprasta, žmonės beveik visą dieną dirba, o vakarais sėdi prie televizoriaus, tačiau vis tiek juos galima pasiekti. Užtat pačius dvasininkus pasiekti sunku. Pavyzdžiui, miestelyje, kuriame dabar gyvenu, dar nė karto nemačiau, kad anglikonų kunigas lankytų žmones. Aš pats labai daug laiko praleidau lankydamas. Dabar ši tradicija išnyko, nežinau, kodėl. Atrodo, tarsi anglikonų bendruomenė egzistuoja tik bažnyčioje. Gal taip yra dėl to, kad sujungta daug parapijų, ir kunigui sunku rūpintis šešiomis ar septyniomis parapijomis. Kaip tik šis dalykas anglikonybėje man kelia didžiausią nerimą – nutrūkę ryšiai tarp dvasininkų ir parapijiečių. Anksčiau buvo visiškai kitaip, dvasininkai išlaikydavo glaudžius ryšius su parapijiečiais net dideliuose miestuose.

*O kaip šiame kontekste atrodo Anglijos Katalikų Bažnyčia?*

Viena iš problemų, kylančių Anglijos katalikams, yra ta, kad esame tam tikru laipsniu praradę tapatybės jausmą. Iš dalies tai lėmė daugelio mūsų gyvenimą reglamentuojančių taisyklių liberalizavimas. Pamenu, pavyzdžiui, kad anksčiau Britanijos traukiniuose penktadieniais į valgiaraštį specialiai katalikams būdavo įtraukiami žuvies patiekalai. Tai smulkmena, tačiau ji padėjo katalikams išsiskirti. Žinoma, dabar to nebėra, niekur viešai nebeužsimeinama, kad katalikams būtina laikytis pasninko.

Kitas dalykas – modernus liturgijos supratimas mūsų Bažnyčioje. Vidinis paslapties pojūtis ir išorinės pagarbos raiška per pamaldas neteko to vaidmens, kokį vaidino kadaise. Dominikonas Aidanas Nicholsas knygoje *Looking at the Liturgy* rašo, kad Anglijoje yra du liturginio judėjimo šaltiniai. Pirma-

sis – giliai katalikiškas ir susijęs su Biblija, o antrasis kilęs tiesiog iš Apšvietos. Paimkime, pavyzdžiui, žodį „dalyvavimas“. Vieni jį supranta kaip Dievo šlovinimą visame Kristaus Kūne, arba Bažnyčioje. Kitiems tai – demokratinių struktūrų kišimasis į Bažnyčios gyvenimą ir leidimas visiems Bažnyčioje daryti tą patį.

Tokie reiškiniai lėmė, kad katalikai neteko visa da Anglijoje juos lydėjusių skiriamųjų ženklų. Siekimas iki minimumo sumažinti reikšmę to, kas skiria katalikus nuo kitų tikėjimų, – tai apgailėtinas mūsų laikų ženklas.

Kalbant apie teologiją, padėtis atrodo dar sudėtingesnė. Pavyzdžiui, skaitant svarbiausią Anglijos katalikų savaitraštį *The Tablet*, pavyksta susidaryti tik dalinį mūsų Bažnyčios įvaizdį. Skaitančiajam susiklosto įspūdis, kad Bažnyčią sudaro daugiausia žmonės, kvestionuojantys oficialų mokymą. Tuo tarpu yra visai kitaip. Kasdien susitikdamas su kunigais nematau tų nepatenkintųjų, kurie nori viską keisti. Mane labai džiugina tokie maži ženklai, kaip neseną Glazgo akivyskupo kardinolo Winningo iniciatyva, kurios tikslas – suteikti realią finansinę paramą jaunoms motinoms, abejojančioms, ar joms gimdyti, ar ne. Tokios iniciatyvos rodo, kad šioje srityje Bažnyčia kai ko išmoko. Čia nerasime doktrinieriško mokymo prieš abortus, užtat žadama reali pagalba. Be to, kol turime Šventąjį Tėvą, kuris vadovauja sielovadai, nieko nebijau.

*Katalikų Bažnyčia Anglijoje tebėra mažumos Bažnyčia. Daugelis istorikų tvirtina, kad priklausomybė Anglikonų Bažnyčiai tapo anglų tautinės tapatybės dalimi. Todėl didelė dalis šioje šalyje gyvenančių katalikų iki šiol tebesijaučia „nevisiškais anglais“. Tikriausiai nelengva Anglijoje būti kataliku, palikusių anglikonybę?*

Jūs teisus. Kai Anglijoje prasidėjo Reformacija, visu rimtumu imtasi kurti mitą, jog daugelį amžių šalis kentė nuo popiežiaus tironijos ir tik nusimetusi šį jungą įgijo visišką laisvę. Šiandien daugelis istorikų tokiu teiginiu abejoja, bet vis dėlto Anglijos gyventojai kone su motinos pienu išsiurbia įsitikinimą, kad neįmanoma būti lojaliu angliu ir drauge kataliku. Taip yra dėl to, kad Roma vertinama

politikos, o ne religijos požiūriu. Žmogus, tapęs kataliku, kaltintas lojalumu svetimai valstybei. Aišku, tiesiai to niekas nesako, tačiau šis įsitikinimas labai dažnas tarp paprastų žmonių. Dar vienas priekaištas katalikams – ypatingas Romos Bažnyčios autoritariskumas. Ši nuostata labai paplitusi. Šiandien, kai skaitau Kanonų teisės kodeksą ir matau, kiek daug laisvės jis suteikia man, kunigui, tokia nuostata gali atrodyti nesuprantama. Kai mano kaimynė anglikonė sunkiai susirgo ir gulėjo mirties patale, nuėjau jos lankyti su Ligonijų sakramentu. Kanonų teisė man tai leido. Ir kaimynę, ir jos vyrą tai nepaprastai nustebino.

Mano manymu, vidutinis anglas yra protestantas ir tokiu save laiko. Todėl atsivertimas į katalikybę dar šio amžiaus pradžioje prilygo natūralizacijai, kitos valstybės pilietybės priėmimui. Žmogus iš pagrindų keisdavo draugus, gyvenamąją aplinką.

*Kokią reikšmę, Jūsų manymu, valstybinis anglikonybės pobūdis turi šiandien, kai stereotipas „anglas – tai anglikonas“ beveik neteko svarbos?*

Pasakyčiau, kad šiandien valstybinis anglikonybės pobūdis dar svarbesnis. Tai lemia stiprėjantis Anglikonų Bažnyčios susiskaldymas. Manau, nieko neįveisiu tvirtindamas, kad Anglikonų Bažnyčia išlieka vieninga kaip tik dėl to, kad ji pripažįstama valstybine religija; jeigu šis veiksnys išnyktų, Anglijos Bažnyčia veikiausiai subyrėtų į pavienes grupes.

*1970 m. knygoje Growing into Union rašėte, kad trys svarbiausios anglikonybės kryptys būtinai turi bendradarbiauti, ir apibūdinate, ką tai gali duoti visai Bažnyčiai. Ar šiandien dar turite tokią viltį?*

Tikrai šiandien raščiau kitaip. Anglikonų Bažnyčios skirtingų srovių bendradarbiavimas ir jų atvirumas viena kitai (vadintas *comprehensiveness*) praktikoje niekada nepasiteisino. Jis taip ir liko tik teorija. Apie tai rašiau dar 1970 m., kai tvirtinau, jog sunku apginti teiginį, esą Anglikonų Bažnyčia perėmė visa, kas geriausia, iš katalikų ir iš protestantų ir tarsi vykusiai viską susintetino. Taip nemanė nei tie tikin-

tieji, kurie labiau linko prie katalikybės, nei artimesni protestantizmui. Ir tai tęsiasi nuo pat XVI a. Ir vieni, ir kiti norėjo suteikti anglikonybei daugiau vienaprasmiskumo – atitinkamai katalikiško arba protestantiško. Tuo tarpu visi tvirtino, kad anglikonybės esmė – tai kompromisas ir saikingumas. Praktikoje Anglikonų Bažnyčia dažniausiai būdavo nepatvari įvairių grupių, besislepiančių po dviprasmiškų formuliu skėčiu, sandrauga. Kiekviena šių grupių turėjo savą teologiją, ir nė viena jų nesuprato kitos. Kelis šimtmečius trukusi trijų pagrindinių anglikonybės srovių izoliacija sunaikino kiekvieną jų, ir šiandien jau nė viena srovė nenusiteikusi ieškoti kompromiso ar nuosaikumo. Norint pagrįsti anglikonybės egzistavimą, nebepakanka remtis tautos sąvoka. Tada to dar nesupratau, tačiau žinojau, kad svarbiausia anglikonybės problema – tai trūkumas autoriteto, į kurį būtų galima kreiptis, siekiant trijų anksčiau išvardytų srovių susiliejimo. Taigi mano anuometinis bandymas iš anksto buvo pasmerktas nesėkmei.

*Per pastaruosius keletą dešimtmečių Anglikonų Bažnyčios rėmuose atsirado labai kontroversiškų teologų. Kai kurie jų, pavyzdžiui, Donas Cupittas, atvirai kaltinami ateizmu. Priešingai negu katalikai, kurie savo teologiją grindžia Tradicija, ir priešingai negu protestantai, daug atidžiau atsizvelgiantys į Kalvino ar Liuterio mokymą, anglikonų teologija neturi konkretaus atspirties taško. Ar tai ir yra tokio anglikonų teologijos vystymosi priežastis?*

Per kelis pastaruosius dešimtmečius anglikonų teologai tikrai yra pareiškę nuomonių, kurios anksčiau niekaip nebūtų priimtose. Mano įsitikinimu, tokių nuomonių radimasis ir jų plitimas liudija tą pačią esminę anglikonybės problemą – autoriteto stoką. Ne kartą esu tai patyręs būdamas vyskupu. Kai mėgindavau imtis veiklos, nukreiptos prieš žmogų, skleidusį keistas teologines pažiūras, pamatydavau, kad galiu padaryti tik viena: atiduoti klausimą spręsti pasaulietiniam teismui. Tuo mano autoritetas baigėsi. Byla būdavo nagrinėjama pagal pasaulietinės teisės standartus, ir dažnai kildavo pavojus, kad galutinis teismo sprendimas bus visiškai klaidingas. Kaip tik dėl to daugelis mūsų vengdavo imtis bet kokių

drausminimo priemonių, nes iš anksto žinojome, kad neturime vilties susilaukti tinkamo sprendimo.

*Daug metų dirbote komisijoje, kuri užsiima anglikonų ir ortodoksų dialogu. Neabejotinai stebėjote, kaip vystosi derybos tarp anglikonų ir katalikų. Buvo šiame dialoge momentas, kada manyta, jog tarpusavio supratimas jau visai čia pat. Dabar ir viena, ir kita pusė nebe taip optimistiškai vertina susikalbėjimo galimybę. Ką jūs manote apie ekumeninio anglikonų ir katalikų dialogo ateitį?*

Man atrodo, kad iki 1970 m. egzistavo vaisingo dialogo galimybė, galbūt suartėti galėjo ir abi Bažnyčios; šiandien padėtis gerokai sudėtingesnė. Visada reikia savęs klausti, su kuo vedamos derybos, jeigu Generalinis sinodas gali bet kada pakeisti nuomonę ir kiekviena jame vykstanti diskusija atneš ką nors nauja. Jei Roma net labai norėtų priimti kokius nors susitarimus ar ką nors susitarti su Kenterberiu, vis tiek ji neturi jokių garantijų, kad po penkerių, dešimt ar dvidešimt metų Anglikonų Bažnyčia išliks tokia pati.

*Pabaigoje – klausimas apie Marijos kulto vaidmenį anglikonybėje ir anglų katalikybėje. Svarbiausioje Anglijoje esančioje Marijos kulto vietoje Walsinghame yra trys Marijos altoriai: katalikų, anglikonų ir stačiatikių. Ar tokią daugybę lemia Marijos kulto Anglijoje stiprumas, ar tikėjimų susiskirstymas?*

Anglikonų *Book of Common Prayer* išliko viena ki-

ta Marijos šventė, tačiau Marijos kultas daugiausia siejamas su katalikais. Tiesa, XVII a. Anglikonų Bažnyčioje egzistavo didysis Švenčiausiosios Mergelės Marijos kultas, tačiau XVIII a. jis užgeso, veikiamas deizmo. Praėjusiam amžiuje kultas vėl buvo atsigavęs, tik jau nebe taip ryškiai; jį išpažino Oksfordo judėjimui priklausantys anglai katalikai. Taigi Marijos kultas vystėsi, tačiau daugiausia pasiliko išorišku dalyku, kuriuo kai kurie anglikonai stengėsi parodyti Anglikonų Bažnyčioje išlikę katalikais. Švenčiausiosios Mergelės Marijos kultas tapo kažkuo, kas panašu į Senojo Testamento pasninką ar protestą. Vis dėlto šis garbinimas nuolat stiprėja, į Walsinghamą važiuoja nemažai anglikonų. Egzistuoja ir ekumeninė Švenčiausiosios Mergelės Marijos draugija, kurią neseniai palaiminau.

Vis dėlto šis garbinimas Katalikų Bažnyčioje daug natūralesnis. Jis tiesiog yra. Pagaliau kaip žmogus gali būti krikščionis, jeigu nepripažįsta tos ypatingos vietos, kurią Išganymo istorijoje užima Marija! Tokį dalyką priimi, ir tiek. Mano asmeninis santykis su Marija, jeigu galiu taip pasakyti, dabar daug spontaniškesnis.

Vienas giliausių patyrimų, kurie mane lydėjo per einant į Katalikų Bažnyčią, buvo neįtikėtinas laisvės pojūtis. Daugybė dalykų, kuriuos Anglikonų Bažnyčios rėmuose dariau kaip katalikas, įgijo natūralumo, perėjus į katalikybę. Būdamas anglikonas, prabudęs naktį būtinai pradėdavau mąstyti apie kylančias problemas; dabar, kai esu katalikas, prabudęs naktį instinktyviai pradėdu melstis.

## „GAUDIUM ET SPES“ – BAŽNYČIOS NAUJAS SANTYKIS SU PASAULIU

INDRĖ ČUPLINSKAITĖ

Vatikano II Susirinkime Katalikų Bažnyčia oficialiai apibūdino save bei tai, kaip ji suvokia savo santykį su pasauliu. Šio susirinkimo dokumentai – dešimtmečių mąstymo ir patyrimo rezultatas: mokančioji ir vadovaujančioji Bažnyčios dalis svarstė ir priėmė tai, apie ką teologai diskutavo ar kiti Bažnyčios nariai nuveikė bei patyrė per pastaruosius dešimtmečius. Svarstydamą savo pobūdį bei santykį su pasauliu, Bažnyčia kartu nustatė ir savo ateities raidos gaires.

Vatikano II Susirinkimo pradėtam atsinaujinimui būdingos dvi kryptys, apskritai charakteringos gyvai katalikų teologijai<sup>1</sup>: pirma, grįžimas prie šaltinių ir, antra, sušiandienėjimas<sup>2</sup>. Šis žvilgsnis į priekį ir atgal kaip tik ir suteikia teologijai gyvasties, neleidžia jai sustabarėti bei skatina naujai ir deramai suvokti ir išreikšti tikėjimą į Jėzų Kristų.

Norėčiau pažvelgti į Pastoracinės konstitucijos apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje *Gaudium et spes*<sup>3</sup> vieną skyrių, skirtą kultūros pažangai. Per šį žvilgsnį į kultūrą bandysiu panagrinti tai, kaip Bažnyčia naujai suvokia savo santykį su pasauliu. Pasirinkau šį skyrių ir dėl to, kad šis skyrius dar Susirinkimo metu buvo laikomas visos konstitucijos pagrindu<sup>4</sup>. Tokiu būdu šio skyriaus gvildenimas gali atskleisti visą konstituciją, o kartu ir padėti suprasti patį Bažnyčios ir pasaulio santykį.

INDRĖ ČUPLINSKAITĖ (g. 1968) – Toronto universiteto bakalaure (Istorija/Krikščionybė ir kultūra) ir Liuveno katalikų universiteto magistrė (religijos studijos), pradėjusi doktorantūrą Toronto *School of Theology*. Dvejus metus dėstė Bažnyčios istoriją ir Vatikano II Susirinkimą Šv. Antano religinių studijų institute Kretingoje.

Šis straipsnis parengtas Kauno technologijos universiteto konferencijoje „Kultūra ir visuomenė“ (1995 m. birželio 5 d.) skaityto pranešimo pagrindu.

<sup>1</sup> Schoof T. M. *A Survey of Catholic Theology: 1800–1970 /*

Visų pirma apžvelgsiu šio skyriaus labiausiai išdėmėtinas vietas, kuriose pabrėžiamas šiuolaikiškas Bažnyčios ir pasaulio santykis, ir drauge glaustai nurodysiu šio pasikeitusio santykio ištakas.

Jau vien tai, kad Susirinkimas kalba apie kultūrą, yra reikšmingas faktas. Pirmą kartą istorijoje savo oficialiame dokumente aptardama kultūrą, Bažnyčia nebando žūtbūt nurodyti, kuo ji pati yra prisidėjusi prie kultūros vystymosi. Bažnyčia šį santykį analizuoja savo požiūriu ir, kaip rodo Susirinkimas, pati keičiasi bei bando keisti savo santykį su pasauliu, o ne tiek pasaulio santykį su ja. Čia slypi skirtumas nuo ankstesnių laikų, kai Bažnyčia dažniau aiškino kitiems, kaip elgtis su ja; dabar ji kritiškiau žvelgia pati į save.

Bažnyčia pamatė, kad jos padėtis nebe tokia kaip Viduramžiais, kuomet ji Vakaruose turėjo kultūros monopoliją. XX a. Bažnyčia, deja, jau seniai nebėra pagrindinė kultūros įkvėpėja ar kūrėja. Ji arba liko stovėti šalia kultūros raidos, arba kovojo prieš vieną ar kitą kultūros reiškinių. Ji stovėjo šalia, suvokdama save kaip „tobulą visuomenę“ (*societas perfecta*) su savo nariais, valdančiaisiais, įstatymais, turėdama viską, ko reikia išganymui. „Tobulos visuomenės“ įvaizdis ugdė katalikų įsitikinimą, kad jie iš tiesų sudaro atskirą visuomenę – visuomenę su savo švietimo institucijomis, ligoninėmis, profsajungomis, savo leidi-

Trans. N. D. Smith. – New York: Paulist Press, 1970. – P. 14.

<sup>2</sup> Naudoju Antano Maceinos nukaltą žodį (žr. Maceina A. *Bažnyčia ir pasaulis* // Maceina A. Raštai. – V.: Mintis, 1993. – T. 5. – P. 28–29.

<sup>3</sup> Toliau straipsnio tekste nurodysiu dokumento santrumpą pagal lotyniškojo teksto pirmuosius žodžius ir skyrelio numerį.

<sup>4</sup> McDonagh E. *The Church in the Modern World* // Modern Catholicism: Vatican II and After / Ed. A. Hastings. – SPCK: Great Britain, 1991. – P. 106.

niais – kitaip tariant, savitą kultūrą, atskirą pasauliuką<sup>5</sup>.

Bažnyčios konfliktas su naujosios kultūros vystymusi tiesiogiai pasireiškė per vidinę modernistų krizę. Vyraujanti sustabarėjusios neoscholastikos mokykla priešinosi naujiems moksliniams Šventojo Rašto tyrimams, istoriniam sąmoningumui, demokratijai. Reikalai susiklostė taip, kad teologus, kurie bandė įtraukti šias naujas sroves į savo kuriamą teologiją ar mokslinį darbą, pradėta persekioti. Šis konfliktas, nors tam tikra prasme ir pagrįstas, sukėlė įtarumo santykį tarp Bažnyčios ir aplinkinės kultūros. Vatikano II Susirinkimas pažvelgė į šis esmės tas pačias problemas kitaip.

Kas padėjo Bažnyčiai pereiti nuo įtarumo prie dialogo su aplinkine kultūra? Nurodysiu keletą priežasčių. Viena, tai suaktyvėjęs pasauliečių vaidmuo Bažnyčioje, ypač per tokią organizaciją, kaip Katalikų veikimas (*L'Action Catholique*), kuri buvo ypač aktyvi tarpukario laikotarpiu ir net Lietuvoje. Ji sudarė palankias sąlygas pasauliečiams dalyvauti hierarchijos apaštalavime<sup>6</sup>. Benediktinai pradėjo puoselėti pasauliečių dalyvavimą Bažnyčios vidiniame gyvenime – liturgijoje. Pasauliečiai taip pat ėmė jaustis labiau pilnaverčiai Bažnyčios nariai ir viešame gyvenime: Pijus XII kalbėjo, kad ten, kur esama pasauliečių, esama ir Bažnyčios. Šitaip buvo bandoma Bažnyčią suvokti daug plačiau negu vien kaip hierarchiją. Tam reikėjo naujai apmąstyti pasauliečių veiklos lauką. O tas laukas ir apima visą pasaulį, visą žmogiškąją veiklą, kuri ir vadinama kultūra. Šia prasme nenuostabu, kad Vatikano II Susirinkimas pirmiausiai kalbėjo apie kultūrą dokumente, skirtame pasauliečiams, o tik vėliau perkėlė šią temą į iš pradžių nenumatytą konstituciją apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje<sup>7</sup>. Kitaip tariant, kultūros klausimas artimai susietas su pasauliečių su-

aktyvėjimu bei teologinių jų pašaukimo apmąstymu.

Kita vertus, susirūpinimas kultūros klausimais taip pat pagyvėjo dėl XIX–XX a. misijų Afrikos ir Azijos šalyse bei Ramiojo vandenyno salose. Per šias misijas tiek katalikai, tiek kiti krikščionys pagaliau suvokė, kad, skelbdami tikėjimą, jie kartu nešė ir savo kultūrą, dažnai sąmoningai ar nesąmoningai primesdami ją kitų kraštų žmonėms. Misijų veikla privertė naujai apmąstyti santykį tarp krikščionybės ir kultūros. Be to, dar iki Vatikano II Susirinkimo misijų kraštuose jau buvo pradėjusi kurtis vietinė Bažnyčia, turinti savų kunigų, o kai kur ir vyskupų. Jų dalyvavimas Susirinkime praplėtė europiečių ir amerikiečių akiratį ir privertė Vakarų vyskopus labiau susimąstyti apie jų kultūros dominavimą Bažnyčioje<sup>8</sup>.

Susirinkimo Tėvai aptarė kultūrą kaip daugialypį reiškinį. Pats žodis „kultūra“ gali turėti daug reikšmių. Susirinkime buvo aptartos net penkios jų:

- 1) visa, kas ugdo dvasios ir kūno galias;
- 2) pastangos darbu pajungti pasaulį;
- 3) doros ir institucijų pažanga, ugdananti žmogiškesnę visuomenę;
- 4) konkretūs kūriniai;
- 5) kultūros (dgs.) sociologiniu bei etnologiniu požiūriu (plg. GS53). Be abejo, tokią plačią kultūros sąvoką sunku išsamiai išanalizuoti konstitucijos rėmuose, todėl pačioje konstitucijoje ir pateikta tik bendra kultūros apžvalga.

Idant geriau suprastume konstitucijos skyrių apie kultūrą, svarbu pamatyti jo vietą dokumente bei struktūrą. Konstitucija padalyta į dvi pagrindines dalis: 1) „Bažnyčia ir žmogaus pašaukimas“ ir 2) „Kai kurie ypatingai svarbūs klausimai“. Kultūros plėtotė minima antroje vietoje iš visų itin svarbių klausimų.

Apskritai šiam dokumentui būdinga tokia dėsty-

ralkonstitution über die Kirche in der Welt von Heute. – Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1968. – III. – S. 447.

<sup>8</sup>Tokių išvalgų Bažnyčia turėjo ir anksčiau (žr., pvz., 1659 m. Tikėjimo propagandos kongregacijos raštą apaštališkiesiems vikarams dėl jų veiklos misijose), bet prirėkė net keletu šimtmečių, kad tai būtų sąmoningiau ir plačiau suprasta visoje Bažnyčioje.

<sup>5</sup> Congar Y. *Moving Towards a Pilgrim Church* // Vatican II Revisited / Ed. A. Stacpoole. – London: Geoffrey Chapman, 1986. – P. 138.

<sup>6</sup>Tai reiškia, kad pasauliečių veiklai šioje organizacijoje tiesiogiai vadovavo Bažnyčios hierarchija.

<sup>7</sup>Tucci. *Zweites Kapitel des Zweiten Teils* // Das Zweite Vatikanische Konzil: Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen: Pasto-



Scila III. 116

**N**er sien ende en de bieder hoe de. up biederden. in ditsen verpen sijn vander ginnen come  
 ker stalen der amittaten om te lere. hoefu den wille gods volbringe souden dit es gode  
 wilen. alleene altoes. en vierdelike. Welcke. in poente amittate hoent met houe nup die es  
 recht suer en vol es costelike gheskente. ditsen volcomelike heeft ghesdien streppende in die  
 verdiente xpi. En als die den biederde he hebbe ghepist des ghelike te doe mit amittate goed  
 meester sijn. En sy hoere ghebreke bekennen. want des eens ledit en es met wel suer en des  
 anders mit vol vol en des d. des. met vande beste gheskente. Also helde sy hoere ghe  
 breke. en led. ssemed. in v. op dit he ter stont den antwoerd goederterens. ut die by tuit  
 tute staet mette. ssemed. in v. op dit he ter stont den antwoerd goederterens. ut die by tuit  
 als dit hoere die lode en bieder en sy he ont ghebreckel. in. Also helde sy te sinen  
 voer he en hoere biederde. Begrijpde. Ist dinnite nob' en' dit es En verhoert duss onse  
 stont. also wy vergene onsen stulderer.:

mō seka: pirma, pats objektas (pvz., žmogus, šeima, kultūra ir pan.); antra, kaip tas objektas pasireiškia tikėjimo šviesoje arba koks jo santykis su Apreiškimu; trečia, katalikų veiklos kryptys vienoje ar kitoje srityje (tai ypač būdinga dokumento antrai daliai). Reikšminga tai, kad kiekvienas klausimas pradedamas nagrinėti nuo konkrečios situacijos pristatymo. Jau XIX a. pabaigos filosofijoje matyti, kad bandoma atsiriboti nuo perdėm idealistinio ir abstraktaus mąstymo. Tokį pasikeitimą gerai iliustruoja katalikų filosofas Maurice Blondel, praėjusio amžiaus gale parašęs disertaciją apie veikimą: pirmiausia apie tai, ką žmogus daro, o ne tai, kas jis yra. Tame žmogaus veiksmo ir atsiskleidžia transcendencijos poreikis<sup>9</sup>. Tuo pat metu Husserlis plėtojo fenomenologinį mąstymą, nagrinėjantį reiškinius taip, kaip mes juos patiriame ar kaip jie mums pasireiškia. Be to, iškilo egzistencializmas, daugiau dėmesio skyres žmogiškajai būsenai (*condition humain*), o ne žmogaus esmės klausimui. Šios filosofinės įtakos jaučiamos aptariamajame dokumente. Jame pastebimas pirmučiausias dėmesys situacijos supratimui, o ne gilinimuisi į teologinius svarstymus<sup>10</sup>.

Kita vertus, kelią abstraktiems svarstymams apie kultūrą užkirto ir augantis istorinis sąmoningumas, vystęsis dviejų pastarųjų amžių būvyje, nors Bažnyčioje išitvirtinęs tik per Vatikano II Susirinkimą. Jame Bažnyčia pagaliau giliau įsisąmonino, kad ji egzistuoja laike, kad jos mokymas ir raiškos formos yra istorijos sąlygotos. Todėl norėdama rasti bendrą kalbą su šios epochos žmonėmis, ji pirmiausia turi įsigilinti į esamą situaciją. Šį gilinimąsi galime pavadinti Bažnyčios požiūriu „iš apačios“. Toks požiūris pastebimas visoje Vatikano II Susirinkimo teologijoje: skirtingai nuo klasikinių teologijos traktatų, prie Dievo klausimo einama nuo konkrečios

situacijos<sup>11</sup>. Tad ir mūsų aptariamame skyriuje pirmiausia dėmesys sutelkiamas į tai, su kuo susiduriama, t. y. į minėtąjį daugialypį kultūros reiškinių. Šis požiūris gerokai skiriasi nuo tokių, gal kiek kraštutinių Bažnyčios santykio su pasauliu aptarimų, kaip, pavyzdžiui, Pijaus IX 1864 m. *Klaidų sąrašas*, kuria me tiesiogiai ir beveik besąlygiškai atmetama modernioji kultūra<sup>12</sup>.

Kaip Bažnyčia kalba apie kultūrą? Pirmiausiai, kaip sakyta, ji išskiria įvairius kultūros lygius ir apskritai kalba apie daugelį kultūrų. Paskui Susirinkimas pabrėžia, kad „Bažnyčia nėra išimtinai ir neatskiriamai susieta su jokia rase ar tauta, jokių konkrečių gyvenimo būdu, jokiais senoviniais ar naujais papročiais“ (GS 58). Šitokia nuostata atvėrė kelią pliuralizmui mąstyme bei raiškos formose, vėliau net pačioje teologijoje. Iš esmės pliuralizmas nėra naujas dalykas Bažnyčios istorijoje: visais amžiais randame įvairių teologijos mokyklų. Tačiau XIX a. Romos puoselėjamas neoscholastikos monopolis teologijoje<sup>13</sup> sudarė išpūdį, kad įvairovei vietos nėra. Todėl Susirinkimo akcentai atrodė kaip naujovė: katalikiškumas (= visuotinumai), kuris anksčiau Bažnyčiai reiškė veikiau vienalytiškumą, dabar labiau pabrėžtas kaip vienybė įvairovėje, nes Bažnyčia pripažįsta, kad Evangelija turi būti „įkultūrinta“<sup>14</sup>.

Anot Jono XXIII, cituoto Susirinkime, „tikėjimas ar apreikštosios tiesos yra vienas dalykas, tuo tarpu būdas, kuriuo jos suformuluotos, nepakeitus jų prasmės ir reikšmingumo, yra kitas“ (GS 62). Vis dėlto svarbu suvokti, kad šis įkultūrinimas nėra mechaniskas dalykas, lyg rūbo apsivilkimas. Kaip yra pasakęs socialinės komunikacijos tyrinėtojas M. McLuhan, *the medium is the message*, pažodžiui verčiant, „priemonė yra žinia (tai, kas perteikiama)“<sup>15</sup>. Žodžiu, forma paveikia turinį: ji sąlygoja, riboja, išryš-

<sup>9</sup> Plg. Jacopozzi A. *Religijos filosofija* / Vert. R. Šerpytytė. – V.: Aidai, 1997. – P. 70–72.

<sup>10</sup> Plg. Moeller C. *Renewal of the Doctrine of Man // Renewal of Religious Structures*. – Montreal: Palm Publishers, 1968. – P. 424; Ratzinger J. *Die Kirche und das Berufung des Menschen // Das Zweite Vatikanische Konzil: Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen*. – Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1968. – Bd. 3. – S. 321.

<sup>11</sup> *Popiežių enciklikos* / Red. Vincentas Brizgys. – Lux, 1949.

<sup>12</sup> Plg. McCool G. *Nineteenth Century Scholasticism*. – New

York: Seabury Press, 1987.

<sup>13</sup> Principe W. *Faith, History and Cultures: Stability and Change in Church Teachings*. – Milwaukee, Wisconsin: Marquette University Press, 1991. – P. 42.

<sup>14</sup> Plg. McLuhan M. *Understanding Media*. – New York: Mentor, 1964.

<sup>15</sup> Tejaras de Šardenas P. *Žmogaus fenomenas* / Vert. P. Račius. – V.: Mintis, 1995. – P. 367–369.



kina vieną ar kitą dalyką. Todėl negali būti tokio dalyko, kaip *viena* tobula krikščionybės išraiška, tobula ta prasme, kad visiškai atspindi visa ar yra visapusiška. Taigi katalikiškumas ar visuotinumumas reiškia įvairovę.

Susirinkimas gerai suvokė esant įtampą tarp paveldėtos tradicijos ir besivystančių kultūros tendencijų, todėl konstitucijoje kartais tiesiog kėlė klausimus, pvz.:

Kaip skatinti naujos kultūros gyvybingumą ir jos augimą neprarandant ištikimybės paveldėtai tradicijai? Tai ypač opus klausimas, derinant kultūrą, kylančią iš didžiulės mokslinės ir technologinės pažangos, su klasikiniu mokymu, kuris buvo pritaikytas įvairioms tradicijoms. (GS 56)

Šitaip sakydama, Bažnyčia prisipažino neturinti atsako į viską, kas tik nutinka pasaulyje. Tai paminėta net pačioje konstitucijos pradžioje (GS 10, 11), kur sakoma, kad Bažnyčia tikisi *padėti* spręsti (o ne *išspręsti*) pasaulio problemas, liudydama Kristaus šviesą. Šviesa nušviečia, tačiau neišsprendžia visų problemų. Be to, šviesa savaime nedominuoja. Susirinkimas pripažino kultūrai autonomiją. Kultūra negali būti pajungta Bažnyčiai, apskritai kieno nors valdžiai ar ideologijai (GS 59). Anot Susirinkimo Tėvų, žmogus yra laisvas, todėl jis gali savo, visuomenės bei viso pasaulio likimą kreipti viena ar kita linkme. Čia juntami Teilhard'o de Chardin'o kosminės vizijos atšvaitai: pasak jos, priklausomai nuo pačių žmonių ir visuomenės, kurią jie kuria, evoliucija gali būti sėkminga arba ne, kitaip tariant, viskas priklauso nuo to, ar vienijimasis padės žmogui labiau tapti žmogumi<sup>16</sup>. Susirinkimas primena,

kad kultūra turi būti siejama su pilnutiniu asmens išugdymu bei su bendruomenės ir visos

<sup>16</sup> *Ibid.* – P. 24.

<sup>17</sup> Dera paminėti, kad Religinės laisvės deklaracijoje Susirinkimo Tėvai taip pat rašo, kad kiekvienas žmogus privalo ieškoti tiesos ir ją radęs prie jos pasilikti, pabrėždami, kad Katalikų Bažnyčioje gaunama išganymo (taigi ir tam tikra prasme tiesos) pilnatvė.

<sup>18</sup> Plg. Ratzinger J. *Op. cit.* – S. 460.

visuomenės gerove. Todėl žmogaus dvasia privalo būti formuojama taip, kad augtų jos gebėjimas nustebti, suprasti, kontempliuoti, daryti asmeninius sprendimus bei plėtoti religinį moralinį bei socialinį jausmą. (GS 59)

Pamenu Teilhard'o de Chardin'o žodžius apie tai, kad mes turime *matyti*, antraip žūsime<sup>17</sup>. Turime išmokti matyti taip, kad kiekvienas žmogus turėtų galimybę spręsti pats. Prieš metus iki „Gaudium et spes“ parengimo Susirinkimas jau buvo išleidęs dokumentą apie religinę laisvę, kuriame Susirinkimo Tėvai aiškino, jog kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti tikėjimą, turi teisę gyventi pagal savo sąžinę (DH 2).<sup>18</sup> Kultūra kaip tik yra vienas iš tų veiksmų, kuris turėtų vesti žmogų prie gebėjimo apsispręsti. Ji turi vesti žmogų į laisvę ir padėti jam matyti. Apibendrinant galima pasakyti, kad, anot Vatikano II Susirinkimo, *kultūra* turėtų padėti žmogui tapti labiau žmogumi<sup>19</sup>. Tačiau tuoj pat kyla klausimas, kas tas žmogus ir kuo jis pasižymi. To klausimo atžvilgiu taip pat pastebime pokyčių Bažnyčios mokyje. Akcentai sudedami kitur, negu buvo įprasta per praėjusį šimtmetį, justai pagyvėjusių biblinių studijų bei naujausių filosofinių mokyklų įtaka. Susirinkimo dokumentuose kalbama ne apie abstraktų žmogų, bet apie žmogų, „kuris yra įsišaknijęs istorijoje, susijęs su kitais žmonėmis, akis į akį nuolat susiduriantis su konkrečia padėtimi bei atsakingas už žmogaus siekius“<sup>20</sup>.

Skyriuje apie kultūrą užsimenama apie tai, kas plačiau pristatyta konstitucijos pradžioje, t. y., kad žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą ir kad jam duota valdyti žemę (GS 12, 57). Svarbu tai, kad Susirinkimo Tėvai remiasi bibliniais įvaizdžiais ir vengia grynai filosofinio žmogaus apibūdinimo su „pripildytomis“ krikščioniškomis savybėmis<sup>21</sup>. Pastebi-

<sup>19</sup> Moeller C. *Op. cit.* – S. 421. Tokiais žodžiais apibūdinama Teilhard'o de Chardin'o vizija, be abejo, kelianti neaiškumų. Bet toks labai bendras žmogaus apibūdinimas tinka nagrinėjamo dokumento minčiai išreikšti.

<sup>20</sup> Plg. Ratzinger J. *Op. cit.* – S. 315.

<sup>21</sup> Plg. Moeller C. *Op. cit.* – S. 447–448.

mas atsigręžimas į žmogaus supratimą apreiškimo šviesoje. Biblinė antropologija (ypač Senojo Testamento) yra vienalytė, nepabrėžianti žmogaus kaip sielos ir kūno dvilypumo. Nuo to priklauso ir žmogaus santykis su pasauliu bei pačia kultūra. Kita vertus, bibliniai įvaizdžiai įjungia žmogų į istoriją, išganymo istoriją. Šv. Raštas nėra abstraktus filosofinis traktatas, todėl jame išskylantis žmogus yra istoriškas, esantis konkrečioje situacijoje.

Biblinių įvaizdžių naudojimas yra šio amžiaus pirmoje pusėje atgijusių biblinių studijų vaisius. Dar XIX a. kartu su bendru susidomėjimu istorija suintensyvėjo ir biblinės studijos, istorinio Jėzaus tyrimai. Mokslininkai kėlė klausimus dėl Šv. Rašto istoriškumo ir kaip apskritai reikėtų jį skaityti. Per laiką pagyvėjo ir katalikų susidomėjimas Šv. Raštu, atsispindintis galutiniame dokumente.

Kaip minėjau, pagrindinė sąvoka, naudota žmogui apibūdinti, – tai žmogus kaip Dievo paveikslas (GS 12). Toliau kalbama, kad žmogus, sukurtas pagal Dievo paveikslą, geba pažinti ir mylėti savo Kūrėją ir yra Dievo paskirtas būti visų žemės kūrinių valdovu. Panagrinėkime šias dvi žmogaus savybes.

Pirmiausia žmogus turi galią užmegzti pažinimo ir meilės santykį su savo Kūrėju. Ši galia išskiria jį iš visos kūrinijos. Pats būdamas subjektas, žmogus kuria santykį su Dievu kaip su objektu. Žmogaus gebėjimas sueiti į santykį išskiria jį bei ženklina jo esmę. Ši žmogaus savybė kreipia jį bendrauti ir kurti kultūrą.

Nuo to, kad žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą, priklauso ir jo ryšys su žeme, jos užvaldymas. Per tai žmogus susiejamas su kūrinija, įpraminamas jo darbas – tai, ką žmogus daro žemėje. Darbas padeda žmogui pasiekti savo pilnatvę. Taigi žemė bei žemiškasis darbas, kartu ir kultūra, nėra tai, nuo ko reikia bėgti. Savo darbu, savo kultūra turime bandyti perkeisti pasaulį. Kitaip tariant, mūsų

darbas žemėje yra ne vien asmenišką bandymas „pelnyti dangų“ (tai būtų perdėm individualistiškas mūsų egzistencijos supratimas), bet ir prasmingas visai žmonijai, kiekvienam individui.

Glaustame mėginime aptarti labiausiai įsidėmėtus Vatikano II Susirinkimo svarstymus apie kultūrą apibendrinant galima išskirti tris svarbiausius elementus. Pirmiausia tai, kad Bažnyčia suvokia save kaip esančią kultūroje. Kultūra yra tiesiog visa tai, ką žmogus daro, idant ištobulintų įvairias savo dvasios ir kūno galias (GS 53). Kultūra (įvairiomis prasmėmis) yra tarsi vanduo, kuriame mes visi plaukiame; žodžiu, tik per kultūrą mes galime bendrauti. Pačiame konstitucijos pavadinime, nusakančiame Bažnyčios ir pasaulio santykį, panaudodamas vietininko linksnį, Susirinkimas pabrėžia pilnatvišką Bažnyčios buvimą *pasaulyje*, o ne šalia jo, tarsi ji būtų atskiras pasauliukas.

Antra, konstitucijoje pabrėžiama tai, kaip Bažnyčia išreiškia savo santykį su kultūra ir kaip ji naudoja kultūrą. Be to, pasaulis, kartu ir kultūra, yra tolimesnis Bažnyčios veiklos laukas. Šią išvalgą paskatino atnaujinti bibliniai ir filosofiniai tyrinėjimai bei pasauliečių suaktyvėjimas.

Trečia, konstitucijoje išreiškiamas Bažnyčios supratimas apie kultūrą bei jos tikslus, pirmiausia tai, kad kultūra turi žmogų daryti labiau žmogumi. Be to, kultūra turi savo teisėtą autonomiją bei privalo būti visiems prieinama.

Konstitucijos „Gaudium et spes“ skirsnis apie kultūrą yra naujoviškiausias visame dokumente. Šiandien jis dažnai kritikuojamas dėl neužbaigtumo, dėl to, kad jame daugiau kalbama apie patį kultūros reiškinį, o ne pateikiama aiškesnė teologija. Tai rodo, kad Bažnyčia praktiškai tik dabar pradeda giliau apmąstyti savo santykį su kultūra. Nepaisant to, dokumentas padėjo tam tikrą pamatą šio klausimo, kuris, beje, šiandien yra vienas opiausių, sprendimui.

## TOKIA VASARA

HENRIKAS ALGIS ČIGRIEJUS

Audra atėjo prieš vidurnaktį. Artėdama iš lėto, bet labai užtikrintai. Šitokios pro šalį nepraeina. Jau iš tolo plieskė savotiški nebylūs žaibai. kažkas sugurmuliudavo lyg nuryjamas, o šviesa tik užtvindydavo laukus ir tolimus miškus. Ant žalsvai violetinės plynės akimirkom tik krūpsėdavo beržas, toks baltas baltas, o už jo ligi bala žino kur atsiverdavo juoduma.

Balys su broliene išskubėjo parsivesti iš galulaukės karvės su veršiuku – tam vargdieniui dar nė savaitės, tokį dar reikia nuo baisingų liūčių pasaugoti ir vidur gražiausios vasaros.

– Nelėk, Baly, sako, kad per griaustinį nereikia greitai judėti.

– Tik nebijok, dar ne visai čia pat.

Ir, tarsi tuos Balio žodžius išgirdęs, griaustinis pylė. Tikrai iš peties, skardžiai skardžiai. Šakota ugnis tik pašoko, ir buvo aišku, kad šis kartas tai tik gera pradžia.

– Teliuką duok man, karvė ne tokia baukšti, – sako Balys.

Salomėja skuba ir bijo skubėti.

O namuose laukia vaikas. Tai kas, kad ne vienas – ten pat ir sirguliuojantis tėvas, ir Balio žmona. Baliene, tiesą sakant, tai griaustinio bijo labiau už visus, gal net ir už Joniuką, kurio baimę gerokai atmiešia smalsumas. Na tikrai: kamino kaištis tai užkištas, o kai tas užkištas, nėra traukos, ir žaibas tokius namus aplenkia. Taip sako visi.

Gera dabar Šimams – tie turi perkūnsargį, miega dabar ramiausiai. O čia? Kiek kartų kalbėta, bet vis – nér pinigų, nér pinigų.

O, būtų dabar namie Elzė senelė! Laikydama rankoj storąją maldaknygę, ji garantuotų bent jau tam vaikui, kad žaibas į jų namus nespirs. Ko daugiau

reiktų; perkūnsargio šitam kieme nėra, bet čia gyvena galinga senelė Elzė.

Audringą naktį nebežinai, kur liūti, po audros nebežinai, kaip besidžiaugti. Taip numazgotas, o dabar saulės šildomas pasaulis net per gražus. Spindi lapai, o vaikiame danguje pradeda ryškėti balti kamuoliniai debesys. Didysis prūdas prie pirties pilnas ligi pačių pakraščių. Ir dar net šiek tiek išsiliejęs. Vilkuodegių kyšo tiktai viršūnės.

– Mat dabar ir mes prie ežero, – sako Balys.

Jis – linksmas žmogus, bet retkarčiais vis nepamiršta apgailestauti, kad gyvena gerokai atokiau nuo kokio didesnio vandens. Na, ne prūdo. Kad nors koks upeliūkštis pro šalį tekėtų! Bet ką darysi – gyveni juk ten, kur gyveni.

O dabar tai taip smagu dairytis į spindinčius laukus, ypač kai žiūri prieš saulę. Kaimynas Kazimieras gyvena slėniau, tai jo sodybos beržai atrodo tarsi išlindę iš veidrodžio. Pasigrožėsi šitaip dar ligi vakaro, o ryt vėl kaip buvę. Vasara moka džiovinti.

Balys, pasiėmęs kastuvą, eina į daržą, kurio vienoj pusėj susitvenkė baisiausias liūgas, teks grioveliu nuleisti. Šitas Balys mėgėjas pats su savim pasišnekėti. Ne mintyse, ne, o garsiai; namiškiai Balį dėl to ir per dantį patraukia. Bet kas jam, štai ir dabar:

– Niekas neaišku, niekas neaišku.

– Viskas aišku, viskas aišku... Šiandien tai jau tikrai jie neatvažiuos. Kur tau per šitokią marmalynę su sunkvežimiais! Nė toj mislioj...

– Pastotes pavarys. Ligi vieškelio. Ką?

– Neišvažiuos ir su pastotėm.

– Išvažiuos... Pala, kur man dabar čia tą griovelį?

Pakėlęs galvą, jis užmato, kaip balutėmis į lauką pas gėrelius nusitaško brolvaiškis. Lengia Joniukas su savo Brisium, linksmu šuneliu, pernai rudeni į sodybą atklydusiu, suglobtu ir jau nebepaleistū, užėmusiu neseniai nusibaigusio senojo Trezoro vietą. Et, rimtai tarnybai linksmi šuneliai netinka, bet pastebėję ateinant ar atvažiuojant svetimą, vis dėlto suviauksi ir jie. Brisiaus kaip Trezoro prie būdos nerišo – ką čia tokį. O dabar vaikui tam bėda: norom nenorom turi susitaikyti su mintimi, kad šitokie pasidūkinėjimai su draugu, ko gero, jau paskutiniai. Tai jau tikriausiai.

Dabar visi ir visur tik apie tą vežimą. Ten išvežė mokytojus, ten ūkininkus. Prieš kelias dienas Antanas, Joniuko tėvas, įsisodinęs į kariukus senele, išgabeno pas savo seserį į Gataučius. Elena, nutekėjusi už mažžemio, turėtų būti saugi. O su ja ir motina. Taip tarta tarta ir nutarta – argi braškantiems seniesiems bekeliauti į Siberijos platybes? Su senele Elze atsisveikinta kaip su gulinčia ant lentos.

Išvažiavo baisiai anksti, dar nepasibaigus trumputei birželio nakčiai. Nėra reikalo, kad kas iš šono tokius dalykus matytų. Pagaliau ir dėl Joniuko – tegul nemato vaikas.

Apniuko giedra vasara.

O vežti tai veš. Nes kokius ten sąrašus sudarinėjo Šarka pavasariop vaikščiodamas pakiemiais?

Tokios tokelės, bet kai į kiemą ir daržą iš virtuvės drauge su dūmu atplaukia ir batvinių bei kumpio kvapai, tai pasislenki žmogus ir linksmesnės minties pusėn.

– Kirskim, kol turim, tenai nebebus.

– O gal nieks niekur ir neveš, gal neįtraukti į sąrašus?

– Neįtraukti?! Ko tas pavasarį, viską surašinėdamas, vaikščiojo?

– Durniau, – šitas dialogas Balio su Baliu, – tokių sąrašų šitaip niekas nesudarinėja. Tik ne šitaip, ne šitaip...

O kas ten dar lekia? Ne jų Joniukas, lekia Petronis, penkių vaikų tėvas. Moja Baliui, kviečia. Balys

žiūri, tikrai kviečia jį. Ką jau bus suradęs. O gal kur dega? Bet dūmų tai nematyti. Gal mušasi kas? Irgi ne – girdėtum rėkaujant.

Na, jei kviečia, reikia nueiti. Baliui jau įgriso dienų dienas nieko įdomesnio nebepatirti.

Už pieninės kampo keliukas suka mokyklos pusėn. Ten dabar lyg koks vadovas lekia Petronis. Prie mokyklos būriuojasi vyrų pulkelis. Tikrai čia šis tas naujo.

– Baly! – rėkia iš tolo Jonas Seveikis, – bolševikai bėga, vokietis ateina!

– Eik tu! – Balys spartina žingsnį.

– Vokietis, bra, duoda, kad vienas gražumas. Va, Rauckis girdėjo pats.

– Duoda, – sako Rauckis, – aš iš savo radijos girdėjau.

Vyrukų nuotaika pakili, jie tik dega papirosą po papiroso ir smagiai žvilgčioja į mokytoją, kuris, išėjęs į priebutį, atrodo toks lyg šlapiu maišu pertrauktas.

– Ką, Tarnauckėli, – sako jam Vincė, – nebeorganizuosi čia komsomolo? Ir „Pakeltos velėnos“ žmonėms nebekaišiosi?

– Na ką jūs, vyrai...

– Aha, o iš kur ištrauksi dabar tuos lapus su Vyčiais ir mūsų vėliavom, kur liepei vaikams iš „Aušrelių“ išplėsti ir į pečių sukišti? Dabar gal iš ten ištrauksi? Ką? Iš pečiaus?

Mokytojo butas čia pat, mokykloje, nuo klasės tik mažu koridoriuku atskirtas. Mokytojiene dabar žiūri pro langą bent kiek iš tolo, iš kambario gilumos; jai baugu, ji stora, laukiasi vaiko, o jos Petriukas, šiaip ar taip, buvo šiek tiek raudonas. Gal ne taip baisiai, bet socialistas, ir baigta. Visko dabar už tai gali būti. Šitie vyrai, kad ir savi, kad ir pažįstami, bet ką tu gali žinoti, kai šitaip dalykai verčiasi.

– Ką jūs, vyrai, man gi taip liepė, negi aš pats.

– Vyrai, vyrai... Na, duokš Staliną.

Jonas su Lievanu, nelaukdami nei sutikimo, nei nesutikimo, Tarnauską gal net stumtelėję, žergia į klasę. Šypsodamiesi grįžta su portretu:

– Kur čia gilesnė makalynė?

Veidai švyti, net gražu pažiūrėti.

Lievanas drebia Staliną į kelio vidurį, kur arklių



Gintautas Trimakas. *Sena sodyba*. 1988. Fotografija

išminta. Aptaškydamas ne tik kelnes, bet ir marškinius, ištykšta drumstas vanduo. Šiaip kelias čia neblogas, bet po vakarykštės liūtis balų kiek tik nori.

– Šok, Jonai, virš, tavo sunkesni batai.

Tik sutraška stiklas, tik braškėdami išsiskiria papoliruoto medžio gana gražūs rėmai.

– Ak, nedarėm šiais metais alaus ant Jono, – sako Jonas, – ne tas buvo galvoj.

– Užtat pas mus nuo Antano dar bus keli užbonėliai pasilikę, – Balys apžvelgia visus, reikia suprasti, užkviesdamas, – kažkaip nelindo, matyt, laukė gražios dienos. Kaip žinodamas...

Jei vasaros vakaras šiltas, tai kokioj palaukėj ar pamiškėj turi trimituoti ir karvė. Maždaug visada taip. Tai ne tik graudulingas kreipimasis į vėluojan-

čią šeimininkę, bet ir atsisveikinimas su diena bei skalsos palinkėjimas sėdantiems vakarienės.

Laugalių, kaip šiuo metu ir daugumos, sodyboje stalas išneštas į kiemą, rasta vieta, kur per pusryčius ir pietus kristų platesnis šešėlis. Po senosiomis liepomis. Šį vakarą prie jo yra ir svečių – Gruzdas su Gruzdiene. Jie čia šiandien parvežė senelę. Senoji Elzė dar mielai būtų buvusi pas dukterį, o ir žentas Gruzdas jai labai malonus; praėjus didžiai bėdai, pabėgimas jau buvo virtęs viešnage, bet kad ten nėra vaikų. Senelė niekaip negali išverti be to savo Joniuko.

Sėdi prie stalo ir ubagas. Toks visai ligi šiol nematytas. Atėjo pavakary pakosėdamas. Terba tik viena, prie šono per pečius ne virvele, o apystoriu diržu užsikabinta. Tikrai nematytas. Dažnokai čia užsuka Levas, toks rūstus rūstus, gyviu aptekęs, nedelsiant reikalaujantis kurti pirtį. Tokia Steputė: „Gal

turit bulvyčių?.. O gal ir neturit...“ Linksmasis Kaziuakas, buvęs bandos prižiūrėtojas, „ustovas“, su trimitu nesiskirias ir per žmones eidamas. O šitas tai nematytas. Labai mažai kalba, tylus, lyg būtų koks nebylys.

Ir leistinukus jis srebja labai tyliai. Ir pirmą lėkštę, ir antrą.

Čia dabar paprasta vakarienė, ne vaisės, alų Balys su savo draugais praėjusią savaitę išsunkė lig paskutinio lašelio.

Apšnekami, žinoma, naujieji įvykiai: tik tu pagalvok – kokia Vokietija, o kokia Rusija! Kiek ten tos Vokietijos, o žiūrėk, ką daro!

– Viską daro kultūra ir tėknika, – sako Gruzdas. Jis, gyvenantis netoli miestelio, sakyk – pusė miestiečio, daugiau čia ir žino. – Tokiom gražiom uniformom. Tik prausiasi, bra, tik skutasi. Nugulta visa pakluonė...

– Tik tamsa ir geležiniai pančiai, – staiga tyliai, bet labai aiškiai, lyg į kalbą įsiterpdamas, lyg Gruzdo žodžius pratešdamas, lyg pats sau prabilo nekalbusis ubagas.

Viršum garuojančių baltintos sriubos lėkščių labai savotiškai papleveno jo žodžiai. Senelė tik apsidairė – o kur Joniukas?

– Bet gal kaip nors... – ubagas lyg panorą sušvelninti tai, kas per smarkiai pasakyta, – kaip nors.

Aplinkui tik lakstė, tik siuvo kregždės. Vakaras buvo šviesus, laukta jo vėsa judino visus, kas tik moka skraidyti.

Ubagas krenkstelėjo, palingavo galva ir nuo stalo pakilo pirmas.

– Ačiū, aš jau šlubuosiu.

– Kur tu dabar?! – pastatė akis visi.

– Prašei gi nakvynės, – tarė Antanas, didžiausias čia šeimininkas.

– Turite nakvynių ir be manęs. Eisiu.

– Naktis jau, vietos užteks visiems, daržinė didelė.

– Ne, žmonės, eisiu.

Jis dar kartą visiems nusilenkė ir, užsimetęs terbą, nuėjo pro klėtį. Pagriovio takeliu pro aveles. Tikėdamiesi duonos, prie jo pribėgo palaidi gėreliai. Elgeta vieną, suėmęs už minkštų žandų, patursino.

Rytų pusėje, kur nuėjo tasai pavargėlis, dangus buvo nors šiltas, bet tamsus. Pilko žmogaus nugara greit dingo jame.

– Gal čia buvo koks Dievas? – sako Joniuko motina. Labai keistas šitas žmogus jai pasirodė.

– Eik tu, – šyptelėjo brolienė Elena Gruzdienė, – būtų Dievas, nebūtų kalbėjęs poterių. Sau nekalbėsi...

– Vis tiek.

Kregždės, ko gero, buvo nutarusios nemiegoti ligi ryto.

## KAD VALSČIONIS SUPRASTŲ...

Apie didaktinę lietuvių prozą ir jos personažus

KĘSTUTIS SALDŽIŪNAS

Praėjusio amžiaus pirmais dešimtmečiais lietuvių kultūra angažuoti rašto žmonės į literatūros apyvaratą leido pirmiausia poetinius tekstus, kartu prisiderindami prie krašto skonio, tradicijų, mados bei veikiami pripažintų klasicistinių bei romantinių tendencijų. Pirmu XIX a. prozos kūrinėliu lietuvių kalba laikomas Jono Chodzkos apysakos „Jonas iš Svisločės“ vertimas (1823). Šis „lietuvišku liežuvio išguldytas“ tekstas išsyk neįkvėpė mūsų raštininkų epikai, tačiau, pasak „Lietuvių literatūros istorijos“<sup>1</sup>, „suvaidino nemažą vaidmenį formuojantis lietuvių beletristikai, bet kiek vėliau, antrajame laikotarpio periode“. Šiuo laikotarpiu, kuri, pritardami Vincui Mykolaičiui-Putinui, pavadinsime priešaušrinio, pasirodę keli pasakojamojo pobūdžio lietuvių autorių kūriniai turi bendrą išskirtinių bruožų, literatūros istorikų tradiciškai apibendrinamų didaktikos terminu.

Prisiminkime ir pakartokime kelias šios mūsų beletristikos tyrėjų tezes. Viena, kad aptariamas kūrybos tipas – tai „Šviečiamojo amžiaus produktas“, veikiamas bendrų švietėjiškos pasaulėžiūros nuostatų, todėl aiškiai prisitaikantis prie rūpimo potencialaus vietinio skaitytojo – valstiečio<sup>2</sup>. Kitas aspektas – sklandančios literatūrinės (vidinės) raidos tendencijos, nusižiūrimos iš kaimyninių kraštų, ypač Lenkijos, kur tuo metu vyko literatūrinė revoliucija, keitėsi žanrų santykis prozos naudai<sup>3</sup>. Dar reikėtų minėti konkrečias istorines aplinkybes. Po 1830–1831 m. sukilimo Lietuvoje patirtos skaudžios carinės Rusijos imperijos represijos (uždarytas Vilniaus univer-

sitetas), slopinusios vos beįsižiebusią lietuviškos kultūros gyvastį. Tokių mums svarbių veiksnių rastume ir daugiau, bet pamėginkime šiuos procesus supaprastinti nedidele metafora, visų pirma galvodami apie pokyčius, vykstančius ir pastebimus rašančiojo bei skaitančiojo lygmenyje. Taigi smulkų bajorą, kuriantį priimtina ir suprantamą Vilniaus universiteto auklėtinui poeziją, keičia kunigas, mėginantis beletrizuotais pamokslais veikti ūkininką. Aišku, šiam kunigui, šviečiamosios prozos autoriui, trūksta patirties, pagaliau talento. Iš esmės tai pavieniai autoriai; dar nėra kur, kaip ir kam diskutuoti literatūrinės meistrystės klausimais. Tad nieko keista, kad XIX a. vidurio didaktinė rašliava kartas nuo karto susilaukė ir gana skeptiško literatūros specialistų vertinimo. Vaizdumo dėlei pacituokime vieną kategoriškiausių – Mykolaitį-Putiną. „Priešaušrinė 19 amžiaus mūsų literatūra yra tokia negausi ir skurdi, kad ją vertindami, mes tik su dideliu vargu galime taikyti dailiosios kūrybinės literatūros mastą.“<sup>4</sup> Tačiau galime pasirinkti ir kitą, ne tokį negailestingą ir smerkiantį kontekstą, aptariamus reiškinius leidžiantį interpretuoti kiek palankesne tonacija.

Atkreipkime dėmesį, kad 1820–1870 m. laikotarpiu pajėgūs lietuviškai knygas rašyti žmonės, daugiausia kunigai, skaitančios publikos mokymui, švietimui šalia vyraujančio bažnytinio pamokslo, postilės, šventųjų gyvenimo rinkosi jau ir beletrizuotas bylojimo formas, jas suvokdami kaip socialinį fenomeną, įtaigumo atžvilgiu lygiavertį ar net pranoks-

KĘSTUTIS SALDŽIŪNAS (g. 1964) – filologas, baigė Vilniaus universitetą, šiuo metu dirba Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Domėjimosi sritis – XIX a. antros pusės lietuvių literatūra.

<sup>1</sup> *Lietuvių literatūros istorija*. – V., 1979. – T. 1. – P. 70.

<sup>2</sup> *Didaktinė lietuvių proza*. – V., 1982. – P. 5–7.

<sup>3</sup> Zalatorius A. *Lietuvių apsakymo raida ir poetika*. – V., 1971. – P. 35.

<sup>4</sup> Mykolaitis-Putinas V. *Naujoji lietuvių literatūra*. – Kaunas, 1963. – D. 1. – P. 3.

tantį kitas komunikacijos rūšis. Tai naūjos ar net, sakytume, modernios formos, ir kaip tik todėl kuni-  
gui tai svarbu pabrėžti. Štai Antanas Tatarė, vienas  
didaktinio žanro pionierių Lietuvoje, 1851 m. „Pamokslų išminties ir teisybės“ įvadinėje dalyje, suabe-  
jojęs, ar „svietas priims pamokslus teisybės“, atvirai  
pripažino, kad juk yra ir kitoks būdas „labai delikatai  
priekaištauti jam, ir tai pamačlyva yra“. Mat  
„skaitindami tas knygeles, rasite dėl savęs gražias  
zabovas ir nieku nekaltas štukas; gardžiai nusijuok-  
site ir išsimokinsite“<sup>5</sup>. Nusijuokti patartina pirmiau  
nei ko nors išmukti. Taip pat ir Motiejus Valančius  
„Palangos Juzės“ (1869) pratarinėje, be pažintinės  
ir etinės savo kūrinio paskirties, sureikšmino ir pra-  
moginį jo poveikį, sakytume, užkoduotą estetinę  
reikšmę, kurią bent jau ateities giminės atpažins,  
„juokdamos skaitys“<sup>6</sup>. Be to, didaktai jau mėgino  
manipuliuoti ir epinės naracijos formomis bei pa-  
teikė pirmų fabulinės literatūros pavyzdžių. Tatarė  
savo kūrinius vadino pamokslais, bet šiems pasako-  
jimams ir istorijoms aiškiai taikė kanonizuotą belet-  
ristinio žanro apsakymo šabloną.

Didaktinėje literatūroje atpažintume ir apysakos,  
pasakėčios, biografijos modelius. Vadinasi, šios prieš-  
aušrinės prozos kūrėjai stengėsi įvairiais būdais ir  
pirmiausia didaktiniu turiniu įpiršti adresatui, jų  
manymu, privalomos gyvenenos nuostatas, bet sy-  
kiu jau bandė taikytis prie pasirinktų žaidimo taisyk-  
lių: tiek apskritai prie meninės sistemos dėsnų, tiek  
prie atitinkamo pasakojamosios kūrybos tipo. Kitas  
dalykas, kaip jiems tai pavyko.

Deja, turėtume pripažinti, kad ir apie didaktinės  
prozos personažus lietuvių kritikos nuomonė gana  
prasta. Herojus-idėja, herojus-figūra paprastai iš an-  
ksto pasmerkiamas neigiamai traktuotei, jam priki-  
šant statiškumą, schematizmą, psychologizmo stygių.  
Antra vertus, argumentai, regis, pamatuoti. Antai  
rinkinio „Lietuvių didaktinė proza“ įvade Vytautas  
Vanagas konstatuoja: „Moralistinių tiesų iliustracija  
versdami siužetą, didaktai iliustratyviai kūrė ir žmo-  
gaus paveikslą. Jų apsakymų bei apysakų veikėjai

piešiami klasicistiniu būdu – arba vien balta, arba  
vien juoda spalva. Gavę iliustruoti sektinus ar atmes-  
tinus gyvenimo pavyzdžius, jie darėsi plokšti, sche-  
matiški“<sup>7</sup>. Panašiai mano ir Albertas Zalatorius, mė-  
gindamas šį meninį personažų „ribotumą“ pateisinti  
tam tikrais to meto sąmonės aspektais: „schematiš-  
kus ir vienpusiškus personažų paveikslus nulėmė  
ne tiek didaktinis tikslas, kiek atitinkama adresanto  
ir adresato psichologija, adekvatiška ankstyvųjų pa-  
saulinės literatūros kūrėjų ir jos vartotojų psicholo-  
gijai“. Ir toliau: „Toks meninis mąstymas XIX a. vi-  
duryje, žinoma, buvo didžiulis anachronizmas, bet,  
turint galvoje objektyvias lietuvių literatūros vystymo-  
si sąlygas, jį ne tik lengva suprasti, bet reikia laikyti  
vieninteliu galimu reiškiniu“<sup>8</sup>.

Derėtų pritari abiems kritikams. Iš tiesų išpūdis  
vienprasmis – visi Petro Gomalevskio, Juozapo Sil-  
vestro Dovydaičio, Antano Tatarės, Motiejaus Valan-  
čiaus personažai stokoja to, kas nūnai mums tapę  
organiška literatūros dalimi, kaip antai įdomių, su-  
dėtingų charakterio ypatybių, savarankiškumo, vi-  
dinių arba psichologinių išgyvenimų, subjektyvios  
reakcijos į aplinką. Vadinasi, individualumo apraiškų  
šioje literatūroje taip pat turėtume ieškoti tik su di-  
dinamuoju stiklu.

Visos šios asmens savybės būtų sietinos su jo iš-  
skirtinumu, santykiškai savarankiška pozicija vaiz-  
duojamos tikrovės atžvilgiu, bet tai iš esmės priešta-  
rauja didaktinio-tezinio diskurso semantikai. Mora-  
listinėje naracijoje personažai negali turėti savaimi-  
nės prasmės, nes jie yra bendra vertybinės pasaulio  
interpretacijos dalis. Autorius arba jo vardu kalban-  
tis pasakotojas iš anksto suformuoja tam tikrą nuo-  
statą, scenarijų, pagal kurį visos veikėjų būsenos,  
veiksmai, santykiai traktuojami aiškių ir atvirų (ne  
maskuojamų) ideologinių kriterijų kontekste. Di-  
daktai paprastai naudojami labai elementariu, kitose  
literatūrose seniai išmėgintu mechanizmu. Rašyto-  
jas savo pasaulėžiūrą, intencijas perteikti, aksiologi-  
nį kontaktą su klausytoju užmegzti įgalioja subjek-  
tą – autoritetą, kurio vaidmenį dažniausiai vaidina

<sup>5</sup> Tatarė A. *Pamokslai išminties ir teisybės*. – V., 1987. – P. 26–27.

<sup>6</sup> Valančius M. *Raštai*. – V., 1972. – T. 1. – P. 212.

<sup>7</sup> *Didaktinė lietuvių proza*. – P. 8.

<sup>8</sup> Zalatorius A. *Op. cit.* – P. 122.



keliaujantis senyvo amžiaus žmogus. Chodzkos ir Mikalojaus Akelaičio – Jonas, Gomalevskio – seniukas, Dovydaičio – Šiaulėniškis senelis, Tatarės – Žemčiūgaitis, Valančiaus – Antanas Tretininkas. Amžius ir patirtis, įgauta lankantis įvairiose vietose, ne tik neleidžia abejoti tokio pasakotojo kompetencija, rūpimų socialinių ar praktinių klausimų išmanymu, bet verčia patikėti jo patirtų ar papasakotų istorijų realumu. Kitaip sakant, pasakotojui patikėta ir tiesos manipuliacija. O autoriteto statusas turi garantuoti jo vertinimą, komentarus, pasakojimo elementų išdėstymą (sakykime, atitinkamai supriešinant teigiamas ir neigiamas personažų konotacijas) teisingumą. Dar atkreipkime dėmesį į tai, kad rašytojai didaktai dažnai pasakotoją pristatydavo imituodami folklorinę sakinę (ne rašytinę) situaciją<sup>9</sup>.

Keliaujantis kūrinių senukas apsilankydavo kurio-

*Motiejaus Valančiaus knygos „Wajku kningiele“ (Tilžė, 1868) iliustracija. Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos Retų spaudinių skyrius*



Wence mokos potėru

je nors vienoje kaimo pirkioje, kieme, kur būtinai susirinkdavo keli ar keliolika klausytojų. Bet šis kolektyvinis suvokėjas niekada netapdavo lygiaverčiu pateikėjo partneriu. Jei toks naratorius ir nebuvo visažinis, tai bent jau išmanantis daug daugiau už adresatą ir žinantis, ką jam byloti. Būdinga Tatarės kūrinių išstarmė: „...aš nieko nepasakosiu, ko valsčionis nesuprastų. Aš tiktai reikalingus daiktus ir apie viską trumpai“<sup>10</sup>. Kita vertus, apibūdinta sakinė situacija atitiko ir tuo metu labai įtakingą religinės raštijos diskursą, pamokslų stilistiką. Pasakotojas apeliavo, rėmėsi krikščioniško žinojimo autoritetais, kaip antai Dovydaičio kūriniuose ištiesai cituojamais vyskupo Valančiaus laiškais. Prieš pradėdamas ar baigdamas kūrinių, savarankišką epizodą, jis atvirai deklaruoja, esą norėjęs ne šiaip ką papasakoti, bet būtinai įtikinti, įrodyti, pamokyti. Didaktinės prozos pasakotojas visuomet kalba konkrečiam klausytojui, moralizuojantis diskursas niekada nepalieka jo vieno ar vienišo, jokios užuominos apie neviešo, subjektyvaus svarstymo ar teigimo galimybę.

Pasakotojas formuoja naraciją, pristato kūrinių veikėjus, jungia į meninę visumą skirtingus epizodus. Tačiau dažnai jis ir pats tampa tos pačios vaizduojamos tikrovės dalimi, jam suteikiama ryškesnė ar šykštesnė biografija. Antra vertus, pasakotojo kaip stebėtojo ir vertintojo funkcijos tuo ir apsiriboja; išskirtiniu laikytume „Palangos Juzės“ atvejį, kai pasakotojas pasakoja istoriją, kurios aktyviu dalyviu buvęs jis pats. Taip pat galėtume pastebėti ir pagirti kai kuriuos sąmoningus Gomalevskio seniuko („Aplankymas seniuko“) veiksmus. Šis personažas kunigui pasipasakoja, esą atsisakęs, buvus tokiai galimybei, tapti bajoru ir įgyti laisvę<sup>11</sup>. Atsisakymas grindžiamas krikščioniškos etikos argumentais, bet, šiaip ar taip, tai galėtume pavadinti sąmoningu so-

<sup>9</sup> Ši situacija primena mūsų tautosakoje veikiančią „Dievulį“, kurio figūrą galima sutikti ir vėlesnėje lietuvių prozoje. Vykusiai jo funkcijas Vinco Krėvės kūryboje yra užfiksavęs Rimvydas Šilbajoris: „Po mūsų liaudies pasakas, poringes vaikšto toksai „dievulis“. Vargšu apsimetęs, jis apsilanko pas ūkininkus, išbando jų vaišingumą, artimo meilę...“ (Šilbajoris R. *Netekties ženklai*. – V., 1992. – P. 33).

<sup>10</sup> Tatarė A. *Op. cit.* – P. 286.

<sup>11</sup> *Didaktinė lietuvių proza*. – P. 203.



### Waikeilis metdas

Motiejaus Valančiaus knygos „Wajku kningiele“ (Tilžė, 1868) iliustracija. Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos Retų spaudinių skyrius

cialinės alternatyvos sprendimu. Tokių dalykų apskritai didaktai vengė. Tiesa, Gomalevskio seniukas, nors ir atsisakęs tapti bajoru, išlaikė ir demonstravo visus bajoriškos laisvės atributus<sup>12</sup>. Jis formuoja asmeninę erdvę, įgyja garbingo ūkininko statusą, o „ant senatvės“ leidžia sau „pereiti nekurias stebuklingas vietas“<sup>13</sup>.

Grįžkime prie personažo figūros, griežtai subordinuotos vertybinėms didakto ir jam atstovaujančio pasakotojo nuostatoms. Minėjome, jog čia nepaliekama vietos jokiai kitai, kaip tik skaitytojui įpersamai, vienintelei personažų traktuotei. Teigiami ir neigiami veikėjai reprezentuoja egzistuojančias ir pripažintas vertes (svarbiausia ir pagrindinė mainų

ląstelė – šeima), todėl jų požymiai pastovūs, nekinantys, priskirtini visiems šio tipo žmonėms. Pasitelkime konkretų pavyzdį. Valančiaus apsakyme „Padorus ūkininkas“ valstietis Jūzupas išklauso mirštančio tėvo priesakų, teisingo elgesio kodekso: ekonominiuose santykiuose būti sąžiningam, nevengti šalpos, dirbti išsijuosus, neeikovoti turto, ypač girtuokliaujant, stropiai išpažinti katalikų tikėjimą. Jūzupas per tolesnį pasakojimą visus priesakus detalai išpildo („tikru ūkininku tapęs buvo paveikslu visiems sodiškiams“<sup>14</sup>) ir pelno apdovanojimą – išrenkamas į brostvininkus arba marčelkas (bažnytinės tvarkos prižiūrėtojas). Personažas išskiriamas, taikantis prie bendrybės. Jūzupas individualus tiek, kiek yra tipiškas. Antraip ne tik skaitytojas patirtų nereikalingų komplikacijų, bet ir būtų metamas šešėlis ant vertybinių universalijų, aprobuotų kolektyvinio klausytojo. Beje, kai kurie neigiamai konotuoti didaktinės prozos personažai (tebus leista dar sykį ištarti seną tiesą – literatūrinio atžvilgiu kur kas įdomesni už „doruosius“) mėgina priešintis bendrumui, kvestionuoti tą ar kitą normą. Dovydaičio kūrinyje „Šiaulėniškis senelis“ pasakotojui smagiai replikuoja, su juo ginčijasi samdinė Magdė, išmanančiai siūlydama su šeimnininkais sudaryti samdiniams naudingus ir palankius kontraktus<sup>15</sup>.

Didaktinės literatūros skaitytojas turi išsyk atpažinti vaizduojamą pasaulį ir jame vykstančius reiškinius, nes prieš skaitytoją turi būti skleidžiamos stereotipinės, jam suprantamos reikšmės. Kadangi originaliosios beletristikos tradicija tuo metu tik užgimė, kadangi šios literatūros adresatas tik mokėsi skaityti, o meninės rašytinės raiškos modeliai jam dar buvo neatrasta žemė, stereotipiškumas rašytojų didaktų paprastai irgi grįstas tikroviškumu, mitologinio tautosakinio pasaulio pažinimu ir išpažintamos religijos nuorodomis. Tad pirmiausia šie kūrybos žmonės privalėjo orientuotis į tipologiją, egzistuojančią skaitytojų gyvenime, į modelius ir atpažinimo ženklus, funkcionuojančius socialinėje apyvaroje. Antra vertus, svarbiausias šviečiamasis tikslas – apra-

<sup>12</sup> Kosowska E. *Postać literacka jako tekst kultury*. – Katowice, 1990. – P. 250.

<sup>13</sup> *Didaktinė lietuvių proza*. – P. 203.

<sup>14</sup> Valančius M. *Op. cit.* – P. 154.

<sup>15</sup> *Didaktinė lietuvių proza*. – P. 312.

šyti ir sykiu taip performuoti, estetizuoti šiuos ženklus, kad į suvokėjo sąmonę atgultų jam tarsi natūralus realybės suvokimas.

Kad ir kaip ten būtų, šviečiamųjų didaktinių kūrinų diskurse, ko gero, nerasime nė vieno asmens, kurio požymiai, elgesys, būsenos nebūtų nulemti tam tikrų, iš anksto apibrėžtų socialinių ar ideologinių vaidmenų. Tai svarbiausia jų identifikacijos ir net savasties dalis. Gyvenimas už arba be vaidmens kelia privataus, laisvo apsisprendimo grėsmę ar net gali sugestijuoti psichologinius konfliktus dėl tokio vaidmens ir asmeninių savybių nesutapimo. Tačiau tai tik vėlesnės lietuvių prozos patirtis, o priešaušriniais tekstams pakakdavo vieno požymio formulės: valstietis, amatininkas, merga, bernas, ponas, vaikas, samdinys, tėvas ir t. t. Repertuaras ribotas, lengvai ant pirštų suskačiuojamas; personažas vienu metu gali atlikti kelis vaidmenis, bet daug kaukių keisti ar net sąmoningai jomis maskuotis dar nepajėgia ir negali. Nebent kūrinio autorius pridurtų vieną kitą atitinkamą moralinį ar psichologinį bruožą: darbštus, linksmas, paleistuvys, girtuoklis, pamaldus. Paprastai įvardijama taip, kad iš karto būtų įtvirtinta arba pratęsta implikuojama traktuotė, kartais net pačiu veikiančio žmogaus vardu, pvz., Tatarės – Tamošius Driskius, Simonas Gremėzdas, Stanislovas Perlaitis, Baltramiejus Gerutis. O ir pastovieji personažų požymiai – išvaizda, apranga, įpročiai, santykis su aplinka ar vertybėmis – daugiau skirti sukonkretinti ir išplėsti tam tikrą vaidmenį, jį būtinai priskirti pozityviam (sektinam) ar negatyviam (vengtinam) poliui, o ne individualizuoti, sufokusuoti dėmesį ties vaizduojamu asmeniu, jo ypatybėmis.

Ankstyviausi lietuvių apsakymai, pasak Zalatoriaus, „tenkinosi buities kultūros, asmens iniciatyvos, nusistovėjusių dorovės normų propagavimu“<sup>16</sup>. Pirmas dvi savybes kritikas sieja su modifikuotų, susmulkėjusių Šviečiamąjo amžiaus idėjų įtaka bei ekonomine valstiečių diferenciacija, o trečią, anot jo, lemia autorių luominė padėtis ir ideologija. O ir istorinė priešaušrinės gadynės realybė dar nebrandino modernesnių ideologinių užmojų; visuomeni-

nio angažavimosi ir pilietinio veiksmo – tik labai nežymios nuotrupos. Svarbiausia lietuvių didaktinės naracijos kategorija – žemdirbys, gyvenantis gana uždaroje natūrinio ūkio erdvėje. Šeima ir kaimas – pagrindiniai socialinio bei ekonominio reguliavimo svertai. Buities kultūra – tai ūkio gerovė, asmeninis praktiškumas, būtinai siejamas su sąžiningais sandėriais ir krikščionišku dosnumu. Kiekvienas prasigvenęs ūkininkas didaktų tarsi moraliai išbandomas apsilankančiu ar sutiktu ubagu, vienaip ar kitaip nepilnaverčiu žmogumi. Antra vertus, ryškiausiai neigiamai konotuojami personažų veiksmai demas-



Onele ptaun kojes ubačia

Motiejaus Valančiaus knygos „Wajku kningiele“ (Tilžė, 1868) iliustracija. Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos Retų spaudinių skyrius

kuojami dar ne tiek esminiu kapitalistinės ideologijos naudos principu, kiek švietėjiška moralinės degradacijos samprata, ypač tuo metu įtakingos antialkoholinės kampanijos režimu. Asmeninės iniciaty-

<sup>16</sup> Zalatorius A. *Op. cit.* – P. 116.

vos parametrai taip pat daugiau ar mažiau aiškiai apibrėžti. Švietimas ar amatai propaguojami gana santūriai. Štai Tatarę atvirai skeptiškai vertina amatininkus kriaučius, nes jų veiklai ne tik negalima suteikti valstietišškai suprantamo darbo statuso<sup>17</sup>, bet ir jie patys atsidūrę kitokio laisvumo, lygaus paleistuvystei, zonoje<sup>18</sup>. Šiuo atžvilgiu išskirtiniu laikytume Tatarės nebaigtą apsakymą „Kvašius“ iš rinkinio „Pamokslai gražių žmonių“. Unikalu ne vien tai, kad pasakojama pirmo asmens forma<sup>19</sup>, bet ir tai, kad pagrindinis personažas, norėdamas tapti išlaikomu medžiotuju, persikelia į kitą erdvę – Prūsiją,

<sup>17</sup> Tatarė A. *Op. cit.* – P. 205.

<sup>18</sup> *Ibid.*

<sup>19</sup> Tatarę galėtume net pripažinti pirmojo asmens formos lietuvių prozoje pradininku (rinkinys „Pamokslai gražių žmo-



kur susiduria su avantiūristais ir dvaro aplinka. Suprantama, Kvašius neperpranta kito gyvenimo dėsnių ir yra priverstas grįžti į gerai pažįstamo kaimo teritoriją, tik joje ir realizuoja savo gabumus.

Šiaip ar taip, didaktinės literatūros personažai tolydžio išsiilgsta permainų, kitokios traktuotės, mentalinio pasikeitimo ir atsivėrimo. Šių dalykų pranašu turėtume laikyti Palangos Juzę. Jo siela artimesnė retiems Antano Kriščiukaičio-Aišbės, Vinco Pietario, Žemaitės individualistams. Bet tai jau kita byla...

nių“ paruoštas spaudai 1849 m.); jis šį titulą turėtų perimti iš rašytojo Keturakio, „Rinktinių raštų“ įvade (V., 1976. – P. 20) taip gražiai pagerbto kritiko Vinco Kuzmicko.

# Apžvalga

## Religija

### TAUTOS IR BAŽNYČIOS NENUO- RAMA

(Kun. Pranas Račiūnas MIC 1919–  
1997)

*Mylėti – tai jausti atsakomybę už kitus.*

Martin Buber

Sekmadienio rytą (rugpjūčio 24) telefono skambutis Romoje iš Kauno. Pažįstamas kun. Vytauto Briliaus balsas: „Turiu pranešti gedulingą žinią: šandien pusę dešimtos Kauno klinikose mirė tėvas Račiūnas...“

Paskutinį kartą matėmės lygiai prieš keturias savaites. Buvo labai sulysęs ir nusilpęs, reikėjo paduoti ranką atsikelti iš lovos, bet vis tiek jam viskas rūpėjo ir viskas sopėjo: karai Afrikoje, badai Azijoje, popiežiaus rūpesčiai, visuomenės ir dvasininkijos santykiai Lietuvoje, marijonų džiaugsmeliai ir bėdos...

Paskutinis pokalbis Roma–Palanga telefonu Žolinės išvakarėse. Vėl prisimename kaip kurios susitinkant liestos temos. „Suklupti gali pasitaikyti kiekvienam žmogui. Blogiau, jei kam tai jau įprotis, jei nuolatos...“

Pirmą kartą Račiūną Praną pamačiau Marijampolės Marijonų gimnazijoje 1933–1934 m. Buvo dviem klasėm vyresnis: jis penktoje klasėje, aš trečioje. Gerai žaidė futbolą ir krepšinį.

Netrukus ateitininkų susirinkimuose jis – prezidiume, aš – naujokėlis, pulke. 1935 m. jis jau Marijampolės rajono pirmininkas, o rajonas jungė visų Marijampolės gimnazijų ir mokytojų seminarijos ateitininkus. Renginiai marijonų stalių dirbtuvės salėje, pavasarį ar rudenį susirinkimai už kelių kilometrų į rytus ir į vakarus nuo miesto ūkininko klauone. Paskaitos, deklamacijos, dainos,



*Kun. Pranas Račiūnas MIC su klėtėlės, kurioje parašė vedamąjį „Aušros“ Nr. 1, paveikslu*

žaidimai. Renkamės ir skirstomės po du tris, kad neatkreiptume nereikalingo dėmesio.

Per 1936 m. Kalėdų atostogas policija ar saugumas pričiupo moksleivių ateitininkų vadų susivažiavimą Ateitininkų rūmuose Kaune, Laisvės al. 3. Patikrino, surašė – kas iš kur. Paskui mokyklų vadovybės įpareigotos „imtis priemonių“. Praną Račiūną pasikviečia gimnazijos inspektorius kun. Julijonas Kazakas. Pranukas visu tiesumu: „Tėveli, jūs gi viską suprantate. Parašykite, kaip gimnazijai geriau“.

1943 m. gegužę Marijampolėje kunigo Prano primicijos, pietūs tos pačios mūsų gimnazijos salėje, ir kun. Kazakas sveikindamas negalėjo neprisiminti jaunuolio tiesumo.

1936 m. vasarą vienas paskui kitą atvažiuojame į Marijampolės marijonų vienuolyną, į naujokyną. Po metų per Žolinę įžadai, tada – vėl į gimnaziją. Pranui belikusi abitūra, po kurios dvejus metus mokysis Kaune, savuose marijonų filosofijos kursuose, paskui seminarija – Teologijos fakultetas. Baigdamas 1944 m. pasirinko kanonų teisės specialybę, tačiau visą laiką jam labiausiai rūpi jaunimo sielovada.

Būdami klierikai, dvi vasaras kartu atostogavome Senojoje Varėnoje, tai miestelio ir artimųjų kaimų jaunimėlis taip ir aplipo Pranelį (pavardė niekam nerūpėjo), kuris, akordeonu grodamas, mokė giesmių. Prikalbino nemaža šeimų ypatingu aktu pasiaukoti Švenčiausiajai Jėzaus Širdžiai.

Kai kas iš to jaunimėlio po keleto metų susiejo savo likimą su komjaunimu, bet Pranelis vis tiek liko jiems šviesulys, asmeniniai santykiai nepašlijio.

Ta pati Senoji Varėna buvo pirmoji kunigo Prano parapija 1944–1945 m. Per frontą sudegė medinė (pusiau lentinė) bažnyčia. Kur melstis? Sugrįžusi sovietų valdžia dar nenori gąsdinti tikinčiųjų, ir kun. Pranas išsiprašo laikinai bažnyčiai Šaulių namų salę, o antas aukštas tinka klebonijai.

Atvažiuoju pas draugą baigęs studijas 1945 m. vasaros pradžioje, o jis pasiūnia mane vietoj savęs į Valkininkus talkinti per Švč. M. Marijos atlaidus. Klebonas neseniai miręs, vikaras kun. Juozas Bardišauskas, matau, neramus. Po atlaidų NKGB suima jį ir keliolika parapijiečių, paima ir svečią „dokumentų patikrinti“. Tikrino juos vienuolika dienų – jokio ryšio su suimtaisiais nėra.

Pagal vieną dieną tardytojas sako: „Priježžal tut vaš kancler.“ Tai jau viltis.

Pasirodo, nesulaukęs manęs iš atlaidų ir sužinojęs, kad su valkininkiečiais esu uždarytas Trakų KPZ („kamera predvaritelno go zakliučeni ja“ – kardomojo kalinimo kameroje), tėvas Pranas atspaudė dviračiu tuos 60 ar 70 kilometrų ir drąsiai nuėjo į saugumą: „Kam jūs mano draugą laikote uždare? Aš ten turėjau važiuoti, aš vietoj savęs jį pasiunčiau, jis niekuo dėtas.“

Mačiau, kad toks kunigo Prano žygis padarė lemiamą įspūdį. Pamėginę verbuoti, prigrasinę tylėti, apie ką buvau klausinėjamas, paleido. Turėjau gerą pamoką.

Po poros metų susitikus kun. Pranas patyliukais papasakojo apie savo ne mažiau drąsiai ir daug pavojingesnę kelionę į Maskvą 1947 m. kovo mėn. Matydamas, kad pasaulis tyli dėl tautinės sprespaudos ir religijos persekiojimo Lietuvoje, vyskupo Kazimiero Paltaroko palaimintas, jis sėdo į traukinį ir nubildėjo į Maskvą. Susiradęs JAV atstovybės kapelioną kunigą Laberžą ir jam išklojęs apie vyskupų ir kunigų areštus, vienuolynų išsklaidymą, religinės spaudos ir tikybos dėstymo draudimą, masinius žmonių trėmimus. Suimta kone trečdalis visų Lietuvos kunigų, o iš vyskupų tik vienas belikęs laisvas – reikia skirti naujų vyskupų (tai įvyks tik 1955 m.). Teatre sutiktam Kanados generolui pasakęs: „Jūs, vakariečiai, dabar tylite dėl mūsų; sulauksite, kad ir jus komunizmas pavergs.“

Toks žygis, žinoma, neliko nepastebėtas. Saugumas dar metus ar porą laukė ir stebėjo, ar toliau vystysis ryšiai su kun. Laberžu, pagaliau šį išvarė iš SSRS, o tėvą Račiūną uždarė. Tai buvo 1949 m. birželio 4. Buvo suimtos ir vargdienių seserų vienuolijos narės Uršulė Navickaitė ir Emilija Burokaitė, pamėginusios tęsti tėvo Račiūno misiją, kurios jis ėmėsi, neapsikęsdamas pasaulio tylos dėl komunistų tremiamos Lietuvos ir Bažnyčios.

Pirmas nuosprendis pagal to meto normą – 10 metų, o paskui bausmė padidin-

ta iki 25-erių, paskui sumažinta iki 15. Kalėjo su Kazimieru Vaičioniu, mons. Kazimieru Vasiliausku, kardinolu Josifu Slypij: Vorkuta, Inta, Taišetas, Karaganda, Mordovija. Kai terminas pasibaigė, dar metus sovietų galvos svarsitė: paleisti tokį paukštį ar vėl kokią straiptę: rugsėjį gauna pažymėjimą, kad yra atlikęs 6 m. bausmės daugiau, negu buvo nuteistas, ir gali grįžti į Lietuvą. Beje, likus porai metų iki paleidimo, buvo jį parsivežę į Vilnių dar kartą tardyti dėl 1944 m. sausio 3 d. vakarą Kaune nužudytų merginų Stasės Žukaitės ir Elenos Spirgevičiūtės. Sklido mat žinios, kad jas nužudęs sovietų partizanas, kad pats Sovietų Sąjungos didvyris Čeponis nušovęs Elenutę už tai, kad toji nesutiko patenkinti jo aistrų. Kun. Račiūnas prieš suimamas skelbė jaunimui šių dviejų mergaičių (tetos ir seserėčios) narsumo pavyzdį, minėdavo Elenutės dienoraščio mintis.

Iki pat paskutinių gyvenimo dienų kun. Pranas sielvartavo, kad ligi šiolei nepradėta 19-metės skautės Elenutės beatifikacijos byla, nors jos apsisprendimas už nekaltybę, ko gero, dar sąmoningesnis, negu, pvz., italiukės Marytės Goreti ar lenkaitės Kozkównos, kurios jau iškeltos į altorių.

Iš lagerio grįžusius kunigus vyskupams buvo leidžiama skirti tik į mažas, nuošalias parapijėles. Todėl 6-eri metai Gerdašiuose (Lazdijų raj.), paskui 11 Paluobiuose (Šakių raj.). Bet magnetas vis tiek traukia metalo trupinius ir drožles. Netrunka jo ten ir čia susirasti ieškančios sielos. Ir pats jų ieško, ir rūpinasi ugdyti ieškotojus, vadovauja kunigų ir vienuolių rekolekcijoms, rašo asketikos vadovėlį.

Kai valdžia iki minimumo apriboja leidžiamų priimti į kunigų seminariją kandidatų skaičių, kun. Račiūnas kartu su Latvijos marijonais ir tėvais jėzuitais, taip pat su apsigyvenusiais Lietuvoje po lagerių kunigais profesoriais iš Ukrainos pradeda rengti jaunuolius į kunigus šalia seminarijos – atsiranda vad. pogrindžio seminarija. Ji neturėjo organizacinės struktūros (nebuvo rektoriaus ir pan.), bet kandidatai išeidavo filosofijos ir teologijos kursą pagal

seminarijos programas, gaudavo konsultacijas ir kartkartėmis išlaikydavo egzaminus. Kad paragautų kunigiškos ir vienuoliškos dvasios, buvo stengiamasi, kad tie klierikai, per visus studijų metus nė karto neapsivilkę sutana, kiek įmanoma ilgėliau pagyventų prie kurio nors geranorio kunigo ar bent dažnėliau pas juos apsilankytų. Tokią pastogę iš marijonų dažniausiai teikdavo kun. Viktoras Šauklys Girdžiuose prie Jurbarko ir pats tėvas Račiūnas, taip pat mūsų kunigai ligoniai Pranas Šulskis Marijampolėje, a. a. Albinas Budrikis Vilniuje. Šitai pasirengusius, jėzuitų ar marijonų pristatomus ir globojamus kandidatus išventindavo tremtiniai vyskupai Julijonas Steponavičius ir Vincencas Sladkevičius.

Nuošali Paluobių klebonijėlė. Atvykę du Ukrainos kandidatai, bebaigiantys studijas: Jan Pavel Lenga ir Vladislav Chalupiak. Parsivežtas ir vyskupas Vincencas iš Palatvės. Po vakarienės, palaukę, kolei Vladukas palėpėje užmigs, ėmėsi šventimų, ir į Ukrainą jaunesnysis grįžo dar klierikas, o vyresnis draugas – jau kunigėlis. Jis ne iš karto pradėjo viešai rodytis juo esąs, ir tai buvo ne Ukrainoje, o Vidurinėje Azijoje. Dabar jau šešetas metų, kaip Jan Pavel Lenga – Kazachstano ir visos Vidurio Azijos vyskupas.

Kitas baras – pagalba vienuolėms. Šiam uždaviniui t. Račiūnas Kauno arkivyskupijoje ir Vilkaviškio vyskupijoje turėjo jų apaštalinio administratoriaus vysk. Liudviko Povilonio, taip pat marijono, įgaliojimą. Labiausiai jam rūpėjo dvasinis ugdymas, todėl parašė asketikos vadovėlį „Sielos kultūra“.

Draugavo su kitais kunigais nenuoramomis: Sigitu Tamkevičiumi, Alfonsu Svarinsku, Kostu Ambrasu, Albinu Deltuva, Vaclovu Degučiu, Lionginu Kunevičiumi. Buvo vienas iš „Kronikos“ ir „Aušros“ leidimo iniciatorių.

„Aušrai“ įkvėpimą parsivežė iš JAV. Gavęs leidimą aplankyti savo motiną ir brolių, susitiko su kun. Kazimieru Pugevičiumi ir kitais lietuvių veikėjais. Tie nurodė, kad būtų geriau, jeigu „Katalikų Bažnyčios kronika“ rašytų tik apie

religijos ir Bažnyčios padėtį, o tautiniams klausimams būtų kitas leidinys. Grįžęs pasidalijo ta mintimi su kun. S. Tamkevičiumi, kun. Lionginu Kunevičiumi, su kitais Dzūkijos–Suvalkijos kunigais, ir užtekėjo „Aušra“.

Tuo metu Račiūnas jau klebonavo Alytaus Angelų Sargų bažnyčioje. Vysk. Liudvikas Povilonis išprašė iš Religijų reikalų įgaliotinio, kad praleistų buvusį kalinį į miesto parapiją. Vyskupui rūpėjo duoti tam augančiam miestui uolų sielovados darbininką, o valdžia tikėjosi geriau jį ten stebėti ir kontroliuoti negu nuošaliame Paluobių bažnytkaimyje.

Klebonavimas Alytuje, devintas dešimtmetis – sunkiausias po lagerio. Didelės parapijos rūpesčiai, sunkumai su vikarais padaužomis, kovingųjų draugų kunigų nepasitikėjimas po kelionių į Ameriką. Viskam draugėn susidėjęs, sunkus širdies infarktas 1982 m. pradžioje. Apie jį sužinojęs vysk. Povilonis susirūpinęs kalbėjo: „Galime netekti vieno vertingiausių Lietuvos kunigų.“ Angeliškųjų gydytojų Birutės Žemaitytės ir Modesto Juozaičio nepalyginamų pastangų vaisius – atgautas darbingumas. Niekada nepasižymėjęs statybomis, dvigubai praplečia kleboniją: vieta gyventi vikarams ir slaptiems klierikams, patalpos rinktis parapijiečiams. Tuo pat metu milžiniškas užmojis – aprašyti visus Lietuvos Katalikų Bažnyčios vyskopus.

Pirminis variantas baigtas 1988 m. Tęstą darbą iki paskutinių gyvenimo metų, plačiau aprašydamas pirmosios Nepriklausomybės laikus ir sovietmetį. Bereikia ieškoti stipraus redaktorius – juk rašyta paskubomis, priešokiais, – ir turėsime vienintelę tokios rūšies studiją. Pasakodavo stengiašis dėstyti objektyviai, nenorįs nutylėti nemalonių faktų. Jie turėtų būti tam tikras išspėjimas ir šių bei dar būsimų laikų vyskupams: atsitinka didelių klaidų, kai ganytojai ima elgtis kaip autarkiški valdovai.

Kun. Pranas, atradęs savyje istoriko gyslelę, paakina seselę Laimutę Rinkevičiūtę Marijampolėje surašyti ir išleisti žymių Lietuvos žmonių, ypač ryškių katalikų, biografijų rinkinį ir pats jam talkina. Vytautas Didysis, garsūs vysku-

pai, kilnūs profesoriai, gyvybės kaina tyrumą apgynusi Dzūkijos mergaitė – visų dvasiniai portretai sulipdyti į margą mozaiką. Kilnumas įmanomas ir patrauklus įvairiausiuose visuomenės sluoksniuose.

Atgimimo Sąjūdis pagavo kunigą Praną nuo pat pirmųjų dienų ir savaitių. Lietuvos laisvė ir jos žmonių dvasinis bei dorovinis atgimimas – apie tai svajota ir už tai kentėta jau kelis dešimtmečius. Kritikavo visas programas, kuriose nebuvo pakankamai pabrėžiamas dorinis atgimimas, gyvojo pavyzdžio svarba. Šeima – gyvybė – sąžiningumas – darbo etosas; šiomis temomis kalbės, rašys, renginius organizuos ir rems iš paskutinių jėgų.

Jėgoms mažtant, pasiprašo mažesnės parapijos ir gauna Tabariškius prie Kauno. Greit susigyvena su Žemės ūkio akademija, pradeda dėstyti jos studentams krikščioniškąją etiką, tampa jos kapelionu. Padovanoja dar Paluobiuose sukauptą liaudies buities senienų rinkinį – pripažįstamas Akademijos garbės mecenatu.

Žemės ūkio specialistai nuolat bendraus su kaimo žmonėmis ir ne vien teiks ūkines žinias, bet ir darys įtaką savo moralinėmis nuostatomis bei elgesiu. Todėl žadina studentų, dėstytojų, vadovybės moralinį atsakingumą. Įveda į šią veiklą ir savo bendradarbį parapijoje, pašaukimo brolių Ričardą Repšį, buvusį kunigą pogrindininką.

Lietuvos marijonų vienytuoju ir vyresniuoju keliolika metų buvo mūsų tylusis invalidas kun. Pranas Šulskis, paralyžuotas po sužeidimo 1946 m. Kai jis pasiprašė nebebūti siūlomas provincijolo pareigoms, jos pakaitomis tekdavo tėvams Aliuliui ir Račiūnui. Pasitarę su pašaukimo broliais, pasiūlydavome provincijos tarybos sudėtį, ir generalinė taryba patvirtindavo. 1993 m. rugpjūtį jau eina rinkimai pagal įstatų nurodytą tvarką, ir provincijos vyresniuoju išrenkamas tėvas Račiūnas. Po trejeto metų besilankančiam generaliniam vyresniajam t. Adamui Bonieckui jis pareiškia dėl nusilpusios sveikatos nebegalįs tų

pareigų atlikti. Tada generalinis vyresnysis paskiria Lietuvos marijonų provincijai savo delegatu kun. dr. Vytautą Brilių, palikdamas t. Račiūnui provincijos vyresniojo titulą ir teisę dalyvauti generalinėje kapituloje, kuri turės įvykti 1999 m.

Labai džiaugėsi netekęs provincijolo naštos. Kai paskutinįsyk matėmės, sakė: „Gal reikėjo man anksčiau atsisakyti...“ Betgi nėra lengva atiduoti į kitas rankas tai, ką daugiausia pats esi išpuoselėjęs. Juk bemaž visi sprespaudos metais į Vienuoliją atėjusieji buvo Dievo į ją pakviesti tėvo Račiūno rūpesčiu ar bent draugyste, kaip vyskupas Vincentas Sladkevičius 1972 m. ir mons. Juozas Žemaitis dešimčia metų vėliau.

Paskutinių metų laiškuose ir pokalbiuose vis girdėdavome rūpestį, kaip užsiauginti naujų narių, nepraganyti esamų.

– – – Ir atėjo šios vasaros pradžia. Palangos oras duoda vilties pastiprinti sveikatą. Birželio viduryje keli Panevėžio mokyklų 1947-ųjų metų abiturientai mini 50-metį, kviečiasi ir buvusį labai mylimą kapelioną. Sulaukia jo ir nustemba: šitaip susenęs, šitaip sulysęs, o vis dėlto atvažiavo. Ir ilgą pamokslą pasakė, ir ilgą kalbą prie vaišių stalo, ir – ko anksčiau pasimatant nedarydavo – daugiausia apie lagerius. Matyt, jam rūpėjo, kad neišdiltų tautos atmintyje jos kančių epopėja.

Ateitininkas su ne mažesniu kaip 66 m. stažu – kaipgi galėtų nedalyvauti Nepaprastojoje konferencijoje, kuri čia pat, Palangoje, prasideda liepos 11 d. Vargais negalais pasiekia bažnyčią, koncertuuoja...

Rugpjūčio 15 d. prisimena pirmuosius įžadus lygiai prieš 60 metų. Jam atsiųstas Šv. Tėvo apaštalinis palaiminimas ir meniškas Generalinio vyresniojo delegato sveikinimas visų Lietuvos marijonų vardu.

Po dviejų dienų, sekmadienį, sveikatos būklė staiga pablogėja. Išsėmus vietines galimybes, trečiadienį kelionė į gerai pažįstamas Kauno klinikas. Naktį – operacija, atskleidusi beviltiškiausiai vaizdą: po visus vidaus organus išplitu-

si mezotelioma. Ketvirtadienį priima Patėpimą šv. aliejais. Penktadienį vėl šviesi sąmonė, šeštadienį ji niukiasi. Iš budėjusių prie jo seselių gavau tokį paskutinės nakties trumpą aprašymą.

Paskutiniąją naktį, jau būdamas agoniijoje, apie 4 val. nakties po ilgesnio tylėjimo staiga labai garsiu, aiškiu balsu ištarė: „Vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios.“

O po to kalbėjo, tarytum sakytų pamokslą, tiktai jau tyliau ir su pertraukėlėmis: „mus buvo aplankęs Šv. Tėvas... mūsų šeimos ne visos tvirtos, jų tikėjimas silpnas... Bažnyčia reikia daug dirbti. Ji buvo niokojama, išblaškyta, ir mums būtinai reikia ją visokiais būdais ateityje stiprinti, vienyti ir atgaivinti.“

Paskiau dar protarpiais pašnibždomis išstardavo:

„Kyrie eleison,  
Christe, eleison...  
Kristau, išgirk mus,  
Kristau, išklausk mus...  
Švenčiausioji Jėzaus Širdie,  
pasigailėk mūsų...“

Po to ilgesniam laikui nutilo, lyg ir užsnūdo.

Vėliau rišlesnių minčių jau nebepajėgė išsakyti.

– – – Birželio 26-oji Kaune, prie Šv. Gertrūdos bažnytelės, kur prieš devynėtą metų įsiūbavo Kauno Sąjūdis, bekovojant prieš grėsmingai iškilusią pabaisą – kompartijos komiteto rūmus. Dabar toje vietoje – žalia pievelė.

Trispalve apdengtas karstas su kunigo Račiūno palaikais išnešamas iš salės, pastatomas po arkomis priešais bažnytelės duris. Kur įėjimas į marijonų vienuolyną, papuoštas altorėlis, pristatyta kėdžių koncebrantams, velionio giminėms, kviestiems svečiams. Čia jo gyvenimą visus šešerius studijų metus (išskyrus pusmetį išsklaidymo 1941-aisiais), čia kasdien celebruota pirmaisiais kunigystės metais, vikarauta palikus Panevėžį 1947–1948 m. Susikaupusi minia: kas didelių medžių paunksmėje, kas ir saulės atokaitoje.

Lotyniškai giedama Gedulinė rytmeti-

nė. Vyskupas Juozas Žemaitis glaustai paskelbia mirusiojo biografijos duomenis. Su juo koncelebruoja arkivysk. Sigitas Tamkevičius ir vyskupai Antanas Vaičius, Juozapas Matulaitis, Juozas Tunaitis.

Kun. Kęstutis Brilius MIC: „Velionis suprato inteligentijos reikšmę tautoje ir jos atsakomybę, todėl bendravo ir ją ugdė.“

Seimo pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis: „Mes, pasauliečiai, kartu su dvasininkija turime rūpintis visuomenės dorove. Esame tikri, kad jau regi Amžinąją Šviesą mūsų velionis, kuris pats buvo šviesa.“

Policijos mašina veda laidotuvių palydą į Petrašiūnų kapines, sustabdomas judėjimas Nemuno krantinėje ir atitinkamose gatvėse. Po aukštomis pušimis skirtas sklypelis marijonų kapams priešais tėvus jėzuitus. Kun. Račiūno kapas žvelgia į kurso draugo tėvo Alfonso Petronio kapą.

Arkivysk. Sigitas Tamkevičius: „Buvo-

## SUSITAIKINIMAS PAGAL GRACĄ

Nedidelis pietinės Austrijos miestas Gracas, pasauliui žinomas tuo, kad čionai gimė ir užaugo žymusis „raumenų kalnas“ Schwarzeneggeris, šių metų birželio paskutiniąją savaitę atkreipė į save visos krikščionijos žvilgsnį: birželio 23–29 d. čia vyko Europos Antroji Ekumeninė Asamblėja, subūrusi draugėn apie 10 tūkstančių žmonių iš įvairių Senojo Žemyno valstybių. Renginio organizatoriai šį Štirijos provincijos centrą parinko neatsitiktinai, nes Gracas turi senas ekumenizmo tradicijas. Politinė ir geografinė miesto padėtis lėmė, kad čia nuo seno teko sugyventi romėnų ir slavų tautoms su skirtingomis kalbomis, tikybomis ir papročiais.

Pagrindiniai asamblėjos rengėjai – katalikus vienijanti Europos vyskupų konferencijos taryba (CCEE) ir protestantų bei ortodoksų Bažnyčias jungianti Europos Bažnyčių taryba (vokiška santrumpa KEK) renginį pavadino: „Susitaikimas: Dievo dovana ir naujos gyvybės

me žygio draugai. Duok, Dieve, daugiau tokio „nesutarimo“, koks buvo tarp jėzuitų ir marijonų priespaudos metais.“

Kun. Vaclovas Aliulis: „Kun. Pranas ėjo palaim. Jurgio Matulaičio pėdomis: ne kritikuoti, o pozityviai dirbti; jei vienos durys uždarytos, – kitas prasiverti.“

Katalikų mokslo akademijos, Žemės ūkio akademijos, politinių kalinių, partizanų ir giminių atstovų atsisveikinimai... Kai kurie momentai tiek įsirižę daugelio atmintyje, kad neišvengiama kartojimosi, ir kiekvienas atskleidžia ką naują.

„Viešpaties angelas“, „Marija, Marija“, „Lietuva, Tėvyne mūsų“, „Lietuva brangi“... Giedra rimtis, šviesus gedulas. Dvasinė šventė.

Ne kasdien, tėvų žemele, gimdai tokius sūnus... Gyvenk toliau, Motina Bažnyčia, užsiauginusi nepalaužiamą darbininką apaštalą, kurio visa meilė buvai ir esi Tu – Kristus Tavyje!

Kun. *Vaclovas Aliulis* MIC

šaltinis“. Gatvėse užkalbinti svetingi Graco žmonės sakėsi savo mieste dar nepatyrę tokio milžiniško renginio, tačiau jo mastą buvo galima pateisinti – juk tai ne kasmetinis ir ne dvimetis įvykis. Pirmoji Ekumeninė Asamblėja įvyko Šveicarijos mieste Bazelyje 1989 m., kuomet Rytų ir Vidurio Europoje pradėjo byrėti geležinė uždanga ir žemynas atsidūrė ant reikšmingų politinių ir socialinių permainų slenksčio. Graco susitikimas pirmiausia buvo skirtas artėjantiems 2000 metams, skatinantiems visus krikščionis prisiminti savo bendrą šaknis, kiek įmanoma susitaikinti ir užgydyti tebeegzistuojančius skilimus. Šis raginimas kiekviena įmanoma proga skamba ir popiežiaus Jono Pauliaus II lūpse.

Asamblėjai pirmininkavo CCEE vadovas Prahos kardinolas Miloslavas Vlka ir KEK pirmininkas anglikonų pastorius Johnas Arnoldas. Visą renginio savaitę buvo galima sutikti aukščiausių katalikų ir kitų krikščionių Bažnyčių atstovų: Milano arkivyskupą kardinolą



Carlo Maria Martini, popiežiaus dešiniąją ranką ekumenizmo reikalams kardinolą Edwardą Cassidy, Anglikonų Bažnyčios galvą pastorių George Carey, Armėnijos katolikosą Karekiną, Maskvos ir visos Rusijos patriarchą Aleksijų II ir kitus. Pati Graco asamblėja buvo neakivaizdžiai pasidalijusi į du sluoksnius. Viršūnės, t. y. oficialieji delegatai, kurių buvo apie 700, svarstė ir šlifavo Asamblėjos dokumento niuansus, diskutavo darbo grupėse, kurių temose atsispindėjo ir paties susitikimo kryptis: Bažnyčių vienybės paieškos, kultūrų ir religijų dialogas, išipareigojimas siekti socialinio teisingumo, tautų tarpusavio susitaikimas ir nesmurtinis konfliktų sprendimas, didesnė atsakomybė dėl aplinkosaugos, pabėgėlių klausimas ir t. t. Tuo tarpu kiti dalyviai išsibarstė po įvairiausias renginius ir renginėlius, kurių iš pirmo žvilgsnio nė neįtartumei turint kokią aiškesnę ryšį su ekumenizmu. Štai vieną vakarą po neįvykusio pranciškonų misionierių koncerto su pora lietuvių delegatų visai netikėtai užklydome į gana neįprastą vakarėlį. Minoritų konvento saliuokėje susirinkę kokie trisdešimt ekumeniškai nusiteikusių asmenų, skambant rytietiška – berods indų – muzikai, mokėsi meditacinių šokių, o pamokai vadovavo prancūzaitė iš kažin kokios bendruomenės, kurią geriausiai galima apibūdinti kaip tolimą ir, laimei, neagresyvią *New Age* atmainą. O štai Asamblėjoje veikusiame vadinamajame „Dvasiniame centre“ buvo įsikūrusi *school of senses* („pojūčių mokykla“), kurioje galima išmokyti medituoti... geltoną spalvą.

Pasirodo, žodis „ekumenizmas“ gali būti suprantamas kuo plačiausiai ir įvairiausiai. Tuo buvo galima įsitikinti vienoje renginio vietoje, vadinamoje Agora. Graikų kalba tai reiškia turgų, tad ir čionai stovėjo daugybė stendų, kaip kad būna mūsų lietuviškose parodose bei mugėse, o stendų savininkai stengėsi kuo geriau pristatyti savo idėjas ir iniciatyvas. Agoroje buvo nesunku įsitikinti krikščioniško pasaulio platumu bei įvairove: greta tokių visai krikščionijai žinomų judėjimų, kaip „Caritas“, fokoliarai ar neokatekumenatas, arba tokių kilnias ir labai reikalingas iniciatyvas skatinančių stendų, kaip, pvz., misijų

Afrikoje ar sektų informacijos atstovų, buvo įsikūrę homoseksualų teisių Bažnyčioje propaguotojai ir judėjimas „Mes esame Bažnyčia“, siekiantis moterų kunigystės, kontracepcijos ir pasirenkamo celibato įteisinimo. Beje, pastarosios grupės stendą puošė natūralaus dydžio plastmasinė moteriškė, apvilktą judėjimo atributika išmargintais marškinėliais, perjuostais violetine vyskupo juosta. Kažgi, margas tas krikščioniškas pasaulis, ir po ekumenizmo žodžiu tarsi po milžinišku skėčiu panorėjus galima sutalpinti kone viską...

Lietuvių į Gracą atvažiavo apie tris šimtus, tarp jų – vienuolika delegatų nuo katalikų ir liuteronų Bažnyčių (santykiu 9:2). Lietuvių dalyvių gausą pastebėjo ne vienas Asamblėjos svečias, kai kas juokavo, kad šį kartą pranokome net paprastai tokiuose renginiuose pirmavusius lenkus. Kad neištirtų dešimtūkstantinėje minioje, Lietuvos grupė buvo du kartus susirinkusi į vadinamuosius „nacionalinius susitikimus“, kuriuos rengė visų kraštų dalyviai. Vieną tokių susitikimą surengė delegatai katalikai, kitą – liuteronai. Pirmojo susitikimo metu delegacijos narys Vilniaus universiteto Religijų studijų ir tyrimų centro bendradarbis Arūnas Peškaitis susirinkusiesiems priminė, koks iš tikrųjų yra šios kelionės tikslas, ir papasakojo apie Lietuvoje jau įvykusias ir tebevykstančias ekumenines iniciatyvas. Tokia paskaita buvo tikrai naudinga, nes, viena vertus, Lietuvoje ekumenizmas, palyginti su kitais Europos kraštais, dar tik žengia pirmuosius žingsnius, tradicijos dar tik formuojasi ir įgauna pavidalą, tad neuostabu, kad nemaža susirinkusiųjų iš Peškaičio pasakojimo sužinojo naujų dalykų. Kita vertus, tarp lietuvių būta ir tokių, kurie žinojo tik tai, kad važiuoja į Austriją ir į kažkokį krikščionių sąskrydį. Ir tai nestebino – tokio masto renginiuose visada pasitaiko atsitiktinių dalyvių, susigundžiusių pakeliauti dosnių krikščioniškų fondų dėka beveik už skatikus. Tad gal ir teisus skeptiškiausias šių dienų katalikas teologas Hansas Kūngas, apie Graco asamblėją atsiliepęs, jog iš jos nebūsią jokios naudos, jei pasirodys, kad tai tebusi proga „ekumeniniam turizmui“.

Pačios Asamblėjos eigoje išryškėjo įvairių dalykų, iš kurių norėtusi paminėti labiausiai į akis kritusius reiškinis, atspindinčius šiandienos tendencijas krikščioniškajame pasaulyje. Tai būtų galima pavadinti Rytų ir Vakarų nesuskalbėjimu ir Vakaruose nūnai labai madingu politinio korektiškumo (PC) nuotaikų įsigalėjimu. Pažymėtina, jog tai atsiskleidė tik „viršūnių“ lygmenyje, t. y. delegatų salėse ir darbo grupėse, nes kitiems Asamblėjos dalyviams tokių problemų tikrai nekilo: žmonės bičiuliausosi ir smagiai leido laiką, per daug neaštrindami doktrinų ar kitokių skirtumų.

Rytų ir Vakarų diskursų skirtumas pasirodė jau pačią pirmą Graco susitikimo dieną, kai pirmajame plenariniame posėdyje Rusijos stačiatikių patriarchas Aleksijus savo kalboje pareiškė, jog „šiuo metu daugelis Rytų Europos valstybių mato, kaip sunkėja ekumeninė situacija“, o tai sukelia „antplūdis misionierių iš užsienio, kurie vykdo plačią prozelitinę veiklą“. Patriarcho tvirtinimu, tų misionierių taikinyje yra žmonės, kurie arba buvo pakrikštyti stačiatikiškai, arba istoriškai priklausė stačiatikybei. Aleksijus teigė, jog dėl to „ekumenizmo sąvoka daugelio mūsų Bažnyčios narių sąmonėje dabar reiškia kažką pavojinga ir visiškai nepriimtina“. Tokia padėtis esą sukėlusį daugybę sunkumų tarpbažnytinėje veikloje, ir tai esą iššūkis Europos ir kitų kraštų Bažnyčioms, iš kurių teritorijos ši invazija prasidėjusi.

Pagrindinė Graco asamblėjos tema buvo susitaikinimas, tačiau Rusijos stačiatikių vadovo žodžiai nugriaudėjo tarsi perkūnas iš giedro dangaus, sukeldami šurmulį tarp katalikų atstovų. Atminkime, jog dar nebuvo ataušusios kalbos dėl neįvykusio popiežiaus Jono Pauliaus II ir patriarcho Aleksijaus susitikimo, o stačiatikių pusė šį faktą kaip tik ir aiškino Katalikų Bažnyčių prozelitine veikla istorinėse ortodoksų žemėse. Po patriarcho kalbos Grace labai sunerimęs atrodė Europinės Rusijos katalikų arkivyskupas Tadeusz Kondrusiewiczus, juolab kad Aleksijaus kalba sutapo su Rusijos Dūmos religijų laisvės įstatymo svarstymais, kurių baigtį

dabar jau žinome, tačiau tada Rusijos katalikams jis kėlė baimę ir nežinią. Arkivyskupas guodėsi, kad nuo pat jo paskyrimo į Maskvą 1991 m. santykiai su Stačiatikių Bažnyčia nuolat buvo įtempti, nors, pasak jo, vietiniame lygmenyje prozelitizmo problemų praktiškai nekyla. „Būna, kad žmonės, nugirdę šį žodį per radiją, atėję manęs klausia, ką tai reiškia“, – sakė arkivyskupas Kondrusiewiczzius.

Ar šio nesusipratimo šaknys neglūdi minėtame Rytų ir Vakarų mentaliteto skirtingume? Asmens laisvės ir asmeniškumo apsisprendimo principai, giliai iššakniję Vakarų civilizacijoje, visai kitaip suprantami rytietiškos kultūros kontekste. „Daugeliui mūsų Vakaruose religijos laisvė yra labai svarbus principas, kurį mes išgyvename kitaip negu Rytų krikščionys“, pastebėjo ir KEK prezidentas pastorius Arnoldas, paklaustas, kaip jis vertinąs patriarcho Aleksijaus kalbą. Tuo tarpu diplomatiškasis kardinolas Vlka primygtinai tvirtino, kad Aleksijus turėjęs galvoje tik sektas ir tik jų vykdomą prozelitinę veiklą tarp Rusijos stačiatikių. Helsinkio vyskupas Paulis Verschurenas apskritai stebėjosi, kad prozelitizmas vis linksniuojamas, ir sakė, jog tai verčia manyti, kad čia slepiasi kažkas kita, kas nėra minima. Galbūt tai turėjo galvoje vienas aukštas Austrijos katalikų atstovas, sakydamas, jog Aleksijaus kalba buvo labiau skirta ne Katalikų Bažnyčiai, bet Rusijai.

Pastorius Arnoldas tvirtino, kad dar iki Asamblėjos įsivyravusi katalikų ir stačiatikių įtampa bei jau Graco renginio metu kai kurių stačiatikių delegatų reiškiamas nepasitenkinimas Asamblėjos veikla visą renginį pavertė daug tikslesniu šiandieninės ekumenizmo tikrovės atspindžiu. „Tai būtų bloga konferencija, jei diplomatijos sumetimais žmonės tylėtų apie jiems rūpimus dalykus. Esama rimtos įtampos, ypač Europoje ir ypač tarp katalikų ir stačiatikių Bažnyčių. Kodėl turėtume tai neigti?“ Vokietijos vyskupų konferencijos pirmininkas Mainco vyskupas Karlas Lehmannas sakė, kad triukšmas, kurį sukėlė katalikų ir stačiatikių nesutarimai iki Asamblėjos ir jos metu, netrukus išsisklaidys. „Tai panašu į audrą,

kai mažai lyja, bet daug griaudžia“, sakė vyskupas. „Vėliau gerai prisimeni griustinį, tačiau nepameni, jog būtumei sušlapęs.“

Kita vertus, kas kitas, jeigu ne Rytų krikščionys būtų priminę Asamblėjai, kad susitaikinimas pirmiausia yra Kristaus Kūno narių susivienijimas, kad visi turime atidžiai išiklausyti į Kristaus, Aukščiausiojo Kunigo, maldą Jo kančios ir mirties išvakarėse: „Tegul visi bus viena“ (Jn 17, 11). Tai ir yra tikroji žodžio „ekumenizmas“ prasmė. Tačiau būtent šį aspektą Grace buvo stengiamasi korektiškai apeiti, antraip neišvengiamai būtų iškilę teologinių ir ekzeziologinių skirtumų, kurie dar tebėra pernelyg dideli, kad juos būtų galima imti ir nubraukti. Todėl vietoj to nemaža Asamblėjos dalis buvo skirta kitokiai susitaikinimo sampratai. Bažnyčios svarstė, ką galėtų krikščionys padaryti, kad šiuolaikiniame pasaulyje, visose jo srityse – visuomeninėje, politinėje, kultūrinėje ir kt. – būtų mažiau neteisybės, prieštaravimų ir kitokių žaizdų, kurios temdo pasaulio veidą trečiojo tūkstantmečio išvakarėse. Labai dažnai tokio pobūdžio diskusijos nuklysdavo į lyg ir menkai su ekumenizmu susijusias plotmes, todėl suprantama, kodėl tokiais atvejais į delegatus prabildavo kurios nors Rytų krikščionių Bažnyčios dvasininkas ar katalikų atstovas iš Vidurio arba Rytų Europos ir primindavo susirinkusiems broliams ir seserims, kad tikrasis ekumenizmo tikslas vis dėlto yra evangelinis ir kad joks politinis korektiškumas neleidžia dokumente nepaminėti Prisikėlusio Kristaus ir Šventosios Dvasios, kuri vienintelė gali padėti užgydyti susiskaldžiusio Kūno žaizdas... Kita vertus, vienas katalikų delegatas sakė, jog reikia džiaugtis ir tuo, kad krikščionys apskritai susitiko ir kalbasi, tegu ir apie migrantus ar ekologiją, o teologiniams ir ekzeziologiniams dalykams dar reikia subręsti. „Pats ekumeninis judėjimas jau yra susitaikinimo forma“, – skelbiama baigiamajame Asamblėjos kreipimesi. Tačiau kolei kas apsiškai PC pareiškimais apie opiausias nūdienos problemas ir stengiamasi bet kokia kaina išvengti to, kas galėtų žėisti kitą pusę, kaip kad buvo per vienas ekumenines

pamaldas, kuomet katalikų vienuolės gestas – kryžiaus ženklas – per apeigas sukėlė nedidelę sumaištį tarp protestantų. Ką gi, kiekvienas esame pratę savaip ir širdies gilumoje nė vienas nenorime atsisakyti savų tradicijų ir to, ką laikome neatimama savastimi. Tačiau derėtų prisiminti, ką apie tai kalbėjo praėjusią žiemą Vilniuje lankęsis Popiežiškosios religijų dialogo tarybos atstovas kunigas Remy Hoeckmannas: „Žmonėms sunku peržengti savo jausmus, ir tai suprantama, nes tie jausmai turi ilgą juos išugdžiusią istoriją ir ilgalaikę mąstysenos tradiciją, įtvirtinusią nuomonę, jog visada netiesa yra kitoje pusėje, o tiesa – manojoje. Esame kviečiami savo širdyje padaryti vietos atleidimui kitam ir to paties paprašyti iš kito. Mums reikia daugiau nuolankumo, kad ir mums būtų atleista už tai, ką neteisingai padarėme, ir kad atleistume kitiems. Šis Jėzaus raginimas skirtas visiems krikščionims, visai Bažnyčiai, visoms krikščionių bendruomenėms. Užuoť bijojeć vienas kito ir puoseljeć klaidingas pažiūras, jog tiesa tėra tik mano pusėje, turėtume tapti ištikimi Evangelijai, Jėzui Kristui ir apaštalų tradicijai ir liautis lyginti savo privalumus su kitų ydomis, bet labiau suvokti savo klaidas ir pripažinti kito privalumus.“

Kad Graco asamblėja sušvįstų pačiomis ryškiausiomis PC spalvomis, labiausiai pasidarbavo jos dalyvės moterys, tiksliau – feminizuotoji jų pusė. Per visą renginį žurnalistai negalėjo atitraukti dėmesio nuo Moterų centro, kurio surengtos paskaitos ir darbo grupės geriausiai parodo, kokie dalykai labiausiai rūpėjo per visą susitikimą. Greta visiems aktualių ir skaudžių problemų, kaip antai Černobylio avarijos pasekmės ar Kosovo moterų padėtis, buvo svarstomos kad ir tokios temos: „Moterys ir politika“, „Mes neeisime jiems atimti iš mūsų švelnumo. Susitaikinimas ir/arba teisingumas santykiuose tarp lyčių“, „Religija = Jėga vyrams ir moterims?“, arba diskutuojama apie lesbiečių teologiją. Darbo grupėse, visiškai laikantis PC dvasios, buvo primenama, kad privalu vengti inkliuzyvinės kalbos, nors grupės diskusija su tuo ir nesusijusi. Regis, už viso to slypėjo valdžios ir galios klausia-

mai. Tai paskatino Moterų centrą griebtis viešos akcijos, kuri surengta prie pagrindinės renginio salės. Joje būrelis moteriškių su violetinio popieriaus kepuraitėmis, primenančiomis vyskupo pijusę, reiškė nepasitenkinimą Graco renginio darbu: girdi, jis parodęs, jog „Bažnyčia rizikuoja, ignoruodama šiuos [moterų] balsus“, jog „negali būti tikro teisingumo, kol neįvyks susitaikinimas daugybėje sričių, kuriose moteris marginalizuoja tiek Bažnyčia, tiek valstybė“. Pareiškime, kurį demonstrantės drąsiai skelbė „Graco asamblėjos moterų“ vardu (nors, pvz., manęs niekas neklausė, ar aš jam pritariu), buvo reikalaujama visiškos moterų lygybės visose Bažnyčiose. Kai pamėginau vienos kitos demonstrantės paklausti, kodėl jos dalyvauja šioje akcijoje, viena sakė esanti nepatenkinta, jog Bažnyčioje neteisingai naudojama si valdžia, kita – kad Grace moteris yra „uždarytos“ Moterų centre ir joms neleidžiama dalyvauti priimant sprendimus, kurie ešą tik vyrų privilegija. Iš demonstrančių atsakymų buvo sunku susidaryti vieningą įspūdį apie jų reikalavimų turinį. Vienoms buvo skaudu, kad moterims Bažnyčioje neduodama valdžios, kitos tvirtino, jog valdžia ir lygios teisės nėra svarbiausias dalykas, svarbu, kad moteris apskritai būtų vertinamos. Čio-

## KALBOS KULTŪRA: TRADICIJA IR DABARTIS

Taip pavadinta spalio 3 d. Vilniuje įvyko penktoji Jono Jablonskio konferencija. Šiemet į aktualiuosius kalbos vartosenos dalykus mėginta pažvelgti iš istorinės perspektyvos; gana plati konferencijos tema leido iškelti ir pačios kalbos raidos poslinkius, ir naujas normavimo kryptis.

Didelis kalbos normintojos vaidmuo šiandien tenka Valstybinei lietuvių kalbos komisijai. Apie valstybinės kalbos administracinę priežiūrą kalbėjo Komisijos pirmininko pavaduotoja Danguolė

nai priėjęs rusų stačiatikių šventikas tėvas Borisas veikiausiai nustatė moterų elgesio diagnozę: tai ešą vakarietiškos krikščionybės fenomenas, kai moteris savo politinius ir pilietinius siekimus (iš tikro teisėtus ir sveikintinus) permetė į Bažnyčios plotmę, kuri jau nebėra vien *profanum*, bet ir *sacrum* sfera, o taip darydamos, jos iškreipė Kristaus evangelinę dvasią – rūpintis žmogaus siela. Teisus ar neteisus tėvas Borisas, bet Grace feministės tikrai jautėsi it kokiame skandinaviškame parlamente ir pasiekė, kad į baigiamąjį Asamblėjos kreipimąsi būtų įtraukta eilutė: Bažnyčios pasižada „remti moterų statusą ir skatinti jų lygybę visose, taip pat ir sprendimų priėmimo, srityse“. Beje, minėtoji moterų demonstracija baigėsi dalyvių giedama Amerikos negrų išsilaisvinimo daina *We shall overcome* – „Mes nugalėsime“.

Dėl pačios Asamblėjos rezultatų kardinolas Vlka kalbėjo, kad baigiamojo Graco dokumento priėmimas nėra nei ekumeninio judėjimo pradžia, nei pabaiga. Ilgas kelias vedė iki Graco, ilgas kelias laukia ir po jo. Teisus Moldavijos stačiatikių metropolitas Danielius, pasakęs, jog, nepaisant Graco pasiekimų, tai tik vienas iš daugelio susirinkimų, kuriuose Bažnyčios ar bendruomenės siekia geresnių tarpusavio santykių. To-

Mikulėnienė. Valstybinės kalbos įstatymas sudarė teisinę sąlygą rūpintis lietuvių kalbos išsaugojimu ir jos taisyklingumu: be Kalbos inspekcijos inspektorių, nuo 1995 m. pabaigos savivaldybėse ėmė dirbti kalbos tvarkytojai (šiuo metu jų yra 57), kalbos redaktoriaus etatas buvo įsteigtas daugelyje ministerijų, išplėsta kalbos konsultacijų punktų veikla (be Komisijos konsultacijų telefono, nuo 1997 m. pradžios įsteigti dar du punktai Kaune ir Šiauliuose), ketinama sukurti kompiuterinį ryšį su taip pat teikiančiu konsultacijas Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyriumi, kuriame rengiamas kompiuterinis konsul-

dėl šia prasme Graco asamblėja pati savaime nėra kažkas ypatinga, bet ji turės įtakos tolesniems krikščioniškų bendruomenių santykiams.

O susitaikinimas? Graco dokumentai dar labiau papildė ir taip nemenkas tekstų šūsnis, tačiau ar tai ir yra tai, ko taip siekia visa krikščionija? Popiežius Jonas Paulius II visus Kristaus išpažinėjus kvietė siekti regimos visiškos vienybės. Aišku, to nepasieksi vienu metu ir visiems laikams. Visada bus žmonių, kurie iš naujo pradės skaldytis. Tačiau svarbu, kad nepaliautų pats susitaikinimo procesas. Grace sutiktas brolis Emilis iš ekumeninės Taizė bendruomenės kalbėjo: „Šiandien gali atrodyti, kad neperžengiami kalnai mus skiria nuo kitų krikščionių, bet galbūt ateis laikas, kai pamatysime, kad svarbiausi dalykai yra visai kitokie, negu įsivaizdavome. Suvoksime, kad yra būdų gyventi kartu kaip susitaikinusiems žmonėms ir kad tie būdai daug paprastesni ir lengviau pasiekiami, negu mums atrodė.“ Ką gi, evangelinis tikėjimas gali kalnus kilnoti, o Viešpaties keliai nežinomi: „Dvasia dvelkia kur nori“. Krikščionim tereikia nespriešinti jos veikimui, nes argi Kristus nepasakė: „Tegul visi bus viena“?

Rūta Tumėnaitė

## Kultūra

tacijų bankas (jei tai pavyktų, ko gero, būtume pirmieji Europoje!).

Matyti, kad Komisija sugeba tinkamai naudoti Valstybinės kalbos ugdymo programos lėšas: gausiai leidžiama kalbos praktikos leidinių, finansuojamas minėtasis konsultacijų bankas, visose aukštosiose, aukštesniosiose ir profesinėse mokyklose įvestas privalomas kalbos kultūros ir specialybės kalbos kursas. Gražu? Gražu. Tačiau ar šiuos Komisijos darbus pirmiausia paminėtų koks paprastas pilietis? Vargu. Žmonės labiausiai įsidėmi kontroliuojamąją jos veiklą, tai, kad už kalbos klaidas gali būti skiriamos baudos (neretas tebepainio-

ja Komisiją su Inspekcija, dabar tapusia Komisijos padaliniu, – būtent pataroji institucija prižiūri, kaip vykdomi Komisijos nutarimai). Taip, Kalbos komisija nustato tam tikras kalbos vartosenos normas (pavyzdžiui, yra patvirtinusi Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą) ir, remiantis administracinės teisės pažeidimų kodekso papildymais, už jų nesilaikymą galima bausti. Štai 1997 m. valstybės biudžetas papildytas 2 500 litų (!). „Valstybė įsipareigoja *versiti* piliečius tų normų laikytis“, – nuskambėjo pranešime. Jei ne Prancūzija, ir čia būtume vieninteliai Europoje, tik, va, ar galėtume labai tuo didžiuotis? Kad ir kokia menka atrodytų surinktoji iš pažeidėjų suma (o ir baudos skiriamos dažniausiai už valstybinės kalbos nevartojimą, kitais atvejais rašomi nurodymai ar protokolai), norėtusi išskelti principinį klausimą – ar tikrai negalime apsieiti nebaudę? Pačios Komisijos vis labiau pabrėžiamas visuomenės ugdomasis ir šviečiamasis darbas, rekomendacinio pobūdžio nutarimai teikia vilčių.

Ar visuomenė geranoriškai priima kalbininkų rekomendacijas? Rugsėjo mėnesį Kalbos inspekcija tikrino visų televizijų informacines laidas. Rezultatai spausdinti „Lietuvos ryto“ priede „TV antena“. „Pirmauja“ Vilniaus televizija (37,6%), nuo jos nedaug atsilieka „Vilsat TV“ (26,7%), mažesnė klaidų koncentracija LNK „Žiniuose“ (17,6%), o Lietuvos televizija ir TV3 surinko po 9%. Tikrinami televizijų žurnalistai nesigina savo klaidų, atvirėščiai, – čia pat įninka jas studijuoti, – pasakojo kalbos inspektorė Eglė Mikulėnaitė (beje, nors klaidos skirstomos „pagal žurnalistus“, bausti įstatymas teleidžia jų vadovus). Tačiau pasiklausius ilgo tų pačių, jau dešimtmečius taisomų klaidų sąrašo įkyriai ima pirštis revoliucinė mintis: kas kaltas ir ką daryti? Ar čia ta mūsų lietuvių kalba – vienas klaidų rinkinys, ar mes patys visiškai nemokšos? Kalbama, kad taisyklingos kalbos nemoką net universitetus baigę lituanistai. Įtarimus dar stiprina kalbininkų priekaištai vieni kitiems dėl daromų klaidų, nenorminės tarties, nuolatiniai nesutarimai dėl įvairių konkrečių norminimo dalykų. Temeta į mane akmenį tas,

kas niekada nėra padaręs kalbos klaidos! Mūsų bendrinės kalbos istorija ypatinga, tai – dirbtinė, o ne natūraliai išsirutuliojusi kalba, bet ar nebūsime pernelyg sugriežtinę jos taisyklingumo reikalavimų? Kartais kalbininkų tikrai nukryptama į smulkmenas, gerai dar, kad Komisija sakosi baudžianti tik už didžiausius kalbos pažeidimus. Bet ką daryti, kad ši beklaidė idealioji kalba būtų dar ir prestižinė, tai yra kad kalbos vartotojas sąmoningai rinktųsi tik taisyklingas normines lytis, viešojoje vartosenoje atsisakydamas nuo tarmės, socialinės padėties, amžiaus, lyties priklausančių variantų? Ar tai išvis įmanoma? Juk kalba – labai spalvinga ir įvairi, ji rūpi visiems, o kalbos kritika ypač žeidžia. O jeigu... Šalin, šventvagiška mintie.

Sąmoningiems kalbos vartotojams skirtas trečiasis „Kalbos praktikos patarimų“ leidimas, gal jau laikytinas nauja knyga, nes nuo paskutinio leidimo praėjo bene dvylika metų. Apie šį „Gimtosios kalbos“ žurnalo redakcijos, talkinamos Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyriaus, darbą kalbėjo Rita Miliūnaitė. Medžiaga naujesiems patarimams Lietuvių kalbos komisijos siūlymu pradėta rinkti 1996 m., tačiau rengėjų naudojamosi dar ir visus tylos metus kruopščiai kaupia kartoteka. Peržiūrimi pasenę taisymliai (*milicionierius*), įtraukiami vėl suaktualėję (*batai ant platformų*), atsižvelgiama į naujas kalbos normintojų rekomendacijas. Bus tikslinamos normos ir klaidų ribos ir manoma patobulinti kalbos reiškinų vertinimo sistemą: kad būtų išvengta per didelių šuolių prie griežto taisymlio, kad kalbos vartotojas galėtų aiškiau rinktis ne vien tik iš „galima“ ir „negalima“, įvestos sistemiškos vertinimo nuorodos „geriau“ ir „gerėliau“. Nors, kolegų nuomone, būsią nelengva šitą ribą nustatyti, niekas nabejojo patariamąjo leidinio svarba ir reikalingumu. Knygą planuojama išleisti 1999 m.

Su teoriniais norminimo dalykais konferencijoje sieti ir konkretūs lietuvių kalbos vartosenos klausimai.

Nemažą susidomėjimą sukėlė Astos Kupčinskaitės pristatyta tekstynų (korpusų) lingvistika, ypač vienas iš jos principų – tiriant kalbą privaloma naudotis

autentiškais duomenimis. Tai tebėra aktualu mūsų norminamiesiems, kalbos praktikos veikalams, kurių teiginiai iliustruojami pačių tyrėjų sugalvotais pavyzdžiais, pvz.: *berniukas prašė mokytoją knygos* („Dabartinės lietuvių kalbos gramatika“), *pratimą žadu rašyti nuėjęs pas draugą* („Kalbos praktikos patarimai“). Pranešėjos manymu, dėl taisyklingųjų pavyzdžių nenatūralumo kenčia taisymlio paveikumas ir mažėja tikimybė, kad jis bus priimtas ir įsimintas kalbos vartotojų. Ypač sunkiai tokie taisymliai prigiją šnekamojoje kalboje.

Nesamai šnekamosios kalbos kultūrai buvo skirtas šios apžvalgos autorės pranešimas. „Autentiški“, kasdien iš versų filmų ar reklamos girdimi pavyzdžiai (*mes jį radome, bet jam reikia daktaro ar kažko panašaus; kaip laikaisi, po velnių; manai esąs kietas* ir panašūs) buvo sutikti pritariamu kolegų juoku. Juokas juoku, o tokia kalba atsiranda ne tik dėl vertėjų neišmanymo, bet ir kaip ilgo lietuvių šnekamosios kalbos ignoravimo padarinys. Dar vienas pavyzdys galėtų būti naujųjų svetimybių norminimas, pakaitų teikimas, neatsižvelgiant į realią tų pakaitų vartoseną šnekamojoje kalboje.

Taigi norminant naująsias svetimybes turėtų būti taikomi lankstesni vertinimo kriterijai: Jurgos Girčienės manymu, rengiant tokių svetimybių sąrašus neužtenka atrinkti „nevartotinus“ žodžius, reikėtų įvertinti jas visas, nurodyti norminamas kalbos sritis, kuriose svetimybės būtų nepageidaujamos, o prie kitų pateikti nuorodas *žarg.*, *sleng.* ir panašiai. Taip visuomenei būtų suteikta didesnė pasirinkimo laisvė.

Kalbėta, kad tirtina ir tarptautinių žodžių vartoseną (Janinos Švambarytės pranešimas). Pastebėta, kad gausėjant naujų tarptautinių žodžių imama abejoti senaisiais, pateiktais tarptautinių žodžių žodyne. Be to, kalbos vartotojus domina naujos šių žodžių reikšmės. Natūralu, kad keliaudami iš vienu kalbų į kitas, vartojami įvairiuose kontekstuose, šie žodžiai „aplimpa“ įvairiomis reikšmėmis, todėl, pasak pranešėjos, kalbininkams reikėtų keisti nuostatą pripažinti normine tik vieną kurią reikšmę ir nepripažinti kitų. Norminant naujus

žodžius reikia atsižvelgti ir į psichologines žmonių nuostatas – per daug draudimų gali sukelti priešišumą.

Tad koks turi būti kalbos kultūros specialistas – teoretikas ir praktikas – ir kaip turi būti dirbamas visuomenės šviečiamasis darbas, kad nesutarimų tarp kalbininkų ir kalbos vartotojų būtų kuo mažiau? Į šį klausimą mėginta atsakyti tradiciškai Jablonskio konferencijoje kalbos kultūros dėstytojų skirtoje dalyje.

Į kai kurias specialybes nebelikus stojamųjų lietuvių kalbos egzaminų, kalbos kultūros (ir specialybės kalbos) kurso svarba dar labiau išaugo. Ką daryti, kad jis būtų ir profesionalus, ir patrauklus? Medicinos akademijos kalbos kultūros dėstytojai, siekdami, kad kalbos kultūros praktika nevirstų vien „klaidų medžiokle“ (Vito Labučio pasakymas), nusprendė pasiaiškinti studentų reikalavimus ir požiūrį į dėstomąjį dalyką. Apie naujausius nuo 1994 m. rengiamų tyrimų rezultatus pasakojo Elena Molytė. Studentų požiūris į kalbos kultūros discipliną, pasirodo, ir dabar išlikęs teigiamas. Nė vienas neteigė manęs, kad gydytojui nebūtina gerai mokėti kalbą (nors daugelis neišvaizduoja gydytojo kalbančio be klaidų (!), tad buvo net siūloma bendrinės kalbos mokyti „siaubingai kalbančius“ Akademijos dėstytojus). Beveik 80% studentų norėtų tobulinti gimtąją kalbą: mokykloje gautų žinių užtenka tik 29% stomatologų ir

5% farmacininkų, o štai slaugos fakulteto studentėms tų žinių yra per maža (galia, kad atliekant šį įdomų tyrimą nežymėta informantų lytis, tada būtų buvę galima patikrinti užsienio sociolingvistų hipotezę – esą moterys labiau linkusios paklusti autoritetui ir kalbėti taisyklingai). Studentai pateikė įvairių pageidavimų ir kalbos kultūros dėstytojams – juos, ko gero, galima būtų apibendrinti Labučio žodžiais: „Kalbos kultūros dėstytojas kalbos kultūrą privalo dėstyti kultūringai“.

Šių metų konferencijoje svarstyta ir daugiau, smulkesnių kalbos praktikos klausimų, – visko išvardyti čia nesiekiamo. Dėl gana plačios temos ir ribotos pranešimų trukmės (iki 10 minučių) įtraukta daug ir ne visada vienas su kitu susijusių pranešimų. Tačiau kur dar pamatysi tiek kalbininkų vienoje vietoje, jei ne tokiuose renginiuose. Ką dar išgirsi juokaujant tyčia darant kalbos klaidą, jei ne kalbos kultūrininkus. Taigi, manau, *principe* konferenciją reikia vertinti teigiamai.

Kitais metais Jono Jablonskio konferenciją rengėjai – Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyrius ir Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedra – žada skirti naujiems reiškiniams lietuvių kalboje.

Loreta Vaicekauskienė

## REIKIA NAUJO POŽIŪRIO Į NAUJĄS SVETIMYBES

Čia spausdinamas Jono Jablonskio konferencijos „Kalbos kultūra: tradicija ir dabartis“ (žr. šio numerio P. 403–405) metu skaityto pranešimo pagrindu parengtas straipsnis apie naująsias lietuvių kalbos svetimybės.

Nauji svetimi žodžiai kalbininkų dažniausia vadinami *svetimybėmis* (rečiau – *svetimžodžiais*), dažnai pridedant pažyminių *naujosios*. Kas ta *naujoji svetimybė*? Tai gali būti žodis, linkstantis ir galintis virsti tikroju skoliniu (pvz., *auditas, klipas, grilis*), ir žodis, galimas traktuoti kaip barbarizmas: įtrauktas į Lietu-

vių kalbos komisijos patvirtintą Nevertotinių svetimybų sąrašą, turintis gerą, tikslų, visų vartojamą pakaitą, pvz., *krosvordas* (= *kryžiažodis*), *šopas* (= *parduotuvė, krautuvė*), *vykendas* (= *savaitgalis*). Tokiais atvejais prie šių svetimybų pridedama *nevertotinos*.

Vieni iš žodžių, vadinamų naujosios svetimybėmis, lietuvių kalboje pradėti vartoti palyginti neseniai, pvz., *hakeris, baikeris*. Kitus galime rasti jau senokai išleistame „Tarptautinių žodžių žodyne“ (pvz., *ofisą, menedžmentą, taimerį*). Tačiau žodžiai, kurių nerasime net žodynuose, nebūtinai bus atėję per pastaruosius keletą metų (pvz., *treileris, šeikeris*). Taigi terminas *naujoji svetimybė*

nėra labai tikslus, tiesiog taip vadinami *neįvertinti skoliniai*.

Neaiškumų kyla ir dėl svetimybų norminimo. Pagrindiniai siūlomi svetimybų vertinimo kriterijai – lietuviško pakaito ar atitikmenų buvimas, nelietuviška forma. Tačiau ne visada pavyksta jais vadovautis. Pavyzdžiui, apeinami *čartai, koveriai*, nes numanoma juos vartojančiųjų reakcija. Taigi nors tiksliai ir neįvardijama, tačiau lyg ir paisoma dar vieno kriterijaus – visuomenės (ar tam tikros jos dalies) nuomonės (pastarasis kriterijus daugelio kalbininkų pripažintamas kaip labai svarbus atrenkant pakaitus). Žinoma, galima minėtąsias svetimybės laikyti žargonizmais ir nemėginti jų norminti. Tačiau labai dažnai tokie žodžiai pradeda plisti ir bendrinėje vartosenoje. Taip atsitiko su *fanu* (jau siūloma tapti net margarino *fanais*), *čipsais* („Terminologijos taisymuose“ jie laikomi žargonizmu). Užaugs karta, vartojanti *topus, hitus, singlus, miksus, remiksus, megamiksus*, ir šios svetimybės jau nebus tik jaunimo žargonas.

Remiantis minėtaisiais oficialiai įvardijamais ir neįvardijamais kriterijais sprendžiama, kaip elgtis su svetimybe. Vienas galimų būdų – svetimybės keitimas lietuvišku žodžiu. Galima elgtis dvejopai: 1) uždrausti svetimybę ir teikti realios vartosenos „nepatikrintą“ pakaitą; 2) įvairiais būdais (per radiją, televiziją, spaudą, platinant lankstinukus su siūlomais pakaitais – redaktoriams, stilistams, reklamos rengėjams, konsultuojant telefonu ir pan.) siūlyti keletą svetimybės pakaitų, stebėti jų vartojimą, ir, tik vienam kuriam labiau paplitus, oficialiai teikti vietoj svetimybės.

Abu būdai turi trūkumų. Pirmu atveju tikėtinas didelis „kalbos vartotojų“ pasipriešinimas, nes svetimybė ateina savaime, prie jos, kad ir kaip greitai būtų pasiūlytas pakaitas, priprantama, o pakaitas yra *neįprastas*, peršamas, ir, labai skubant – dažnai *netikslus*. Geriausias pavyzdys – visų linksniuojamas *peidžeris*, iš *ieško* virtęs *pranešimų gavikliu*. Dabar jau daugelis sutinka, kad ir vietoj *menedžerio* pasiūlytas *vadybininkas* ne visais atvejais tinka, nėra tikslus (pvz., *programos vadybininkas*). Skubant kartais neišsiaiškinamos visos svetimybės

bės reikšmės, bendrašakniai žodžiai. Štai į Nevartotinių svetimybų sąrašą įtrauktas *lizingas*, dabar leidžiamas vartoti, kai netinka lietuviški atitikmenys *ilgalaikė* arba *išperkamoji nuoma*; jeigu būtų iškart uždrausta svetimybė *grilis*, kuriai mėginta ieškoti ir rasta neblogų lietuviškų atitikmenų, pvz., *keptuvas*, *kepimo grotelės*, dabar neturėtume ką daryti su *grilio* dešrelėmis, virykle su *griliu* ir pan.; *fritiūrinę* siūlyta vadinti *taukvire*, o vėliau sužinota apie *fritiūrinius taukus* (*riebalus*), be to, tos pačios šaknies ir bulvės *fri*; valgiaraščiuose rasime ir *fri virtinių* bei kitų *fritiūrini* gamintų patiekalų. Ir dar: parduotuvėse parduodamos šiaurdeliais pjaustytos *bulvės fri* (t. y. bulvės kepti *fritiūrini*). Visais šiais atvejais tiktų seniai pasiūlytas, bet ilgai svarstytas, vienų peiktas, kitų girtas šios svetimybės pakaitas *gruzdintuvė*: pvz., *gruzdintuvėje* keptos, t. y. gruzdintos bulvės – *gruzdės*, *gruzdintos bulvės*; *gruzdintuvėje* kepti virtiniai – *gruzdinti virtiniai*; *gruzdinamieji riebalai* arba *gruzdalai*, *gruzdataukai* ir pan.

Antras būdas ne mažiau pavojingas, nes prie svetimybės priprantama (ypač šnekamojoje kalboje), ir, ilgą laiką jai nepasiūlius pakaitų, gali pasirodyti keista ir nepriimtina pradėti vartoti kitą žodį.

Reikėtų mėginti šiuos būdus derinti. Taip ir daroma, pvz., konsultacijos telefonu, lankstinukai, kuriuose platinami *galimi* svetimybų pakaitai ar atitikmenys, įvairūs konkursai, kuriuose kalbos vartotojas pratinamas prie minties apie galimus pakaitus, kartu silpninama tikėtina atmetimo reakcija – juk pakaitus siūlo ne kalbininkai, jie tik atrenka. Tačiau iš minėtųjų šaltinių pasisemti informacijos gali tik dalis nespecialistų – dažniausiai besidomintys kalbos reikalais arba privalantys domėtis (redaktoriai etc.). O kiti? Todėl būtų tikslinga prieš rengiant Nevartotinių svetimybų sąrašus (dar geriau – prieš siūlant nevartoti atskiros svetimybės ar nedidelės jų grupelės) skelbti galimus naujos svetimybės pakaitus, prašyti juos kuriant, paieškoje ir atrankoje dalyvauti visuomenę ir, tik išgalėjus kuriam nors pakaitui, siūlyti tokios svetimybės nevartoti. Dar būtina nurodyti, kur nevartoti, pvz., *nevartotina viešojoje (oficialiojoje) kalboje*.

Svetimybės keitimas lietuvišku žodžiu yra visuomenei akivaizdžiausiai matomas ir todėl nevienodai vertinamas svetimybų norminimo būdas. Rimtesniuose laikraščiuose, žurnaluose, televizijos ar radijo laidos dažniausiai vartojamas kalbininkų siūlomas svetimybės pakaitas (jų redaktoriai (stilistai) dažnai patys kreipiasi į Kalbos konsultacijų punktus), siauresniam skaitytojų ratui skiriamuose spaudiniuose, televizijos ar radijo laidoje (ypač skirtose jaunimui) ir toliau dažnai sąmoningai vartojama svetimybė. Kodėl?

Šį reiškinį galima mėginti aiškinti tam tikra kalbos „nemada“: „nemadinga“ paisyti kalbininkų nuomonės, toli gražu ne visų ir ne visur norima ar bent stengiamasi „kokybiškai“ kalbėti. Tačiau jau juntamas prestižinės kalbos poreikis. Didžiąja visuomenės daliai, specialiai nesidominčiai kalbos reikalais, jį formuoja visuomenės informavimo priemonės, arba žiniasklaida (dar visai neseniai vadinta *mass-media*) ir vadinamosios žvaigždės – lyderiai, *šoumenai*, kuriuos norima mėgdžioti. Tačiau net ir pradėjusi formuotis „kalbos mada“ neapims visų visuomenės sluoksnių, nes kalba, kaip ir apranga, išreiškia tam tikrą gyvenimo būdą, stilių. Visada ir visur bus žmonių, kalbančių slengu, žargonu (vieni

jų tik tam tikromis aplinkybėmis, tai yra specialiai, pvz., jaunimo muzikos laidos vedėjas, prisitaikydamas prie savo klausytojų, kiti – visada, nes galbūt kitaip ir nemoka). Nerealai, kad visi visuomenės sluoksniai (nariai) kada nors norės kalbėti gražiai, be svetimybų kalba, net jei tai ir pasidarytų „madinga“ (pačia gerąja prasme). Visada bus vartojančių *džiazmenus*, *bliuzmenus*, *čartus*, *kovertius*, *posterius*, *imidžus* ir pan., nors šioms svetimybėms ir būtų pasiūlyta gerų pakaitų ar atitikmenų. Turėtų būti nustatytos aiškios viešosios (oficialiosios) kalbos ribos.

Išvardytos priežastys (ar tik prielaidos) leistų manyti, kad reikalingas lankstesnis požiūris į keistinas svetimybės. Tikslingiau būtų ne drausti, o įvardyti, nurodyti tam tikrą svetimybę esant slengo ar žargono žodį (šiuo atveju reikalingas tikslesnis žodžių skirstymas pagal teiktinumą, kokybiškumą) ir leisti rinktis. Juk ideali kalba visose visuomenėse ir visais laikais buvo elito požymis. Galbūt atsiradus pasirinkimo galimybei, sumažėtų tam tikros visuomenės dalies priešiškus kalbos grynimui, ir realioji vartosena nors šiek tiek priartėtų prie idealiosios.

Jurga Girčienė

## PO KATASTROFOS Jüngeris ir Heideggeris

1978 m. liepą Ernstas Jüngeris dienoraštyje rašė: „Hitlerio mitas paveikė dvi kartas: tą, kuri juo sekė, ir tą, kuri iš jo pralaimėjimo susiformavo savo veidą. Vieni persekiojo geltonuosius ir juoduosius, kiti ruduosius ir baltuosius“<sup>1</sup>. Dėmesį čia patraukia ne nevykęs ir sentimentalus žydų žudynių ir pokarinių nacizmo sekėjų pasmerkimas, o pati pastaba, liudijanti, kaip menkai nuo šios situacijos nutolęs pats Jüngeris. Kaip nė vieno autoriaus, jo kūryba yra vokiečių katastrofos dokumentas, iš dalies atspindintis jos priešistorę ir bandymus

<sup>1</sup> Jünger E. *Siebzig verweht II*. – Stuttgart, 1981. – S. 392.

iškraipyti, tačiau kaip tai sekėsi padaryti Jüngeriu ir nedaugeliui kitų, aiškiai rodo nemalonus gestas, kuriuo bandoma ištrinti suvokimą, kad pokarį gimusios kartos pažiūras lėmė visiškai kitos priežastys; šiai kartai praeitis liko kaip kraupus paveikslas. Beje, šią Jüngerio pastabą patvirtina ir jo paties analizė; juk, kad ir kaip abstrahuodamas, jis kadaise buvo prasitaręs, jog nacizmas, nors ir itin siaubingas Vokietijos istorijos puslapis, buvo svarbesnis už kitus istorijos laikotarpius.

Vokietijos katastrofa sykiu yra ir politinių teisių bankrotas, nepriklausomai nuo to, ar jos žengė koja kojon su nacionalsocializmu, ar laikėsi nuo jo atokiau. Kad iki 1933 m. galiojo nenacistinė teisė, o po 1933-ųjų buvo juntamas labai konservatyvus pasipriešinimas, rimčiau abe-

joti netenka, tačiau tai dar nėra pakankamas atsakymas į klausimą apie neonacizmo priešistorę. Platus ir švytintis Veimaro teisyne spektras davė gerą pagrindą Veimaro respublikos žlugimui, tas tikslas buvo pasiektas, ir taip teisyne prisidėjo prie diktatūros atsiradimo, nors *tokiai* diktatūrai dalis įstatymų ir prieštaravo. Pirmosios vokiečių respublikos žlugimą lėmė ir antidemokratinės teisės. Gavęs tokį paveldą konservatizmas ne tik atgijo, jis net sąmoningai ėmėsi su ta teise diskutuoti, siekdamas išlikti rimta politinė jėga. Dėl asmeninio, biografinio Ernsto Jüngerio padorumo diktatūros metais nekyla jokių abejonių; dokumentai tvirtina, kad jis nevensė net asmeninės rizikos ir nieko nepaisydamas neprarado žmogiško orumo. Todėl juo ryškiau matyti, kokia forma Jüngeris kėlė klausimą dėl savo dalyvavimo fašizmo priešistorėje ir kaip, tiesiogiai ir netiesiogiai, atsakinėjo į jį sau ir kitiems.

Jüngerio atvejis ne vienintelis; su Martinu Heideggeriu Jüngerį sieja daugiau negu asmeniniai ir intelektualiniai ryšiai; vokiečių katastrofoje jų konfliktas su savimi tapo „įvykiu“ abiem, Hitleris ir vėliau liko iššūkiu jų savikritikai, atskaitos tašku gyvenime ir kūryboje. Galiausiai neseniai Prancūzijoje pradėta diskusija dėl šio konflikto<sup>2</sup> neapsieina be absurdiškų aspektų, dažnai beprasmiškai painiojant asmenines ir filosofines problemas. Viename straipsnyje, kurį vėliau paskelbė Sartre'o *Temps modernes*, Löwithas jau 1940 m. atkreipė dėmesį, kad biografiniai faktai, palyginti su Heideggerio „substancine priklausomybe nacionalsocialistinei nuostatai ir mąstymo būdai“, privalą būti antraeilis dalykas, nes jo asmeninis „apsisprendimas už Hitlerį iš esmės pranoksta pritarimą partijos ideologijai ir programai. Jis buvo ir liko nacionalsocialistas, panašiai kaip ir E. Jüngeris, atsiskyres ir vienišas, bet toli gražu nėra neveiklus“<sup>3</sup>. Taigi Heideggerio problema – ne apgailėtinas politinis

aklumas, kuris būtų svarbus jo biografijai; Heideggerio problema – jo filosofijos istorinės realybės sutapatinimas su įvykiu istoriniu momentu, kai valdžią užgrobė Hitleris. Tokį sutapatinimą filosofas įvykdė 1933 m. ir vėlesniais metais ir kaip tik čia yra taškas, kurį po 1945 m. būtinai reikia paaiškinti.

Kad Heideggeris tylėjo, žino visi. Tačiau net šis tylėjimas yra daugiau nei asmeninis išsižadėjimas, tai yra netiesiogis *Sein und Zeit* („Būties ir laiko“) filosofijos žlugimo pripažinimas, aktualiame istoriniam sutapatinimui buvęs ne tik išoriniu priedu. Tai, kad ši Heideggerio, filosofo ir žmogaus, pokarinė tyla, taigi kritinės autorefleksijos savo mąstymo atžvilgiu vengimas, reiškia ir jo filosofijos pralaimėjimą, galop tvirtina ir George'as Steineris: „Nenatūralu [...], kad būties filosofas, meistriškas Sofoklio ir Hölderlino komentatorius vengė nukreipti savo sąžinę, refleksiją, diskursą prieš nežmonišką gyvenimo neigimą, ir jis – nors retoriškai, nors kaip mandarinas – taip pat suvaidino savo vaidmenį“<sup>4</sup>. Neprataręs nė žodžio, Heideggeris po karo tuojau atsitraukė į tą poziciją, kurią Jüngeris 1978 m. ir nurodė dienoraštyje: jis panūdo sureliatyvinti ir ignoruoti katastrofą, kurios tiesiog neįmanoma ignoruoti bet kuriam filosofiniam bei istoriniam šio šimtmečio mąstymui, nepriklausomai nuo asmeninio įsipainiojimo. Teoriškai Heideggeris reaguoja savo garsiuoju *Kehre* („Posūkiu“), bet kadangi nutyli tikruosius istorinius užkulius, ir šis darbas tėra prastumas dalykas. Būta bandymų Heideggerio tylėjimą interpretuoti kaip vienintelį pamatuotą atsakymą į neapsakomą siaubą; tai aiškėjimas, kurio nevalia lyg niekur nieko atmesti, tačiau patys dokumentai, kaip antai 1966 m. *Der Spiegel* skelbtas pokalbis, „nepakenčiamai suktas bei pilnas išsisukinėjimų interviu“<sup>5</sup>, ir vėliau skelbtas susirašinėjimas su Erhartu Kästneriu, vis dėlto verčia tuo abejoti.

Jüngeris netylėjo – nei iki 1945 m.,

*Der philosophische Diskurs der Moderne*. – Frankfurt/M., 1985. – S. 158–190.

<sup>4</sup> Steiner G. *Heidegger abermals* // Merkur. – 1989. – 480. – S. 94 ir t.

<sup>5</sup> *Ibid.* – S. 93; plg. *Nur noch ein Gott kann uns retten*. Spiegel-Gespräch mit Martin

nei vėliau. 1942 m. pasirodė dienoraščiai *Gärten und Strassen* („Parkai ir gatvės“), 1939 m. parašytos *Marmorklippen* („Marmuro uolos“), dalimis spausdintos paskutiniais karo metais ėjusiame žurnale *Der Friede* („Taika“), nepaisant retorinio miglotumo, yra pasipriešinimo diktatūrai dokumentai. Tačiau ir Jüngerio pokarinė reakcija buvo dvilypė: vieną kartą jis tiesiai sako, ką manęs apie laikotarpio faktus, kitą kartą išgirstame abstrakčių koncepcijų vidinę kaitą, kai ne visuomet lengva suvokti, kiek čia lemia sutapimas su konservatyviąja revoliucija, kurios karingas partizanas neabejotinai buvo Jüngeris. Kaip ir Heideggeris viename neliteratūriniam kontekste, Jüngeris taip pat pasisako apie savo praeitį pokalbyje, beje, paskelbtame to paties *Der Spiegel* puslapiuose, todėl svarbu ir pamokoma abu dokumentus palyginti. Heideggerio postringavimai iš pradžių liudija tik siekį pusiau tiesa, netiesa ir iškraipymais pasirodyti palankioje švietimoje ir podraug viską pakreipti taip, kad į esminius klausimus atsakymo nebūtų. Palyginti su šia „itin melaginga savo vaidmens apologetika“<sup>6</sup>, Jüngerio prisiminimai yra kaip kontrastas atvirumu ir šiandien retu ničnieko nenu tylėjimu. Jüngeris niekada nebandė neigti vokiečių tautos vardu padarytų piktadarybių; Paryžiaus dienoraščiai liudija autoriaus suvokimą, kad barbarybės akivaizdoje negalima tylėti. Dėl asmeninio konflikto Heideggeris bandė ignoruoti istorinę katastrofą, o Jüngeris, priešingai, peržengdamas politikos ir nacijų ribas, siaubą bandė įvardyti žodžiais: „Kaip tokia kanibališka savimonė, toks absoliutus blogis, beširdystė kitokiems žmonėms galėjo taip greitai paplisti?“<sup>7</sup> Jau 1941 m. jis pažymi: „Esama tokių piktadarybių, kurios sukrečia visą pasaulį, jaudina visus jo protus“<sup>8</sup>. Taigi čia pripažįstama, kad šimtmečio katastrofa negalėjo neišjudinti seno mąstymo. Visa tai ignoruodamas dėl biografijos faktų, filosofas Heideggeris sužlugdė patį save; Jünge-

Heidegger am 23. September 1966 // *Der Spiegel*. – 1976. – 23. – S. 193–219.

<sup>6</sup> Steiner G. *Op. cit.* – S. 97.

<sup>7</sup> Jünger E. *Werke*. – Bd. 3. – S. 254.

<sup>8</sup> *Ibid.* – Bd. 2. – S. 298.

<sup>2</sup> Plg. Farias V. *Heidegger und der Nationalsozialismus*. – Frankfurt/M., 1988; Palmier J.-M. *Jünger et le national-socialisme* // *Magazine littéraire*. – 1989. – Nr. 265. – P. 68–71.

<sup>3</sup> Löwith K. *Sämtliche Schriften*. – Stuttgart, 1983. – Bd. 2. – S. 526; plg. Habermas J.

ris stropiai laikėsi žmogiškų principų ir aukščiausioji instancija jam nepriekaištavo.

Vis dėlto tiesūs atsakymai minėtame pokalbyje liudija, kad asmeniniai ir istoriniai momentai Jüngerui nejučia taip pat virsta teisinimusi; tam gali pasitarnauti ne tik tylėjimas, bet ir puolamoji gynyba, besistengianti išvengti svarbiausių klausimų. Drauge išryškėja ir stulbinantis istorinio suvokimo stygius. Į žurnalisto klausimą: „Ką jūs galėtumėte prikišti Hitleriui?“, Jüngeris atsako: „Visiškai netikusį elgesį po 1938 m. Dėl Hitlerio politikos Sudetų krašte ir Austrijos prijungimo aš ir dabar visiškai tebesu *d'accord*“<sup>9</sup>. Iš tikrųjų pirmojoje austrų respublikoje siekis prisijungti prie Reicho visiškai nebuvo traktuojamas kaip Austrijos garbę bei orumą žeidžiantis dalykas; dėl šio klausimo ilgai diskutavo ne tik dešinosios partijos. Taigi jei Jüngeris net per pusę šimtmečio neįstengė perprasti tikrųjų Hitlerio prijungimo politikos politinių motyvų, jei nesugebėjo padaryti paprasčiausios išvados, kad istorinis įvykis aiškintinas tik remiantis jo prielaidomis bei pasekmėmis, bet niekada pats kaip toks, tai šitoks aiškinimas paverčia jo dokumentą aklo vakarykščios dienos principų laikymosi pareiškimu.

Privalu paminėti ir absurdiškus Jüngerio išvedžiojimus apie demokratiją. Pastaruoju metu vėl nubudęs susidomėjimas dešiniųjų skelbta demokratijos kritika, kaip antai Carlo Schmitta arba Heideggerio bei Jüngerio darbais, aiškintinas ir tuo, kad jų priešiškus respublikai tam tikra prasme buvo įžvalgesnis negu daugelio jų apologetų ribotumas. Siekdamas parodyti nūdienės demokratijos laisvę, Jüngeris teigia, jog šandien nedera sakyti: „Aš esu fašistas“, arba: „Tik jau nesukite savo automobilio kairėn!“<sup>10</sup>, o neišvengiamą diskusiją pritempia prie senų bičiulių užstalės pokalbio lygio ir iškart praranda lemtingą galimybę iš konservatyviosios revoliucijos teoremų išgelbėti bent tai, ką gal-

būt dar būtų galima išgelbėti. Todėl pirmasis išpūdis apgaulingas: nors turint omenyje biografinius faktus Jüngeris atviresnis kur kas labiau negu Heideggeris, jo atsakymai apie nacionalsocializmo priešistorę taip pat pilni išsisukinėjimų; tikrąjį atsakymą atrastume nebent išgilinę į teorinius jo minčių sanklodos pokyčius.

1949 m. išleistų *Strahlungen* („Spinduliavimų“) įvardiniame žodyje aptiksimė ginčytiniausių Jüngerio pareiškimų, nes ten, kur derėtų užsikrauti vien literatūrinę atsakomybę, Jüngeris bando visiškai kitaip interpretuoti savo politinį vaidmenį: „Po žemės drebėjimo pradeda daužyti seismografus. Tačiau, jei nenori, kad tave laikytų primityviu žmogumi, neturi versti barometro atgailauti už taifūnus“<sup>11</sup>. Čia viskas netiesa: nei kas nors po drebėjimų daužo seismografus, nei tarpukaryje Jüngeris reiškesi vien kaip faktus registruojantis kronikininkas. Į tai dėmesį buvo atkreipęs dar Alfredas Anderschas savo toli gražu ne priešiškoje ir dalį skaitytojų gerokai trikdžiusiose *Jünger-Studien* („Jüngerio studijose“). Jei atidžiai pasektume argumentus, paaiškėtų, kad, užėmęs savigynos poziciją, Jüngeris tik dar kartą iškėlė savo pozicijos aktualumą. „Vokiečių tragedijos priežastis, mano manymu, ta, kad, viena vertus, 1789 m. idėjų šalininkai ir konservatyvieji jų priešininkai, didžiosios idėjų mokyklos, susibūrusios apie Rousseau, Hegelį ir Marxą, antra vertus, aplink Burke, tą patį Hegelį ir Nietzsche, nacionalinės katastrofos akimirka nerado jokio bendro sutarimo. Monstras įstengė nugalėti tik dėl to, kad ir konservatyvusis, ir revoliucinis elitas stėjo prieš jį giliai susiskaldęs ir todėl bejėgis.“<sup>12</sup> Jeigu tokia galimybė iš tikrųjų būtų egzistavusi, ji būtų paversta niekais; pasinaudoti ja būtų buvę įmanoma tik pasitelkus kritinę savo paties veiklos bei mąstymo refleksiją, o ne vėliau keičiant savo elgseną ir pačiam istorijos dalyviui virstant jos stebėtoju. Įvykių sukūrį pagaudavo ne

tik karingiausiomis dešiniuosiomis pažiūromis persunkta Jüngerio publicistika, bet ir 1932 m. pasirodęs didelis epochą analizuojantis veikalas *Der Arbeiter* („Darbininkas“). Dvilypė pozicija, kurią autorius, niekada neatsižadėjęs šio darbo, užėmė po 1945-ųjų, pabrėžia taip pat ambivalentišką pokyčio formą – nuo darbininko iki girių klajūno figūros.

1949 m. pasirodęs Heideggeriui skirtas kūrinys *Über die Linie* („Peržengus ribą“) ir yra pasirengimas *Waldgangui* („Girios klajonėms“). Vien pavadinimo metaforika nurodo pokyčio momentą, ribos peržengimą. Remiantis miglota Jüngerio terminologija, tai tarsi būtų „nihilizmo“ riba<sup>13</sup>, tačiau aktualaus istorinio momento akivaizdoje ji taip ir lieka neįvardyta. Tuo tarpu pasigendame dalykinio šio momento preciziškumo; kyla klausimas, ką šešto dešimtmečio pradžioje autorius nori pasakyti, pvz., tokia fraze: „Koks skirtumas, ar tautų žudymo priemonės sumanomos ir organizuojamos tironiškų oligarchijų užsakytu, ar parlamento nutarimu? Skirtumas akivaizdus: antru atveju universali prievarta bus dar siaubingesnė“<sup>14</sup>. Veltui klaustume, kokie parlamentiniai tautų žudikai čia galėtų būti turimi galvoje, nes sąvokų ir istorijos miglotumas priklauso jau konkretaus aiškumo vengiančiai sistemai. Į Jüngerio *Über die Linie* Heideggeris atsako *Über die Linie* („Apie liniją“). Užsimezgsusią diskusiją, ar nihilizmo riba jau peržengta, galima aiškinti antru lygiu, tarsi į *Jargon der Eigentlichkeit* („Pirmąsį žargoną“)<sup>15</sup> transformuotą nerišlią kalbą apie istorinį vokiečių katastrofos lūžį. „Nihilizmas“, šis dešiniojo nyčeizmo burtažodis, keistą savo galią semiasi iš fakto, kad iki šiol niekur tinkamai nepaaiškinta jo reikšmė. Čia jis pasitarnauja kaip slaptas nacizmo sinonimas. Kad sąvokos nihilizmas ir nacizmas vis dėlto nėra tapačios, akivaizdu, ir tai kyla kaip tik iš ano žargono netikslumo; juo neįmanoma kalbėti apie tai, ką jis siūlo.

<sup>9</sup> *Ein Bruderschaftstrinken mit dem Tode* // *Der Spiegel*. – 1982. – 33. – S. 159.

<sup>10</sup> *Ibid.* – S. 160.

<sup>11</sup> Jünger E. *Op. cit.* – S. 13.

<sup>12</sup> Andersch A. *Jünger-Studien* // *Öffentlicher Brief an einen sowjetischen Schriftsteller, das Überholte betreffend.* – Zürich, 1977. – S. 75.

<sup>13</sup> Jünger E. *Op. cit.* – Bd. 5. – S. 247 ir t.

<sup>14</sup> *Ibid.* – S. 281.

<sup>15</sup> Adorno T. W. *Gesammelte Schriften.* – Frankfurt/M., 1973. – Bd. 6. – S. 413 ir t.



Jüngerio priklausomybė šio žargonu sferai ryškėja iš besaikės metaforikos ir nežaboto naudojimosi analogija. „Tebūnie pasverta ir kita priešara: ar įmanoma nusiteikti katastrofai? Galima, tegul tik dvasiškai; įmanoma aptikti be kraščius vandenį, kataraktą, Malstromo verpetą, didžiąsias bedugnes.“<sup>16</sup> Tokių dalykų esmė ta, kad jų neįmanoma įspėti; suvokti juos lemia tik pašvęstiesiems, jie esą prieinami tik dvasiškam mokslui, kuris labai būdingas vėlyvajam Heideggeriui. Tačiau istorinės refleksijos kontekste tai reiškia tikrą argumentuoto dialogo nutraukimą; tai vengiama bendrauti.

Istorinio konkretumo stygius būdingas ankstyvajam *Arbeiter*; taip nuvertėja pastraipos, kurios šiame veikale būtų svarbiausios: svarstymai apie technikos funkciją. „Užsiimti technika vertės tik tuomet, kai ji bus pripažinta kaip iš aukščiau skirtos galios simbolis.“<sup>17</sup> Tuo pat metu, tačiau visiškai priešingai nusiteikęs Walteris Benjaminas analizuoja „nenusisekusią technikos receptiją. Technika užgriūva mus nuolat pasikartojančiomis bangomis, kurios siekia taip nustelbti visą aplinką, kad tokioje visuomenėje technika tarnauja tik prekių gamybai“<sup>18</sup>. Neverta gręžiotis į Marxenso teoriją, kad suvoktum, jog technika – joks „simbolis“ ir prasmingai gali būti traktuojama tik išreikšta konkrečioje istorinėje funkcionalioje situacijoje. Heideggeris, panaudojęs ją kaip tik vėlesnei savo kalbai apie *Gestell* („Pastolį“), šią Jüngerio teorijos dalimi ypač susidomėjo, ir 1953 m. išleistame *Einführung in die Metaphysik* („Įvade į metafiziką“) pasirodė skandalingas sakiny, kuris aiškiau negu vėlesnė analizė liudija tokios mitologizuojančios technikos sąvokos ryšį su nacionalsocializmo ideologija. Filosofas ten nuolat kalba apie „vidinę šio judėjimo tiesą ir jo didingumą“, įžvelgdamas jį „planetos masto technikos ir naujųjų laikų žmogaus susidūri-

me“<sup>19</sup>. Tai Jüngerio žargoną atitinkanti diagnozė, nors jis tokį istorinį konkretumą, ko gero, būtų atmetęs. Benjaminas siekė visuomeninio technikos sąvokos preciziškumo, o Heideggeris ir Jüngeris jo atsižadėjo dėl „kolektyvinio mito apie darbininką“<sup>20</sup>, kurio tuščia simbolika niekuo neprieštarauja fašistinei ideologijai. Naudojant metaforinę ir analoginę argumentaciją, iškyla daugprasmybė; joje konstitutyviai įterpta fašistinė vizija, kurios autoriai regi herojišką kolektyvinę ateitį, o jos simbolis – sugniaužtas darbo ir valdžios kumštis.

Ankstyvoji *Sein und Zeit* laikų Heideggerio filosofija persmelkta tuščio ryžto siekti neišvengiamos istorinės „akimirkos“<sup>21</sup>. Šioje abstrakcijoje stigo tik turinio identifikacijos, kad filosofinė kategorija virstų nacionalsocialistine politika. Tokią identifikaciją 1933 m. lapkričio 11 d. Heideggeris ir atliko „Išpažinime Adolfui Hitleriui ir nacionalsocialistinei valstybei“<sup>22</sup>. Jüngerio kūriniuose neaptiksi nieko, kas prilygtų anam pareiškimui. Tačiau pokarinė Jüngerio metamorfozė, kai kūrinyje *Über die Linie* kolektyvinio mito darbininkas virsta girių klajūnu, neįtikinama, neišanalizavus jo pareikštų motyvų; tas pat pasakytina apie garsųjį vėlyvosios Heideggerio filosofijos veikalą *Kehre*. Pažymėtina, kad čia pateikta istorinė argumentacija, kitados išreikšta jau *Arbeiter*, iš esmės nė kiek nepakitusi; tad galiausiai taip ir lieka neaišku, iš kur tos pakitusios konsekvencijos atsiranda. Betgi jos randasi ne iš kur nors kitur, o iš neišpažinto žinojimo, kad nacionalsocializmas yra politinis militaristinės valdžios ir darbininkų valstybės projekto realizavimas; paskirų individualių jėgų koncentracija, siekiant išvystyti beatodairišką valstybinę galią, ir yra nacionalsocializmas, net jei Jüngeris ir vylėsi išvengsias tokios identifikacijos. „Visuotinės mobilizacijos“<sup>23</sup> apologija kur kas daugiau negu militarine prasme neskatina daryti jo-

kių politinių išvadų, išskyrus vieną: tai – fašizmas.

Toliau jau eina *Kehre* („Posūkis“): darbininkas palieka kolektyvą ir, tapęs didžiu vienišiumi, pasileidžia klajoti po girias; palikęs netiksliai „totaline“ pavadintos valstybės instanciją ir pretenzijas, jis patraukia į „anarcho“<sup>24</sup> laisvę. 1952 m. pasirodęs Jüngerio apsakymas *Besuch auf Godenholm* („Apsilankymas Godenholme“) yra literatūrinis tokio girių klajūno atspindys; Moltnerio paveikslu pavaizduotas išėities ieškojimas ir jos radimas lieka pakibęs ore, kaip kitados Heideggerio ryžtas: „Jūs žinote dar daugiau“<sup>25</sup>. Tai tėra stereotipinis mitinio išminčiaus Schwarzenbergo mokymas. Šioje užkeikimą primenančioje formulėje noras pažinti virsta neapsakomo magiško pažinimo ritualu. Vėlyvojo *Waldgang'o* branduolys siekia remitizavimo, o metus akį į visą Jüngerio kūrybą, ji atrodo mitizuojanti. Jau jo *Arbeiter* yra ne dabarties analizė, o bandymas sukurti modernų herojų, pusdievį. „Kad 1933 m. į valdžią atėjo ne prūsiškai spartietiškas darbininkas karys, o uniformuotas krautuvininkas“<sup>26</sup>, kaip gailisi Heimo Schwilkas, atsitiko paprasčiausiai dėl to, kad tokio darbininko, išskyrus Ernsto Jüngerio knygas, išvis niekur nebuvo, kaip ir girių klajūno. Jüngeris, pernelyg dažnai stilizuojamas kaip didysis autsaideris, yra konsenso žmogus, sukūręs mitologizuojantį vyraujančių epochos srovių atvaizdą. Amžiaus aušroje jis sukūrė kolektyvo mitą, radusį atgarsį ne tik politinių teisių srityje ir ne tik Vokietijoje; po karo girių klajūno įvaizdžiu jis aukština jau smulkų federacinės respublikos miesčionį, po katastrofos metusį politiką ir besirūpinantį savimi.

„Mitas nėra priešistorė; tai belaikė tikrovė, kurią nuolatos kartoja istorija.“<sup>27</sup> Tai nėra nei viena, nei kita; mitas yra mąstymo forma, kai mirčiai ir gyvenimui, gamtai ir istorijai pasmerktas

<sup>16</sup> Jünger E. *Op. cit.* – S. 335.

<sup>17</sup> *Ibid.* – Bd. 6. – S. 212.

<sup>18</sup> Benjamin W. *Gesammelte Schriften.* – Frankfurt/M., 1977. – Bd. 2. – S. 475.

<sup>19</sup> Heidegger M. *Einführung in die Metaphysik.* – Tübingen, 1953. – S. 152.

<sup>20</sup> Schwilk H. *Ernst Jünger. Leben und Werk*

*in Bildern und Texten.* – Stuttgart, 1988. – S. 302.

<sup>21</sup> Heidegger M. *Sein und Zeit.* – Tübingen, 1949. – S. 384.

<sup>22</sup> Plg. Schneeberger G. *Nachlese zu Heidegger.* – Bern, 1962. – S. 145 ir t.

<sup>23</sup> Jünger E. *Op. cit.* – Bd. 5. – S. 125.

<sup>24</sup> Spiegel-Gespräch. – S. 161.

<sup>25</sup> Jünger E. *Op. cit.* – Bd. 9. – S. 349, 351 ir t.

<sup>26</sup> Schwilk H. *Op. cit.* – S. 305.

<sup>27</sup> Jünger E. *Op. cit.* – Bd. 5. – S. 326.

žmogus bando šias galybes suvokti ir joms pasipriešinti. Tačiau mito tiesą lemta pažinti ne tam, kuris paverčia ją magišku tikėjimu, o tam, kuris siekia jį pažinti, pasitelkęs nūdienį apšviestą protą, kurio dalimi yra pats. Todėl Jūngerio posūkis lieka vien išviršinis, jis taip ir neišsimuša iš mitinio gamtos rato. „Politikos estetizacija“<sup>28</sup> kaip kolektyvinis paveikslas yra jo istorinė projekcija. Ir didvyriškam darbininkui kariui, ir vienišam girių klajūnui būdingos miti-

<sup>28</sup> Benjamin W. *Op. cit.* – 1974. – Bd. 1. – S. 469.

<sup>29</sup> Jünger E. *Op. cit.* – Bd. 6. – S. 221, 259.

## PAR(SI)DAVIMO MENAS, ARBA DAR KARTĄ APIE ĮVAIZDĮ

Ekonomistai seniai sutaria, kad prekių pasiūlą sąlygoja paklausa, o ją savo ruožtu formuoja ne kas kitas, kaip patys siūlytojai, išmoninga reklama įtikindami žmones, kad būtent ši prekė ir būtent dabar jiems būtinai reikalinga. Pastaruoju metu regime, jog Lietuvos politikai pagaliau išmoko šią taisyklę. Nenuostabu, kad žodis „įvaizdis“ tapo kultine politikos kategorija. Esminis persilaužimas įvyko liepą, kai Europos Komisija pasiūlė kviešti derėtis dėl narystės Europos Sąjungoje šešias kandidates, tarp jų ir Estiją. Lietuviai staiga sukrucho. Buvo tarta, kad nuo estų atsiliekame tik vienoje – marketingo – srityje. Estai tiesiog geriau sugeba save parduoti. Buvo iškeltas šūkis: „Pasivyti ir pralenkti Estiją!“ Jį skelbė politikai ir aukštuomenės kritikai (tik žmonės iš gatvės atkakliai nenorėjo virsti estais). Štai ir spalio mėnesį stebėjome nesiliaujančias aukštų Lietuvos pareigūnų keliones skersai išilgai Senojo žemyno, įtikinėjant aukštus Europos pareigūnus, kad Lietuva visiškai pasirengusi pradėti derybas dėl narystės Europos Sąjungoje.

Ne viena pastanga pagerinti Lietuvos prekinę išvaizdą įgyvendinta pačio-

nės laimės atsižadėjimo kategorijos. „Juo ciniškiau, spartietiškiau, prūsiškiau ir net bolševikiškiau gyvensi, juo bus geriau“, tai yra „savanoriškas auklėjimasis, kuriam pradeda pasiduoti jaunimas, niekindamas malonumus, puoselėdamas karingą dvasią su bundančiu vyrišku ir būtinų vertybių pojūčiu.“<sup>29</sup> Šių kategorijų – kolektyvinės ir militaristinės, – mitologijos, kurioje laimė traktuojama kaip vyriškumą žeminantis ir destruktivus pojūtis, Jūngeris niekada galutinai nebuvo atsisakęs, jo puoselėtas makabriškas kolektyvinės apeigas istorijai pavertus niekais, jis perkėlė jas į vienišo herojaus paveikslą. Tačiau tai yra

tokia ideologija, kuri turi būti su šaknimis raunama tol, kol žmonių pasaulyje rusens viltis. Istorijoje ar individo biografijoje fašizmas nėra bjauri dėmė, tai ekstremaliausias griauinančios, visus iki vieno suvienodinančios buržuazinės ideologijos realizavimas, o ši ideologija prasideda panieka individui ir jo teisei būti laimingam.

Wolfgang Matz

Iš vok. k. (Matz W. *Nach der Katastrophe: Jünger und Heidegger // Text + Kritik. Zeitschrift für Literatur.* – 1990. – Heft 105/106. – S. 74–81) vertė Jurgis Kunčinas.

## Visuomenė

je Lietuvoje. Didžiausią pėdsaką paliko rugsėjo 5–6 d. Vilniuje vykusio Lietuvos ir Lenkijos prezidentų globojama konferencija „Tautų sambūvis ir geri kaimynų santykiai – saugumo ir stabilumo Europoje garantas“. Pasipuošusi sostinė ir prezidentūra, garbingi dalyviai ir svečiai, puiki renginio organizacija atrodė taip dailiai, kad net skeptiškiausiems kritikams nekilo ranka trikdyti reginį priminimais, kad rūpestis gražiai atrodyti arba būti gražiai pamatytam (o tai nėra tas pat) užgožia esmę. Konferencija praėjo skambiai, pakiliai. Kas kita – kokią žinią ji perteikė? Konceptijos stoką liudijo pirmiausia dalyvių atranka. Pirmame sąraše buvo Rusija ir septynios kadaise jos imperijos pakraščiais buvusios valstybės: Lietuva, Lenkija, Latvija, Estija, Suomija, Ukraina ir Baltarusija. Potenciali tokios dalyvių atrankos interpretacija, matyt, išgąsdino renginio organizatorius, ir jie skubiai išsiuntė kvietimus tolimesnėms Vidurio Europos valstybėms, o iš jų į konferenciją atvyko Bulgarijos, Rumunijos ir Vengrijos prezidentai. Pabūgta gal kiek pavojingos, tačiau intriguojančios pirmo sąrašo teikiamos galimybės – aukščiausiu lygiu permąstyti ne tokią seną tautų išsivadavimo istoriją, patvirtinti esamą tikrovę ir suteikti Rusijai progą

pagrįsti ir išplėtoti savo neagresyva politiką. Kita koncepcijos galimybė glūdėjo Lietuvos ir Lenkijos susitaikinimo temoje, galimoje paralelėje su Vokietijos ir Prancūzijos santarve. Buvo galima gilintis į praktinius dalykus, parodyti pavyzdį kaimynams toliau į Rytus ar Pietus. Aktyvios užsienio politikos raiškos galimybių buvo įmanoma surasti, bet pagrindiniam renginio tikslui – būti gražiai pamatytiems – politinės valios ir fantazijos reikalaujančių koncepcijų neprireikė.

Konferencijos turinį galime apibrėžti pora banalybių: „skirtingi, bet lygūs“ ir „gyvenkime draugiškai“. Pirma reiškė, kad regiono sąvoka konferencijoje dalyvaujančioms valstybėms nepritaikoma. Vienos šalys, kaip Lenkija, jau deklaruoja pereinamojo laikotarpio pabaigą (*post-transition*) ir kišenėje turi kvietimus į NATO bei ES. Kitos, kaip Lietuva, irgi norėtų deklaruoti pereinamojo laikotarpio pabaigą, bet kvietimų į minėtas struktūras dar neturi. Trečios, kaip Bulgarija, tarptautiniuose forumuose nuolat prašo paramos pereinamojo laikotarpio ekonomikai. Ketvirtos, kaip Baltarusija, niekur eiti nenori. Pagaliau Rusija savo didžiosios valstybės pretenzijomis, globėjiskumu (pasiūlė saugumo garantijas Baltijos valstybėms) bei senomis geo-

politinio JAV ir Rusijos balanso teorijomis ryškiai išsiskyrė iš kitų valstybių atstovų, kalbėjusių apie mažųjų tautų vaidmenį šiuolaikinėje Europoje. Natūralu, kad bendro dokumento būti negalėjo. Prezidentai tiesiog pasinaudojo suteikta tribūna savo vizijoms išplėtoti, nesiginčydami dėl jų, kaip ir nurodė ant-rasis konferencijos moto. Visi liko patenkinti. Labiausiai – vilniečiai, iki šiol besidžiaugiantys sutvarkytomis miesto gatvėmis, ir Baltarusijos prezidentas, pabuvęs kaip lygus tarp lygių su demokratiškai išrinktais kolegomis ir paskutiniu momentu išsisukęs nuo readmisijs sutarties su Lietuva pasirašymo.

Europos ministerijos rugsėjo 27 d. organizuotos stambios ir skambios konferencijos „Lietuva Europoje“ efektas buvo menkesnis, nepaisant puikios organizacijos, „teisingų“ pasisakymų ir, pasak dalyvavusiųjų, dieviškai skanių pyragaičių. Per vėlai pradėjus, nepavyko į konferenciją prisikviesti sprendimus priimančių asmenų, kuriems reginys ir buvo skirtas. Vis dėlto reikia pripažinti, kad mintis kviestis reikalingus žmones į Lietuvą, nes kartą pamatyti yra geriau, negu kelis kartus išgirsti, buvo teisinga. Vakariečiai (jau daugelį metų gyvenantys reginių kultūroje) kalba: jei šitaip lietuviai būtų sukęsi prieš metus, šiandien estų vyčiai nebereikėtų. Nepavyko tik su užsipyrušiais žydais, kurie leidžia sau matyti ne vien tai, ką oficialioji valdžia rodo. Vilniaus Gaono Elijo 200 mirties metinių minėjimas stokojo tokiam renginiui derančios rimties. Žiūrovų dėmesį kurstė ne iškilaus žydu išminčiaus asmenybė, o pikantiškos įvairių žydu organizacijų tarpusavio santykių ir jų santykių su Lietuvos valdžia smulkmenos.

Milanas Kundera knygoje „Nemirtin-gumas“ rašė, kad tikrovė nugalėjo ideologijas, tačiau imagologija (kaip spėju, įvaizdžio kūrimo teorija) nugalė tikrovę. Begalinis troškimas gerai atrodyti veda prie dilemos: atrodyti ar būti? Deja, „būti“ po truputį iškrenta iš politinio žodyno arsenalo. Juozas Miltinis savo aktoriams kadaise liepdavo derinti savyje akrobatą ir filosofą. Lietuvos politikos veikėjų mąstytojo pradmuo vis labiau gūžiasi, užleisdamas vietą spalvingam žonglieriui. Jeigu kam kyla abejonių,

prašyčiau prisiminti įspūdingą trijų merų akrobatinį skrydį virš Vilniaus; tai tik nekaltas pavyzdėlis. Didesnį akrobato meistriskumą demonstravo sukčiavimu stambiu mastu įtariamą Seimo narys Audrius Butkevičius. Pagautas už rankos imant kyšį, jis dar ilgai vertėsi per galvą ir pūtė muilo burbulus. Vadovaudamasis Merfio taisykle, kad neįmanoma nieko išvalyti, ko nors nesupurvinus, buvęs Krašto apsaugos ministras inspiravo Vytauto Landsbergio kaltinimo bendradarbiavus su KGB kampaniją. Jo pastangos tik patvirtino antrą šios taisyklės dalį: galima supurvinti viską, neišvalius nieko. Mintis, kad politinio susidorojimo tikslu, artėjant prezidento rinkimams, Landsbergis organizavo provokaciją prieš Butkevičių, buvo tokia absurdiška, kad ja, regis, daug kas patikėjo, bent jau Centro frakcijoje. Laimei, atsirado kita firma, kuriai siūlydamasis apsaugoti nuo nepageidaujamo teisėsaugos struktūrų dėmesio Butkevičius už įspūdingą kainą piršo savo paslaugas, ir kitos jo versijos sugriuvo. Didelį melą sugriauna kad ir nedidelis, bet nepaneigiamas faktas (kaip ir Šleževičiaus atveju). O ar gali didelė tiesa eliminuoti mažą meluką?

Pasižiūrėkime: juk Landsbergis nekalt-

tinamas, kad inspiruotas KGB įkūrė „Sajūdį“ ir sugriovė SSRS. Viskas subtiliau ir kukliau. Landsbergis šeštame dešimtmetyje neva buvęs smulkus informatorius, niekam didelės žalos nepadaręs. Be galo banali situacija, gal net labiau žeidžia, negu kaltinimas demoniška dviveidyste. (Į šią aplinkybę neatkreipė dėmesio LDDP „filosofai“ ir paskubėjo su raginimais perrašyti Lietuvos atgimimo istoriją.) Buvo daug didelės žalos nedariusių, įkliuvusių, išprovokuotų, priverstų, prisigudravusių ir pergudratų. Toks puolimo būdas neleidžia patikimai patikrinti mestų kaltinimų. Pačiame „liudijime“, kaip taikliai pastebėjo Kęstutis Girnius, eliminuota patikrinimo galimybė: Landsbergio byla esanti sudeginta, o agentą verbavę ir su juo bendravę žmonės mirę. Lieka tik pasitikėjimas. Kas pasitikėjo Landsbergiu iki šiol, matyt, savo nuomonės nekeis. O kitai rinkėjų daliai gal jis kaip tik taptų simpatiškesnis, jei nebūtų toks šventas? Kita vertus, žmonės nepasitiki Seimo Pirminku ne dėl to, kad šis neva bendradarbiavęs. Daugeliui kliūva jo paties demonstruojamas nepasitikėjimas, įtarumas, slaptų motyvų ir manipuliuojančių jėgų ieškojimas. Paskutinis pavyzdys – leng-

Prezidentų susitikimo momentas. Vilnius, 1997. Henriko Gaičevskio nuotrauka





Vilnius, 1997 m. rugsėjis. Henriko Gaičevskio nuotrauka

va užuomina, kad kažkas padėjo Brazauskui apsispręsti nekandiduoti antrai kadencijai. Į prašymą konkretizuoti paprastai siūloma pamąstyti, kam tai naudinga. Rinkimų štabas pasirengęs kurti patrauklų savo lyderio įvaizdį. Tik Landsbergis pernelyg tikroviškas, kad imago-logija jį įveiktų. Tiek balsuojantys „už“, tiek „prieš“ pernelyg gerai jį pažįsta.

To nepasakysi apie jo varžovus: Valdą Adamkų, privertusį teisimą patikėti, kad pastaruosius trejus metus nuolat gyveno Lietuvoje, ir teisininku prisistatantį Artūrą Paulauską. Niekas negalėtų tvirtai apibūdinti, kokios yra šių dviejų veikėjų pažiūros, politiniai ryšiai, nusivokimas Lietuvos ir užsienio politikos kulisuose. Ši trūkumą turės užpildyti imagologija. Kova dėl prezidento posto virsta kova tarp rinkimų štabų – kuris sukurs geresnį savo kandidato įvaizdį ir nupieš prastesnį priešininko paveikslą. Oponentų įvaizdžio perpiešimu aktyviai užsiima abi pusės. Dabartiniam šalies Prezidentui Algirdui Brazauskui atsiskaičius dalyvauti rinkimuose, dviejų blokų politikos šalininkai rimtai susirūpino – nebėr kairiojo (suprask – nomenklatūros) bloko kandidato. Ir matuoja Brazausko skrybėlę tai vienam, tai kitam pretendentui. Tai rūpi ir konservatoriams, ir LDDP. Ypač pastariesiems, siekiantiems išsaugoti Brazausko elektoratą, kurį, tikėtina, pasidalys keletas kandidatų. Ši

problema neturėtų varginti politikos stebėtojų, manančių, jog dviejų – Sąjūdžio ir LDDP – blokų laikai baigiasi. Formuojasi civilizuota daugpartinė sistema, kurioje veikia bent penkios pakankamai savarankiškos partijos. Todėl, pavyzdžiui, Landsbergis nebūtinai turi būti vienintelis dešiniųjų kandidatas arba, pasukus kita puse, nebūtinai visi, kas ne Landsbergis, – kairieji.

Jeigu ši schema tiksli, Prezidento galios bendroje politinėje sistemoje tampa problema. Savo atsiveikinimo kalboje Brazauskas atkreipė į tai dėmesį. Kol valdžioje buvo LDDP, prezidentui galių, regis, netrūko. Pasikeitus Seimo daugumai, valstybės vadovo postas tapo labai simboliu, reprezentaciniu, o aktyvesnė politinė veikla neįmanoma. Kita

## TERORAS IR BAŽNYČIA

Prievarta gimdo prievartą, smurtas sukelia smurtą. Tai gyvenimo taisyklė, kurios, regis, niekas nesiruošia užmiršti, bet ir taiko nedažnai. Ypač nenoriai prievartos atsisako tie, kurie lyg ir turi dingusių reikalauti „danties už dantį“. Dažniausiai šiais laikais dėl to kaltinami įvairūs teroristai: kairieji radikalai Pietų Amerikoje, „piliečių milicijos“ Jungtinėse Amerikos Valstijose, baskų

vertus, visuotiniais rinkimais suteiktas mandatas leisti turėti didesnių ambicijų (savo kalboje Brazauskas guodėsi, kad žmonės jam priekaištauja: „Lietuvos Prezidente, mes tave rinkom, mes už tave balsavom, o tu nepadarei šio, nepadarei ano – tu negaudai nusikaltėlių, mes esam apvogti, mes netekom indėlių ir t. t.“). Išvados labai paprastos: pirma, esant dabartinei vyriausybei formuojančiai daugumai realių įtaką galės turėti tik daugumos atstovas, faktiškai tik vienas dabar į prezidentus pretenduojantis asmuo. Tik jis gali sau leisti „negaudyti nusikaltėlių“, nes turi tai žadanti ministrą pirmininką. Kiti turėtų pasitenkinti garbingu, bet itin kukliu vaidmeniu. Antra, prezidentas Lietuvoje turi galimybių virsti labiau konstitucijos ir politikos tęstinumą, stabilumą, tam tikrą moralinę vienybę užtikrinančia institucija. Į tokį postą labiau tiktų koks visuomenėje gerbiamas autoritetas, o ne partijos politikas.

Manau, kad dar turėsime progos grįžti prie prezidento rinkimų problematikos, retorikos ir įvaizdžių. Pirmieji rinkimų kampanijos žingsniai rodo, kad apmąstymų apie valstybės vadovo funkcijas, jo santykius su kitomis valdžios šakomis bus nedaug. Visi siekia gerai atrodyti ir būti gražiai išgirsti. Marketingo teorija ir praktika agresyviai įsiveržė į Lietuvos politinę rinką su paprasčiausia taisykle – „atrodyk, ir būsi“. Kuklesni, manydami, kad „būk, ir atrodysi“, rizikuoja likti buvusiais.

*Robertas Kilius*

ar airių smogikai Europoje, čečėnai Kaukaze. Visi jie turi kuo pasiteisinti – jų bendrijas engė ar žudė stipresnieji, dažniausiai veikę kokios nors didžios valstybės vardu. Todėl teroristai – ar jie veikę Budionovske, ar Londonderyje – dažnai teisina savo smurtą arba teisingumo atkūrimu, arba kokios etninės ar socialinės grupės gynyba nuo stipresnio „priešo“. Panašiai, t. y. nelemtomis socialinėmis sąlygomis, savo žiaurų elgesį teisina ir paprasti kriminaliniai nusi-

kaltėliai (pvz., visiems žinomas Daktaras), bet jų šnekos paprastai nesusilaukia tokio pritarimo, kaip „robinhudų“.

Kita vertus, negali sakyti, kad teroristų pasiteisinimai sėkmingi: juk kita čia kaltini tu, ką ir pats veiki. Bet taip pat negali sakyti, kad kita, „teisioji“, valstybinė pusė, prieš kurią dažniausiai sukyla šių dienų „svieto lygintojai“, nėra panašiu mastu morališkai kalta dėl pražudomų gyvybių ar sugriautų gyvenimų. „Mažesnis blogis“, kuriuo pateisinama teisėtvarkos vykdoma prievarta, vis vien lieka blogiu, kurstančiu pirmąją nuodėmės jėgą.

Niekam ne paslaptis, kad, besibai gian dar vienam šimtmečiui, vis neslūgsta ginkluoti įvairių kraštų vaidai bei smarkiau siaučia organizuotas teroras, o branduolinis ginklas tapo ne taip jau sunkiai prieinamas paskiriems bepročiams. Tenka vėl klausyti dar krikščioniškų Viduramžių keltą klausimą: kaip mes galime sėkmingai priešintis tiek ginkluotų nusikaltėlių, tiek valstybinės jėgos prievartai? Leiskite teigti, kad pastaroji niekada nebus „doroviškai teisinga“; to paprasčiausiai neįmanoma įrodyti, jei remiesi Dekalogu.

Norisi paklausti dar tiksliau: kiek Katalikų Bažnyčia šiais laikais pasirengusi smerkti ne tik teroristų, nusikaltėlių, bet ir valstybinį terorą? Kiek ji pasirengusi priešintis stipresniojo teisei paminti silpnėsiojo laisvę? Kiek ji nori numaldyti nuskriaustąjį nešiinti smurto? Kaip priešintis visam tam be prievartos? Iš karto galima pateikti pavyzdžių iš viso pasaulio, kad Bažnyčia rimtai pasirengusi atsakyti į šiuos iššūkius. Tačiau pavyzdžių iš Lietuvos rastume sunkiai. Tam kontrastui ir skirta ši apžvalga.

Yra bent keli katalikiški kraštai, kur šios problemos ypač aštrios ir kur katalikai tiesiog priversti ko nors griebtis. Tų kraštų pamokos išmoktinos ir mums, nes nesinorėtų sulaukti tokios situacijos, kurioje patys būtume priversti tapti taikdariais brolių židukuose vaiduose.

Beje, dar neseniai didžiųjų Lietuvos laikraščių apžvalgininkai mėgo kartoti mūsų visuomenės ir ūkio būklės palyginimą su Pietų Amerika. Dažniausiai šitaip bandyta susigėdinti (kokie mes atsilikę – panašūs į „trečiąjį pasaulį“!). Nors palyginimas rėmėsi konkrečiais statistiniais ūkio rodikliais, kuriuos maždaug prieš penketą metų nustatė „Wall Street Journal“ ir pagal kuriuos mes ekonomiškai buvome „tarp“ tų kraštų, plačiau lyginti mūsų ir jų „trečiarūšiškumo“ nebuvo imtasi. Viskas baigdavosi tik ūkio panašumais ir pasišaipymais iš savęs.

Apskritai paviršutiniškos, vien negatyvios paralelės vargu ar duoda kūrybiškesnės savikritikos galimybių, t. y. tokių, kai lyginamas savo kasdienybę su svetima atrandami ne tik neigiamų dalykų, bet ir teigiamų, ne tik ydų, bet ir būdų joms išvengti. Šnekose apie tai, kokie mes „latinoziški“ ar net „afrikietiški“, pasigendi paprastos išlygos: nei Lotynų Amerikos, nei kitos „pakraščių“ šalys nėra vien ūkio įstaigos, matuojamos statistikos rodikliais; ten egzistuoja savitos visuomenės, saviti papročiai, kitokia negu mūsų gyvensena. Tai, deja, paprastai lieka už žurnalistų dėmesio ribų, nors akivaizdu, kad iš viso „Trečiojo Pasaulio“ būtent Lotynų Amerika mums labiausiai aktuali šiame kontekste. Pirmiausia tuo, jog ten ligi šiol stipri katalikų įtaka, ir tenyktė Bažnyčia bando drąsiai spręsti nepalyginti opesnes už mūsų socialines problemas<sup>1</sup>. Čia galime paminėti ir niekur nedingusius ūkio panašumus; patys galime tikėtis panašios bedarbystės, skurdo ir kitokių socialinių nesklandumų, todėl atidžiau pažvelgti į Lotynų Ameriką tiesiog būtina.

Ten kova už socialinį teisingumą visą laiką tiesiog virė, o Vatikano II Susirinkimo laikais į ją net pernelyg įsitraukė ir katalikai – tiek „ginkluotu pasipriešinimu“, tiek tiesiog pilietiniu nepaklusnumu ir protestais. Todėl dar svarbiau būtų parodyti, kaip į „svieto

lyginimą“ ir valstybinį smurtą reaguoja tenyktė Bažnyčia.

Visiems žinomi neseni „kovos už socialinį teisingumą“ pavyzdžiai leidžia palyginti mūsų ir anų katalikų patirtį. Turiu omenyje panevėžiečio verslininko Rimo Okuličiaus šaudynes Panevėžyje ir *Tupac Amaru* Revoliucinio Sąjūdžio<sup>2</sup> išpuolį Peru sostinėje Limoje. Iš tikrųjų tai menkai tarpusavyje panašūs įvykiai. Galbūt jie krito visiems į akis tik dėl tam tikro juos „viešumon ištraukusių“ žurnalistų skonio ir dėl to, kad buvo pateikti žinių vartotojams vienu metu. Tačiau pasaulinės naujienos kuria mūsų kasdienybę, be to, yra ir keletas svarbių atžvilgių, siejančių šiuos įvykius.

Pirmiausia, abu šie prievartos atvejai buvo „sutauringinti“ „robinhudiškų“ motyvų: ir Peru teroristai, ir Okuličius panaudojo smurtą siekdami tam tikro socialinio teisingumo, o žurnalistai nemažai prisidėjo prie teigiamo „kovotojų už teises“ įvaizdžio.

Vieno ispanams besipriešinusio inkų vado *Tupac'o Amaru* vardu pasivadinę marksistai siekė aktyviais veiksmais apginti kalėjiman patekusius savo bendražygius nuo Peru prezidento Alberto Fujimori specialiųjų tarnybų kankinimų ir žudančių priežiūros sąlygų<sup>3</sup>. Savo pasakiniame pranešime viešumai MRTA taip apibūdino savo veiksmų dviasit: „Kai dauguma perujiečių kenčia skurdą ir nepriteklis, besipelnantieji iš neoliberalios politikos ir karo meto įstatymų švenčia savo klestėjimą tokiuose pobūviuose kaip tas šlykštusis banketas Japonijos imperatoriaus garbei“<sup>4</sup>. Nesvarbu, kiek jis buvo šlykštus, tačiau svarbu, kad spauda spėjo nusistebėti sėkminga teroristų operacija, kurios metu niekas nežuvo. Peru prezidentas buvo užspeistas į kampa: viena vertus, buvo aišku, kad jis negali nusileisti teroristams, kita vertus, jų mandagus elgesys su įkaitais ir gana teisėti reikalavimai (jei ne paleisti ypatingai griežtai įkalintų 400 MRTA narių, tai bent leisti juos apžiūrėti ir

<sup>1</sup> Nežinau, kiek šia prasme mums vertingas musulmonų čečėnų patyrimas. Nebent tuo, kad jie kovoja prieš Rusiją.

<sup>2</sup> *Movimiento Revolucionario Tupac Amaru* – toliau minimas kaip MRTA.

<sup>3</sup> Plačiau apie tai – MRTA „Communique

#8“ – January 1997, p. 1; randamas „Interne-te“ adresu: <http://burn.ucsd.edu/%7Eats/mrta.htm> ir Perų komunistų partijos surinktuose gana patikimuose, nors ir tendencinguose „Faktuose apie Peru“ adresu: <http://csrp.org/facts1.html>.

<sup>4</sup> Ten pat, p. 1: MRTA pradėjo kelis mėnesius trukusią įkaitų pagrobimo akciją būtent vykstant pobūviui Japonijos ambasadoje Limoje, kuriame buvo švenčiamas japonų imperatoriaus gimtadienis.

įvertinti jų priežiūrą Raudonojo Kryžiaus ekspertams) mažino jo kaip sėkmingo kovotojo prieš narkoterorizmą autoritetą. „Garbės praradimo“ įspūdį stiprina ir taiklios Vakarų agentūrų pastabas, kad, *Amnesty International* duomenimis, MRTA kovotojai laikotarpiu nuo 1980 ligi 1992 metų įvykdė tik (!) vieną nušimtį (262 mirtys) iš visų dvidešimt šešių su viršum tūkstančių politinių žmogžudysčių, įvykdytų Peru. Keturiasdešimt penki nušimčiai (11 767 mirčių) teko *Sendero Luminoso* – Šviečiančiojo Kelio – maoistams smogikams, tuo tarpu didžiausio aukų skaičiaus – penkiasdešimt trijų nušimčių (13 859 žmonių gyvybių) – pareikalavo Alberto Fujimori rengti „baudžiamieji veiksmai“<sup>5</sup>. Po šių skaičių nenuostabu, kad palyginti „taikiai“ veikianti marksistų grupė susilaukė net tam tikro pasaulio viešosios nuomonės susižavėjimo.

Toks įspūdis dar labiau sustiprėjo, įkaičių krizę galiausiai numalšinus įprastu Fujimori būdu – iššaudant visus teroristus. Kaip mūsų skaitytojai galėjo patirti iš Lietuvos laikraščių, Cerpa ir jo bendražygiai prašė nešaudyti, sakydami pasiduosią geruoju. Jie buvo užklupti smogiamojo būrio bežaidžią futbolą, taigi dauguma nebuvo ginkluoti. Beje, šilčiausiai apie šį kraujo klaną atsiliepė Rusijos spauda, girdama Fujimori bekompromisiškumą ir keldama jį pavyzdžiu rusų valdininkams<sup>6</sup>.

Tačiau pasaulinės informavimo priemonės neidealizuoja kriminalinių nusikaltėlių ar valstybinių žudikų, nors šių motyvacija gali būti visiškai suprantama. Darbininkas Nestor Cerpa, buvęs MRTA vadas, kaip ir verslininkas Rimantas Okuličius, prievartos ėmėsi pats patyręs neteisības ir netektį, tik niekas neabejoja, kad jo veiksmai – neteisėti.

Tuo tarpu pas mus, pradėjus girti Panevėžio šaulį už drąsą, visi buvo linkę užmiršti, kad šis žmogus dar pats tebėra tarp įtariamųjų ir kad jo „pamoka policijai“ ir visuomenei buvo „krūvina“. Žodžiu, svarbu ne tai, kad mums

jo motyvai ir jis pats atrodo simpatiški, o tai, kad, nekreipiant dėmesio į vis dar nebaigtą bylą, buvo daroma sensacija, vargu ar jam pačiam naudinga. Tuo tarpu informacijoje apie MRTA tokios schizofrenijos nebuvo jūsti.

Panevėžio verslininkas iš tiesų norėjo apginti ne tik save, bet ir savo šeimą bei nuosavybę nuo reketininkų grėsmės. Jis buvo cituojamas Lietuvos TV 1996 12 27 laidoje „Panorama“: „Niekada gyvenime nenusileidau ir niekada gyvenime nenusileisiu. Ir visiems sakau – nenusileiskit!“ Posakis vertas būti revoliuciniu šūkiu. Tos pačios dienos „Lietuvos ryte“ buvo kuriamas jo kaip to paties „robinhudo“, kuris varu verčiamas „kovoti už teisybę“, įvaizdis: „Kruvina verslininko pamoka ir banditams, ir policijai“, – skelbė tos dienos antraštė. VRM oficioze „Sargyboje“ (1997 01 03, p. 1, 2) straipsnyje „Pasipriešinimas“ (!) aukštas tos žinybos pareigūnas stengėsi atliepti sensacingam žurnalistų žargonui ir žadėjo visiems suteikti galimybių gintis (ginklais!), nes to mus moko Okuličiaus precedentas.

Iš dienraščių ir TV galėjome patirti, kad verslininkas iš Panevėžio užverstas prijauciančiųjų laiškais. Tuomet „Lietuvos ryte“ tas „fanų klubas“ išlindo ir viešumon: „kai kurie miesto verslininkai mano, kad šiuo atveju, nors ir yra neaiškumų, reikėtų priimti politinį sprendimą ir R. Okuličių pripažinti neperžengusių būtiniosios ginties ribų“ („Mėnuo po Panevėžio dramos: tiesos ir tylos kryžkelė“ – 1997 01 24; p. 1, 3). Žodžiu, žmogus buvo suprantamas kaip teigiamas herojus, kurį „sąlygos priverčia“ žudyti savo skriaudėjus.

Keisčiausia šioje istorijoje ne mūsų ir pasaulinės spaudos skirtumai, o skirtingos vietinių Bažnyčių reakcijos į panašius „svieto lygintojus“. Naujienų tarnybų pranešimuose apie MRTA įkaitų padėtį Limoje dažnai buvo minimas tenykštis vyskupas Juan Luis Cipriani, kuris ne tik nuolat lankė pagrobtuosius, bet ir kaskart viešai šaukėsi marksistų *guerillos* sąžinės prabudimo ir jų atsivertimo. Minios tikinčiųjų gatvėse rengė procesijas ir meldėsi už taiką ir aukų išgelbėjimą. Tiesa, galbūt tarptautinės žinių tarnybos tai nutylėjo (o gal ir ne), bet

apie tenykščių tikėjimo brolių ar seserų protestus prieš Fujimori krizių sprendimo būdus niekas negirdėjo.

Bet ar kas nors girdėjo, kad mūsų hierarchai kiek nors domėtusi Panevėžio tragedija? Ar jie apskritai yra ką nors viešai šnekėję šiais metais padažnėjusių socialinių neramumų – streikų, audringų protestų ir t. t. – proga? Ar kaip nors viešiau į tai reagavo patys tikintieji? Mūsiškė Bažnyčia nieko nerado pasakyti apie „krūviną pamoką“, lyg jos vertinimas viešumoje būtų priklausęs vien nuo nenuspėjamųjų žurnalistų. „Niekas nesirūpino niekuo“ iš nukentėjusiųjų, neskaitant odiozinio tėvo Stanislavo, lydėjusio į kapus šaudynės aukas ir, galima įtarti, guodusio patį Okuličių.

Cia galima paprieštarauti: o ar reikia Bažnyčiai „kištis“ į visokius skandalus ir spaudos sensacijas? Reikalas tas, jog tokie atvejai, kaip ši tragedija, ne tokie jau reti. Juolab jei jie paverčiami išskirtiniais, tai tik tampa bendros padėties ženklais, liudijančiais konkretų neteisīgumą – ūkinį, socialinį, politinį, kuris šiaip lieka nepastebėtas, nelyginant nieko nereiškianti atsitiktinių aplinkybių samplaika, į kurią galima numoti ranka: et, besiskundžią neteisīgumu žmonės tiesiog nemoka prisitaikyti, patys daro pernelyg daug klaidų ir apie joki „neteisingumą“ nėra ko nė kalbėti. Tačiau net tokių spenseriškų pasiteisinimų mūsiškiai katalikai nepareiškia. Berods šiuo atveju jie tiesiog mano, kad socialinės problemos nėra jų tiesioginis rūpestis (nors neretai mėgsta bendrais žodžiais pasvarstyti apie Bažnyčios socialinį mokymą).

Dera pasakyti, kad būtent šis mokymas atsirado ne kaip teologų laisvalaikio rašiniai, bet kaip gyva reakcija į konkrečius pasaulinius ūkio ir politikos reiškinius, jų keliamas socialines problemas. Visose tam skirtose enciklikose bei vyskupų laiškuose nuolat buvo kartojama, kad dera įsižiūrėti į savo situaciją, kartu neužmirštant, jog ji yra jau nulemta pasaulinės sąveikos. Nuo pat Leono XIII *Rerum novarum* laikų visuose Bažnyčios dokumentuose tolydžio vis stipriau šnekama apie tai, kad pasaulis vis ryškiau dalijasi į nedaugelį klestinčių tautų ir milžinišką kiekį patekusiųjų pasaulinės

<sup>5</sup> Duomenys gauti iš „Usenet“ „Reuters“ naujienų grupės (adresas: *C-reuters@clari.net*).

<sup>6</sup> Žr. mėnraštį „*Novoje Vremja*“, 1997, Nr. 6.

ekonomikos užribin. Suteikti bedaliams pasirinkimo galimybių, „matyti, spręsti ir veikti“ mažinant neteisingumą ir prievartos grėsmę – tokie skatinimai pasauliečiams ir klerui randami veik kiekviename skelbime.

Gali pasirodyti, kad pavyzdys su Limos vyskupu, tikinčiaisiais ir MRTA nėra pakankamai aiškus. Juo norėta pasakyti, jog socialinės problemos Pietų Amerikos žemyne itin aštrios ir dažnai paskatina imtis tiek valdžią, tiek gyventojus abipusės prievartos, o Bažnyčia dažnai pasitarnauja kaip vienintelis taikos laidas, gėdindama tiek „svieto lygintojus“, tiek saiką praradusius valdininkus ir galios įstaigas. Kad būtų vaizdžiau, kokio masto pasiekia konfrontacija, pacituosiu nesena jėzuito kunigo Daniel Santiago pranešimą iš Salvadoro, kur nuo pat septinto dešimtmečio tveria marksistų *guerillos* ir įvairių vyriausybių prieštata. Dabartinio prezidento Christiani giriama Salvadoro Nacionalinė gvardija, esą vienintelis demokratijos laidas, nuolat rengia reidus šalies provincijose.

je. Taip norima įbauginti ir sutramdyti maištaujančius dėl nuskurdimo valstiečius. Įbauginama metodais, primenančiais Čingis Chano laikus: žmonės ne šiaip nužudomi, bet dar ir iš jų palaikų įmantriausiai išsityčiojama. Viena valstietė, grįžusi namo, rado savo šeimą sėdint be galvų prie stalo, pačios galvos atsargiai padėtos priešais, o lavonų rankos sudėtos taip, kad atrodytų, jog jie glosto savo nukirstąsias galvas<sup>7</sup>.

Tokių ir panašių atvejų pasitaiko veik visoje Lotynų Amerikoje. Kartais net tokioje „stabilioje demokratijoje“, kaip Brazilijos Respublika. Šie pavyzdžiai gali paaikškinti „svieto lyginimo“ aistras, kunuliuojančias ligi šiol. Prievarta gimdo tik prievartą; ne veltui aukštieji hierarchai pasmerkė „išlaisvinimo teologijos“ sąjūdį, vis dar gyvuojantį kai kuriose ginkluotose grupėse. Nors jis prasidėjo ir iš dalies tebesitęsia kaip pozityvus

<sup>7</sup> Liudijimas paimtas iš „Usenet“ platinaimų žinių (adresas: 32ea5557.7163104@netnews.worldnet.att.net).

atsakas į krikščionybės socialinį mokymą, kiekvienam aišku, kad tai blogas pavyzdys, kaip mažinti smurtą visuomenėje. Tačiau tenykštis katalikas bent gali rinktis iš nusistovėjusių požiūrių į prievartą: arba bendradarbiauji su bažnytinėmis teisių gynimo grupėmis, arba su *guerillos*. Ką turime čia, Lietuvoje, išskyrus iškrypusį daugelio mėgavimąsi „Lietuvos ryto“ penktu puslapiu? Ar bando kas nors pasakyti žaliūkuoliui: „Nemušk to žmogaus“? Ar gali kas nors, vėlgi be tėvo Stanislovo, kalbėtis su nužudžiusiu kitą, kaip su neprarastu visuomenei? Ar gali kas priešintis žurnalistų verslo kraštutinumams? Neatrodo, kad taip elgtųsi pas mus katalikai – galbūt tiesiog žmonės, nes žmonėms, kaip skelbia naujausi psichologiniai tyrimai, dažniausiai labai sunku prisiversti žudyti kitus žmones. Žudyti ar prievartauti visuomet lengviau, kai kitą paverti tikėjimo, klasės ar rasės priešu.

Algis Davidavičius

# Knygos ir žurnalai



Dail. Romas Orantas

Gutasas L. *Betliejus*. – V: Lietuvos rašytojų sąjungos I-kl., 1996. – 122 [10] p. – 1 000 egz.

Vientisa universaliųjų menininkų kūryba stebina ir žavi. Tų pačių simbolių, motyvų, siužetų kartojimasis poezijoje, prozoje, dailėje kelia ne nuobodį, o susidomėjimą. Metafora prozos kūrinyje blykstelė ir pranyksta, eilėraštyje ji išsiskleidžia, tampa teksto ašimi. Miniatiūrų paroda nuostabiai atspindi ir paaiškina painią rašomo romano struktūrą; kūrybos kontekstas lengvina teksto skaitymą ir teikia daugiau galimybių išsamiai interpretacijai.

Leonardo Gutasos – dailininko, poeto ir prozininko – kūrybos vientisumas unikalus: nėra griežtos žanrų diferenciacijos. „Vilko dantų karoliuose“ poezijos (turiu omenyje ne tik eiliuotus in-

terpus) ne mažiau negu gyvenimo užkaborius vaizduojančios prozos. Romanas piešiamas žodžiu: aprašomi dailininko paveikslai, kūrybos procesas, daug reikšmės teikiama vaizdams – romanas tapybiškas, kinematografiškas. Svarbu, kad ir „Vilko dantų karoliai“, ir visos Gutasos knygos turi savo „tikrąjį“ veidą – paties menininko sukurtus viršelius bei iliustracijas. Apie literatūrą dailėje kalbėti sunkiau, gal net neįmanoma, aišku tik viena: idėjos yra tos pačios. Gutasas mėgina laikytis pirmoje romano knygoje (1990) herojaus lūpomis ištarto imperatyvo: „Jūs, menininkai, stenkitės kurti sakralinį, tautinį meną, ir jis mus išgelbės, neleis mums užmiršti, kas esam, kodėl mes lietuviai, o ne rusai, ne vokiečiai, tik šventas menas gali mus išsaugoti...“ (I, p. 227). Autoriaus dailėje įsigalėję Biblijos motyvai pamažu skverbiasi ir į literatūrą. Po beveik dešimt metų pertraukos (per tą laiką išleistos dvi romano dalys ir keletas knygų vaikams) pasirodžiusio poezijos rinkinio pavadinimas išties sakralus – „Betliejus“. Ir ne tik jis. Kone pusę knygos užima du ilgi eilėraščiai – „Betliejus“ ir „Vakarinė“. Abiejų žanras pasaulietinei poezijai kiek neįprastas – malda: pirmąjį autorius pristato kaip rožinį, antrasis yra litanija.

Maldų pavadinimai nurodo ir jų kalbėjimo laiką. „Betliejus“ – ryto meto, kai gimsta Kristus ir užteka Betliejaus žvaigždė, malda. „Vakarinė“ pavadinimas byloja pats už save. Ir kaip neprišiminti, kad Vakarinė (taip pat ir Aušrinė) – tai Venera? Šmėkščiojantis žvaigždės įvaizdis artimas visa apimančiai „Betliejaus“ rožės metaforai. Antikos laikais rožė sieta su Venera, lygiai kaip krikščionybėje su Marija, Kristaus

pralietu krauju, kryžiumi, prisikėlimu.

Atkreiptinas dėmesys į „Betliejaus“ paantraštę: „Rožinis – Ievai Marijai“. Žinome, kad rožinio malda skirta Švč. Mergelės Marijos garbei, prisimenant Sūnaus kančios kelią. Gutasos kūrybos kontekstas sufleruoja, kad poetas eilėrašty-maldą dedikuoja babytei (taip Ieva Marija vadinama „Vilko dantų karoliuose“). Tačiau ne tai svarbiausia. Jei apsimestume, kad nežinome, kas toji Ieva Marija, ir mokykliškai nesakytume, jog poetas sakralizuoja savo senelės paveikslą, mums rūpėtų tik vardo simbolika, kurią puikiai paaiškina Rimvydas Šilbajoris, skaitydamas „Vilko dantų karolius“: „Senelės gi vardas, Ieva Marija, automatiškai simbolizuoja visą moters vaidmens skalę pasaulyje nuo nupuolimo iki Atpirkimo. O tas mažytis plotelis tam tikra prasme apima viską, apie ką mums iš viso įmanoma kalbėti“\*. Mažyčiame plotelyje išsitenka ir poeto gimimas, ir jo žodžio lemtis. Būtent apie poetą ir žodį kalbama „Betliejuje“. Potekstėje esanti „moteriškoji“ linija tarsi suteikia eilėms, poeto būčiai visuotinumą planą – nuo nupuolimo iki Atpirkimo, nuo rytinės žvaigždės iki vakarinės, kurios iš tiesų yra ne dvi, o viena, besimainanti Venera. Skaitytoją labiau įtikintų įprastesnė „moteriškos“ linijos prasmės versija – poetas netiesiogiai užsimena apie Mūžą. Dar kartą atsivertę romano pirmą dalį, nesuabejotume Ievos Marijos kaip poeto Mūzos vaidmeniu. Tadulis – būsimasis „tepliorius“ ir „eiliakalys“ – pirmą eilėrašty parašo babytės mirties valandą; tik Ievos Marijos Tada apšviečia „maldų ir po-

\* Šilbajoris R. L. *Gutasos „Vilko dantų karoliai“* // Akiračiai. – 1994. – Nr. 2. – P. 6.



terijų, ir Kryžiaus kelio“ (p. 83) šviesa, neleidusi poetui paklysti „tarp žvaigždės ir akmens sielos dugne“ (p. 83). Tai, žinoma, tik romanas (nors ir turintis autobiografinių elementų), taigi tiesa galima suabejoti – kūrybos sąsąukų grožis nuo to nenukentės. (Beje, ir ankstesniuose Gutausko poezijos rinkiniuose yra eilėraščių, dedikuotų Ievai Marijai.)

Gal pernelyg ilgai apsistoju pri antraščių ir paantraštės, bet tai, manau, pateisintina: juk sutikę nepažįstamąjį pirmiausia išsiūrimė į veidą bei (jei turi) skrybėlę. Jeigu būčiau dailėtyrininkė ar tiesiog gerai išmanyčiau tautodailę, kruopščiai išnagrinėčiau viršelio iliustracijas – į jas sudėta ne mažiau prasmų, simbolių, metaforų negu į „Betliejus“ eilėraščių, kurių pamėginsime paskaityti atidžiau.

„Betliejus“ pradedamas ne Dievo gimimu (kaip įpareigotų eilėraščio pavadinimas), bet mirtimi ir prisikėlimu (kaip priimtina skausmingojoje ir garbingojoje rožinio dalyje). „Betliejuje“ gimsta ne Dievas, bet poetas („Sielvarto žemėj / poetai gimsta“, p. 21). Jau eilėraščio pradžioje užsimenama apie poeto artimumą Dievui:

Ir vieną tylią  
žvaigždėtą naktį  
mes susitiksim kalnuos Libano

Libano kalnas  
gryno sidabro  
jisai nesensta ir nerūdija (P. 11)

Mistinis susitikimas galimas aukščiau-čiuose Pažadėtosios žemės kalnuose. Daugumoje kultūrų kalnas reiškia ryšį tarp dangaus ir žemės, ant kalno atsitinka reikšmingi įvykiai, nuo kalno kalba Dievas. Būti ant kalno – reiškia, turėti dieviškos galios.

Dievo ir poeto santykis išreiškiamas rožės bei erškėčio metaforomis. Rožė – tai Dievas, meilė, amžinoji būtis:

Žodžiai rūdija  
žvaigždės rūdija  
tik nerūdija Aukštybių Rožė (P. 12)

Rožė siejama su dangiška, transcendentine sfera. Žemėje tarsi Rožės atspin-

džiai skleidžiasi erškėčių (*Rosa canina*) ir dagių (*Carduus crispus*) žiedai:

Sielvarto žemėj  
poetai gimsta  
tarsi laukinių erškėčių krūmai

Jų neišrausi  
neiškaposi  
jie ir sudeginti žydi prieš žarą (P. 21)

Palyginkime:

Sielvarto žemėj  
kryžkelių šaknys  
nukirstas kryžius tyliai atauga (P. 24)

Erškėtis ir kryžius sielvarto žemėje (ašarų pakalnėje?) turi tą pačią galią – atgimti. Kančios žydėjimas amžinas, kaip ir meilės – jos abi susitinka („Taip susibėga / visa į viena / kančia ir meilės auka skaisčioji“, p. 28). Poetas, turintis dievišką prigimtį, įkūnija šias jausenas žodyje. Poeto balsas lygus pranašo žodžiams, jų lemtis – Kristaus kančiai:

Erdvių beribėję  
lig šiolei sklando  
Homero balsas ir Kryžiaus Jono

Žodžiai kraujuoja  
tarytum stigmos  
žaidzos išnyksta vėl pasirodo (P. 41)

Kalba yra tapusi tikėjimo kategorija („Į kryžiaus šerdį / į duonos kūną / į seną kalbą kuri nemiršta“, p. 17), antra vertus, „poeto triūsas paika tuštybė“ (p. 13), nes „vieną knygą Dievas parašė“ (p. 13). Kokia tuomet poeto žodžių skirtis? Ne dauginti, plėsti, kurti, bet rekonstruoti pasaulį, užadyti tai, ką „sukapojo auksinės kandys“ (p. 40). Auksinės, vadinasi, amžinos – taigi poeto triūsas niekada nesibaigs. Ta pati mintis – menas atkuria Dievo darbą – sklando ir trečioje knygos dalyje:

Žodžių kraujas tebūna mėlynas,  
Kad galėtų dangus užgyt. (P. 118)

Prie kiekvienos apie „Betliejų“ pasakytos mintelės ir kiekvienos „Betliejus“ strofos galima prirašyti po iliust-

ruojantį ketureilį iš trečiosios, bevardės, dalies, kuri, paisant simetrijos, būtų gražiai išikomponavusi tarp rytinės ir vakarinės maldos, kaip, tarkim, dienos pamąstymai. Bet juk poezijos knyga ne maldynas. Autorius ar bent „Vilko dantų karolių“ herojus Tadas galbūt paprieštarautų, nes romane užrašų knygelė, kur surašytos „eiliakalio“ bei kitų rašytojų mintys, Tadas vadina maldynėliu: „Toks tai maldynėlis – visada po ranka, kada reikia, kada baisu ar tamsu, ar saulės užtemimas, ar sąmonės dalinis užtemimas, ar trečdalinis mėnuliškos sąmonės užtemimas, visada po ranka kaip draugo ranka“ (II, p. 37). Kas žino, gal kam tokiu maldynėliu-talisku manu taps „Betliejus“? Ketureilius galima skaityti ir skaityti. Su didžiausiu malonumu nurašyčiau nors keletą jų po rubriką „Gražu“, bet esu mokyta ne grožėtis, o analizuoti, juolab kad negalima nepastebėti ir nepaminėti ugnies bei vandens elementų žaismo ir trečioje rinkinio dalyje, ir eilėraštyje „Betliejus“. Gutauskas panašią analizę pavadinęs „tempimu ant kurpaliaus“, bet kad nė timpltelti nereikia, perskaičius, pavyzdžiui, tokias eilutes:

Užšąla upės, šuliniai užšąla,  
Ir saulė panaši į jautį žalą,  
Kuris ant skliauto žalvario ragais  
Iškėlęs laiko kruviną kristalą. (P. 70)

Kristale, tauriausioje būties formoje, susijungia, sustingsta vanduo ir ugnis. Ledas, sniegas, stiklas – mirties ženklai. Ugnis, kraujas, šviesa simbolizuoja veiksmą, judėjimą, gyvybę, amžinumą – net mirties: „Mirtis, ta kruvinais plaukais mergelė, / Poeto stiklines akis bučiavo“ (p. 80). Dažnai Gutausko eilėse ugnies spalva labai intensyvi, kraujuojanti; šviesa žeidžianti, pranašaujanti mirtį:

O kiek šviesos skerdyklų labirintuos,  
O kiek aštrios ir rėžiančios šviesos,  
Tarsi ant jūros kranto prie Korinto  
Dievai išmėtė liūtams gabalus mėsos. (P. 87)

Eilėraštyje „Betliejus“ poeto ir jo žodžių lemtį apibūdino amžinai žydinčio erškėčio, dagio metafora („dagys ant

kalno de ga liepsnoja“ (p. 42)). Ke-tureiluose poeto bei eilių gyvenimas prilyginamas greit gėstančiai žvakei: „Atšalsim tartum akys Sfinkso – / Poetas švies kiek žvakė, neilgiau“ (p. 96); „Eilių gyvenimas – jų siluetą / It žvakę juodvarnis užpūs“ (p. 94). Pastarosios eilutės skamba epitafiškai, tačiau jei „*Esantysis*“ yra ne *Ugninė Kometa*, o „užtemimas, kurio prieblandoį švyti daiktai“ (p. 110), tai žvakės liepsna, nors ir neamžina, bet pastebima, ryški. Ugnies šaukiamasi net ramiojoje „Vakarinėje“ litanijoje:

Dievo karvyte, įskrisk į mane  
Dievo karvyte, įskrisk į mane  
Dievo karvyte, sudegink mane (P. 50)

Leonardas Gutauskas „Betliejumi“ atrado ir parodė skaitytojams save kitokį – lakonišką. Kalbėjimo būdų, žodžių ir idėjų skaičius yra baigtinis, tad kai naudojantis sena, pavyksta atrasti ką nors nauja, savita – puiku. Pasitvirtino sena tiesa: žodžių mažiau – minčiai erdviau.

Nomeda Gaižiūtė

**Naujasis Testamentas / Iš graikų k. vertė Algirdas Jurėnas. – Nashville: The Gideons International, 1996. – 589 p.**

Algirdo Jurėno verstas Naujasis Testamentas pirmąsyk pasirodė 1961 m. ir buvo daugelį kartų perleistas. Pernai Amerikoje išėjo naujas jo leidimas, Lietuvoje ėmęs plisti šiomet.

Anot paties vertėjo, „kadangi per paskutiniuosius dešimtmečius Šventojo Rašto studijos padarė didelę pažangą, jaučiau būtiną reikalą peržiūrėti ir pagerinti senąją vertimą, pasinaudojant geriausiais ir naujaisiais šio laiko Naujojo Testamento komentarais. Lygindamas mano senąją versiją su naująja, skaitytojas tuojuo pastebės, kad ši turi tiek daug pakeitimų ir pagerinimų, jog tiksliau ją būtų pavadinti nauja versija, nors ji pasinaudoja ir senąja“<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Mūsų Viešpaties ir Gelbėtojo Jėzaus Kristaus Naujasis Testamentas / Vertė prof. dr. Algirdas Jurėnas. – Nashville, 1996. – P. VII.

Šiuolaikinėje vertimo praktikoje Biblijos vertimas užima išskirtinę vietą jau vien dėl to, kad jo negalima priskirti nei grožinės literatūros, nei grynai techninių (mokslinių, filosofinių ir pan.) vertimų kategorijai. Pagal savo funkciją (paskirtį) skiriamos dvi pagrindinės Biblijos vertimo rūšys: 1) formalus lygiavertis (t. y. pažodinis; vok. *formal-gleichwertige/wortgetreue Übersetzung*); 2) dinamiškas lygiavertis (t. y. prasminis; vok. *dynamisch-gleichwertige/sinngetreue Übersetzung*). Pažodinio vertimo principas – kiek galima griežčiau laikytis originalo kalbos tiek žodžių (t. y. kiekvienas žodis tekste vienodai svarbus), tiek gramatinių (sintaksinių) konstrukcijų atžvilgiu; šiuo atveju kalbos, į kurią verčiama, normos ir ypatybės yra antrinis dalykas. Dinamiško lygiavertio vertimo prioritetas – kintanti, gyva dabartinė kalba, t. y. išverstas tekstas – ir žodynas, ir sintaksė – turi būti suprantamas šiuolaikiniam skaitytojui, bandant pasiekti, kad jis į pateikiamą informaciją reaguotų taip, kaip ir žmogus, kuriam buvo skirtas originalas. Abi vertimo rūšys turi privalumų ir trūkumų, todėl verčiant būtų išmintingiausia stengtis į jas abi atsižvelgti.

Išsamios dr. Jurėno vertimo analizės čia pateikti neįstengsiu, apsiribosiu teksto *kalbinio-loginio* lygmens tyrinėjimu (šiam lygmenyje esminę reikšmę turi ne kalbos ir stiliaus taisyklingumas siaurąja prasme, bet tai, kiek (*ne*)*tiksli* ir (*ne*)*klaidinga* minties kalbinė išraiška); didelį dėmesį šiam kriterijui svarbu skirti dėl to, kad neturinčiam ypatingo teologinio (ar filologinio) išsilavinimo skaitytojui vėliau netektų susidurti su papildomais, prasmę iškraipiančiais kalbiniais neaiškumais ar daugiaprasmiškumu, nes ir be jų NT tekstas yra sudėtingas.

Prieš trumpai peržvelgiant naujos versijos vertimą ir lyginant su senuoju, norėtusi pareikšti bendrų pastabų dėl kai kurių techninių dalykų. Pirmiausia į akis krenta gausios rašybos klaidos, atsiradusios dėl teksto rinkėjų ar korektorių neatidumo: ‘Jėžumi’ [=Jėzumi] (*Mt* 1, 21); ‘Jezų’ [=Jėzų] (*Fil* 4, 19); ‘kirkštijami’ [=krikštijami] (*Mt* 3, 6; *I Kor* 15, 29); ‘vezčiau [=verčiau] bijokite to, kuris gali ir seilą [=sielą], ir kūną pražudyti’

(*Mt* 10, 28); ‘haus’ [=gaus] (*Mt* 10, 41); ‘kuktė’ [=duktė] (*Mt* 15, 28); ‘šmogus’ [=žmogus] (*I Kor* 2, 9); ‘nuo motinos iššų [=iščių]’ (*Gal* 1, 15); ‘Kirstumi’ [=Kristumi] (ši klaida net 3 kartus!: *Kol* 2, 11; 2, 20; *Tit* 1, 1) ir t. t. Žinoma, dėl šių klaidų vertėjas nėra tiesiogiai atsakingas, tačiau dėl jų darbo vertė ir solidumas smarkiai krenta, be to, šio vertimo būtent dėl tokių „smulkmenų“ praktiškai nebegalima naudoti viešai. Versijoje versijoje, bent jau paminėtose vietose, klaidų nėra.

Antra pastaba ta, kad – to nebuvo senajame leidime – naudojami ne norminiai asmenų vardai: Jošua [Jozuė]; Hozėjas [Ozėjas]; Jezajas [Izaijas]; Šijona [Sionas] – tokia įmantria rašyba turbūt norėta išvengti homonimiškumo su žodžiu „sijonas“; vis dėlto grafiškai šie žodžiai dar labiau supanašėjo (kaip tik čia būtų galimas „hebrajiškesnis“ variantas: Ziona(s)); Aharonas [Aaronas]; levietis [levitas; priesaga -ietis vartojama tik tam tikros vietovės gyventojui apibūdinti, pvz.: korintietis, kalnietis]. Tai blogai jau vien dėl to, kad originalo kalbos nemokantis skaitytojas, lygindamas šį vertimą su kitais, gali susipainioti. Jei ir norėta asmenvardžius priartinti prie hebrajiško originalo (beje, Mozės vardas nepakeistas), tobulai to padaryti nepavyko (tai apskritai neįmanoma); be to, graikiško NT originalo autoriai (nors ir žydai) vartojo sugraikintus Septuagintos vardus. Svarbu ir tai, kad lietuvių kalbos fonologinė sistema artimesnė graikų negu hebrajų fonologinei sistemai. Kaip gerą pataisą būtina paminėti iš slavų kalbų paimto vardo Povilas pakeitimą lietuviškesniu Paulius, nors keletą vietų (*Apd* 13, 43; 14, 14, 21; 21, 39; *Gal* 5, 2) jis liko nepakeistas.

Dabar norėtusi apžvelgti konkrečias NT vietas ir palyginti senąją (SV) ir naująją (NV) versijas.

#### **Evangelija pagal Matą**

1, 23 SV: *Štai mergaitė pradės ir ...*

NV: *Štai mergelė pasidarys nėščia ir ...*

Čia SV visiškai klaidina: pirma, nėščia *mergaitė* šokiruojama, nes *mergaitė* dabar reiškia nepilnametę; be to, kaip moteriškos lyties individas gali *pradėti*?! Moteris gali tik *pastoti*. O NV yra korek-

tiška tiek stiliaus (tai citata iš Senojo Testamento), tiek leksiniu atžvilgiu: *mergelė* (t. y. jau subrendusi mergina) ir *pasidarys nėščia*.

2, 10 SV ir NV: *jie džiaugėsi labai dideliu džiaugsmu*. Tai pažodinis vertimas. Lietuviškai tokia konstrukcija dviprasmiška: įnagininkas čia galėtų reikšti objektą, kuriuo džiaugiamasi, t. y. „jie, pvz., džiaugėsi, kad Betliejų buvo apėmęs labai didelis džiaugsmas“. O norėta pasakyti, kad jie *nepaprastai/be galo* (Česlovas Kavaliauskas – toliau Kv)/ *labai* (Kostas Burbulyš – toliau Br) *džiaugėsi*.

3, 11 SV ir NV: *Aš [Jonas Krikštytojas] krikštiju jus vandeniui ... Jis [Kristus] krikštys jus Šventąja Dvasia ...* Taip verčia ir Kv bei Br, tačiau tikslumo dėlei išnašoje reikėtų pateikti ir pažodinių, beje, lietuvių kalbos normoms neprieštaraujantį, vertimą: ... *krikštiju* (t. y. panardinu, nes ir tokią reikšmę turi graikiškas žodis *baptizō*) *jus vandenyje ... Šventojoje Dvasioje...*

4, 24 SV ir NV: *velnio apsėstuosius...* Originalė pavartotas žodis *daimonizoménous*, todėl vertėjas ir čia, ir visose kitose vietose (pvz.: *Lk* 11, 14. 19. 20), kur kalbama apie suasmenintas blogio jėgas, pateikia abejotiną vertimą: jis naudoja žodį ‘velnias’ dviem skirtingoms būtybėms pavadinti: *diábolos* (t. y. pragaro valdovui) ir *daimónion/daímōn* (t. y. eilinis nelabasis), todėl vertimas *tampa* ir teologiškai netikslus (beje, dabar nemažai praktinės teologijos specialistų, pavyzdžiui, Vokietijoje, linksta vietoj per siauro termino *apsėstasis* vartoti sąvoką *demonizuotasis*, kuris sielvadau leidžia paaiškinti ir lengvesnius psichikos sutrikimus).

5, 3 SV: *Palaiminti, kurie jaučia savo dvasinį neturtą ...*

NV: *Palaiminti, kurie pripažįsta savo dvasinį neturtą ...* (Išnašoje pažodinis vertimas: ‘beturčiai dvasia’.)

Nors vertėjas linkęs versti kiek galima pažodiškiau, šioje vietoje jis į pagrindinį tekstą ir anksčiau, ir dabar įdėjo išplėstinį variantą, kuris yra gryna interpretacija.

6, 9 SV ir NV: *tebūnie šventu laikomas tavo [Tėvo] vardas ...*

Kv: *teesie šventas tavo vardas ...*

Pažodžiui: *tegu tampa/būna pašventintas vardas tavo ...*

Dėl savo trumpumo ir pakylėtumo, aiškiau išreiškiančio šlovinančią nuostatą, Kv yra artimesnė maldos kalbai.

Tačiau būtina pasakyti, kad žodžiams ‘ir nevesk mūsų į pagundą’ (*Mt* 6, 13a) išnašoje pateiktas tikrai geras komentaras.

Bene didžiausias neatidumo kalbiniam-loginiam lygmeniui pavyzdys yra 13, 57 SV: *Pranašas niekur kitur nėra be pagarbos, tik savo tėviškėje ...*

Kv: *Niekur pranašas nebūna be pagarbos, nebent savo tėviškėje ...*

NV: *Pranašas niekur kitur negerbiamas, tik savo tėviškėje ...*

Kiekvienas kalbantis lietuviškai iškart pasakys, kad čia NV (dėl lietuvių kalbos gramatikos nepaisymo) yra visiškai klaidinga, nes ji teigia: „pranašas gerbiamas tik savo tėviškėje“, o tereikėjo pasakyti: „pranašas niekur kitur nėra negerbiamas“.

#### Evangelija pagal Morkų

1, 12 SV/NV: *Ir tuojau Dvasia jį [Jėzų] išvarė į tyrus ...*

Kv: *Netrukus Dvasia jį paakino nukeliauti į dykumą.*

Br: *Ir tuojau Dvasia jį nuvedė į dykumą.*

Originalė čia panaudotas žodis *ekbálō*, kuris šiaip evangelijose naudojamas kalbant apie demonų išvayrą, tačiau jis yra daugiaprasmiškas ir priklauso nuo konteksto; o jei sakinyje yra vietos aplinkybė su galininko linksniu (t. y. *į tyrus/dykumą*), tai *ekbálō* reiškia: *nuvesti kur nors jėga, kuriai vedamasis negali pasipriešinti*<sup>2</sup>. Taigi Kv ir Br yra ne visai tikslūs, o NV ir stiliaus, ir semantikos, ir net teologiniu atžvilgiu klaidinga, nes lietuviškas *išvaryti* apskritai turi tik neigiamą atspalvį, todėl Šventoji Dvasia, kurią Viešpats vadina Guodėja (*Jn* 14, 15–18), *tampa pamote ragana*. Galbūt verčiant buvo argumentuota tuo, kad ir angliškuose ar vokiškuose vertimuose naudojami žodžiai *to drive [out]*, *[hinaus] treiben*, tačiau šie veiksmazodžiai

<sup>2</sup> *The New Thayer's Greek-English Lexicon of the New Testament*. – Peabody, Massachusetts, 1981. – P. 193.

sakiniuose yra priklausomi nuo leksikinės aplinkos ir neturi vien neigiamos prasmės. Jei labai norima pabrėžti, kad dykumoje Jėzus atsidūrė visai ne savo noru, galima būtų pasakyti ir taip: *Ir tuojau/netrukus Dvasia jį veste nuvedė į tyrus/dykumą*.

#### Evangelija pagal Luką

18, 27 SV/NV: *(26: Tai kas begali būti išgelbėtas?) ... Kas negalima žmonėms, tai galima Dievui.*

Kv: *Kas neįmanoma žmonėms, tai galima Dievui.*

Ar vertėjas (ir Viešpats) norėjo pasakyti, kad žmonėms neleista ieškoti išgelbėjimo ar nešti gelbėjimo žinią tiems? Toks klausimas kyla dėl to, kad *galėti* turi dvi priešingas reikšmes: 1) turėti teisę/leidimą (angl. *may*; vok. *dürfen*); 2) pajėgti/įstengti (angl. *can/be able to*; vok. *imstande sein/vermögen*), o dabartinėje lietuvių kalboje *negalima* reiškia tik *neturėti teisės*. O Kv išversta tiksliai ir nedviprasmiškai.

#### Evangelija pagal Joną

9, 1 SV/Kv: *Praeidamas jis išvydo žmogų, aklą gimusį.*

NV: *... išvydo iš prigimties aklą žmogų.*

Į tai norėtusi paklausti: ar mes visi iš prigimties nesame akli? Jėzus atsakė į šį klausimą: „Bet dabar sakote: ‘Mes regime’. Jūsų nuodėmė pasilieka“ (NV; *Jn* 9, 41). Taigi ir vėl abejotina teologija dėl nepakankamo dėmesio kalbinei raiškiai.

#### Laiškas romiečiams

6, 5 SV: *Nes jei mes suaugę su juo mirtimi, panašia į jo, tai ...*

Kv/Br: *Jei esame suaugę su jo mirties paveikslu ...*

NV: *Nes jei esame suaugę su mirtimi, panašia į jo, tai...*

Kv/Br ir NV yra, pirma, nesuprantami, nes kaip galima suaugti su mirtimi ar juo labiau su mirties paveikslu, antra, klaidingi, nes originalė pasakyta, kad tikintysis suaugęs su Juo (tiesa, atskiro žodžio *juo/Kristumi* nėra, bet morfologiškai jis įtrauktas į gr. žodį „*súm-fu-toi*“, reiškiantį „suaugę su“, todėl jo apaštalui Pauliui nereikėjo minėti). Tuo tarpu SV yra tikslūs; žodį *panasia* reikėtų

pakeisti, nes graikiškai čia yra *homoiōma*, kuris reiškia *tolygumas, tapatumas* (vok. *Gleichheit*, skirtingai nuo *Ähnlichkeit* (=panašumas); *Gleichheit* naudojamas visuose vokiškuose vertimuose); toks patikslinimas būtų teisingas ir kalbos atžvilgiu, nes *panašumas* yra *nevisiškas tapatumas*, ir teologiniu požiūriu, kadangi 3-oje eilutėje pasakyta, kad mes panardinti (gr. *ebaptisthaemen*; arba: *pakrikštyti*) į *Jo* mirtį, taigi *Jo* mirtis yra mūsų mirtis.

#### Antras laiškas korintiečiams 5, 17

SV/Kv: *Taigi, jei kas yra Kristuje, jis yra naujas kūrinys ...*

NV: *Taigi, jei kas yra Kristuje, tai naujas kūrybos veiksmas ...*

SV yra aiškus, geras vertimas; taip verčiama ir į kitas kalbas. Tuo tarpu NV kalbiniu požiūriu sujaukta (kaip rezultatas gali kartu būti ir veiksmas?), o prasmės atžvilgiu – visiškai netikslai ir net klaidinga: apaštalas čia kalba ne apie (Dievo) *kūrybą*, bet apie tai, *kas mes esame* Kristuje.

Gramatiškai ir teologiškai neteisingai išversta ir **Laiško galatams**

3, 5 (SV) NV: *Taigi tas, kuris (SV: +gausiai) suteikė Dvasią ir darė stebuklus tarp jūsų...*

Kv: ... *teikia Dvasią ir daro stebuklus ...*

Originalo tekste – esamasis laikas; teologiniu atžvilgiu esamasis laikas turi didelę reikšmę, nes jo dėka atskleidžiamas svarbus dvasinis dėsnis.

Naujoji versija nuo senosios skiriasi tuo, kad jos tekste rasime žodžių ar sakinių, išskirtų specialiais ženklais, kurie nurodo į tai, kad tose vietose pateikiamas arba (visiškai) pažodinis, arba išplėstinis (aiškinamasis) vertimas, arba kitų senovinių originalo rankraščių variantai.

Tokiomis priemonėmis (gana saikingai) naudojamos ir kituose pažodiniuose vertimuose, tačiau dabar dauguma vertėjų yra tos nuomonės, kad tokių išskyrimų reikia vengti<sup>3</sup>: viena iš priežasčių yra ta, kad tekstas labai apkraunamas grafiškai. Kalbos atžvilgiu dažnai įterp-

<sup>3</sup> Harjung D. J. *Die genaueste und zuverlässigste deutsche Bibel.* – Berneck, 1991. – S. 261.

tiniai žodžiai yra *būtini*, nes be jų vertimas tampa arba neaiškus, arba klaidingas, tuo tarpu originalo sakiniai gramatiškai ir semantiškai yra užbaigti. Be to, originalo tekste yra vietų, kur praleisti žodžiai yra NT rašiusiųjų gero ar blogo *stiliaus* bruožas, kurį tikslumo dėlei reikėtų išlaikyti, todėl tokiais atvejais paaiškinimus reikia pateikti išnašose (arba įžangoje). O neretai galima išsiversti ir be įterpimo, pvz.:

#### Evangelijos pagal Morkų 6, 7

NV: ... *ir [Jėzus] davė jiems galią (gr. exousia) netyroms dvasioms [išvaryti] (SV [ ] nėra).*

Žinoma, *jiems galią netyroms dvasioms* būtų nei semantiškai, nei gramatiškai tikslu, tačiau žodžio *išvaryti*, kuris turi nemažą prasminį krūvį (o tai tikrai išplečia mintį), galima išvengti dviem būdais: pirma, *exousia* reiškia ne tik *galia*, bet ir *įgaliojimai, valdžia* (angl. *authority*); o *jiems suteikė valdžią ... dvasioms* – taip verčia Kv – visiškai aiškiai pasako, kad mokinių reikalavimams dvasios turėjo paklusti, be to, *galia* turi daugiau *fizinės* jėgos/potencialo atspalvį, tuo tarpu mokiniai demonus išvarinėjo *žodžiu*. Antra galimybė išryškėja, analizuojant originalo gramatinę konstrukciją *exousian tōn pneumáton*; čia žodžiai *exousia* ir *pneūmata* sujungti žymimuoju artikieliu *tō*, kurį išversti galima žodžiu *atžvilgiu: valdžią/galią dvasių atžvilgiu*. Tai turbūt lietuviškai aiškiausias vertimas, be to, nebereikia pridėti papildomų žodžių, o ir „pažodiškumas“ yra maksimalus: trys originalo žodžiai išversti trimis lietuviškais!

Naujajame leidime įdėta daug tikrai informatyvių pastabų, kurių nemaža dalis yra komentarų pobūdžio. Kaip vieną geresnių norėtųsi paminėti komentarą Jėzaus žodžiams *ir kas nesurenka su manim – išvaiko* (Kv: *barsto*) (*Mt* 12, 30), kuriame sakoma, kad tai *vaizdas, matyt, paimitas iš avių ganymo*. Tačiau yra ir tendencingų, kartu ir teologiškai nekorektiškų, pastabų, pvz.:

Laiško romiečiams 1, 5: *per kuri [Kristų] gavome apaštalytės malonę tikėjimo klusnumui laimėti visose pagonių tautose ... Čia tikėjimo klusnumas komentuojamas taip: t. y. iš tikėjimo kylan-*

*čiam klusnumui, kuris dėkingai priima Dievo parodytą malonę, ne klusnumui, siekiančiam darbais ją įgyti*. Šie per daug tiesmukai pasakyti žodžiai tikrai įžeis neprotestantą ir atims norą toliau skaityti šį vertimą. O juk tai bus atvirksčias rezultatas tam, kurio siekia vertėjas: kad kuo daugiau lietuvių (dauguma jų – katalikai) pažintų Šventąjį Raštą. Ir teologiškai šis komentaras netikslus dėl to, kad apaštalas kalba apie *pagonių* (jie nieko bendra su Mozės įstatymo vykdymu neturėjo) klusnumą Dievui tikėjimo dėka. Laiške efeziečiams Paulius netikinčius pagonis vadina „*nepaklusnumo* (Dievui) sūnumis (SV/pažodžiui)“ (*Ef* 2, 2) ir „neturinčiais vilties ir *be Dievo* pasaulyje“ (NV; 2, 12). Todėl išmintingiau apsiriboti tik su kalbiniais sunkumais susijusiais komentarais; tai, beje, vienas pagrindinių protestantiškų – kitaip negu kai kurių katalikiškų – vertimų bruožų.

NV yra nemažai leksinių pakeitimų – ir gerų, ir prastų. Tarp geresnių reikia paminėti, kad keičiami kai kurie nebesuprantami, pasenę žodžiai ar jų formos, pvz.: *mokytiniai* – *mokiniai, išdaras* – *eunuchas, padermė/kiltis* – *gentis, teaplenkie* – *tegu aplenkia, farizėjai* – *fariziejai, kurtiniai* – *kurtieji, tėvonis* – *paveldėtojas, pakurtoji šventykla* – *padaryta šventykla, delmonas* – *kelionmaišis* ir t. t. Tačiau mažai suprantama, kodėl NV *bažnyčia* ir *bendruomenė* (t. y. ir Kristaus Kūnas apskritai, ir atskiri Jo nariai) pakeisti žodžiu *bendrija*, nes dartinėje lietuvių kalboje ši sąvoka yra visiškai „pasaulietiška“ ir reiškia *sąjungą* (verslininkų, šunų mylėtojų, valstybių ir pan.), todėl Lietuvoje ji gali kelti nereikalingų ginčų ar tapti nesusipratimų priežastimi. Keistai atrodo ir daugelis paties vertėjo sudarytų, visiškai nereikalingų naujadarų, pvz.: *sentėviai* (protėviai), *dangujis Tėvas* (dangiškasis Tėvas), *pavaizda* (?) (palyginimas), *aiškiaregė akis* (*Lk* 11, 34; Kv: *sveika akis*; argi Jėzus čia kalba apie „trečiąją astralinio kūno akį“?), *žmogžudžiauti* (žudyti), *daug šnibzdų* (SV: *kalbų*), *pagaila* (gailestingumas), *mylėtiniai* (numylėtiniai) ir pan. Daug ir darytos kalbos: *Jėzus pabaigė šitas kalbas; karalius ateina pas tave, romus ir raitas ant asi-*

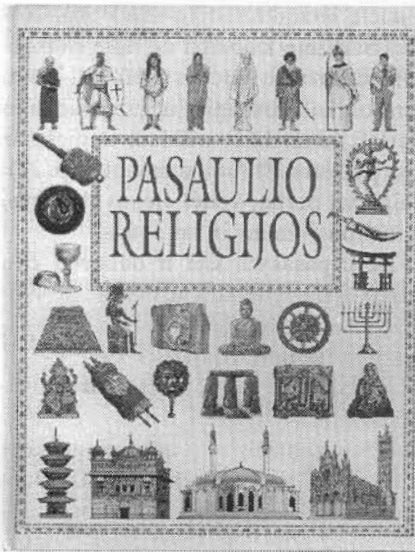
lo; ant [...] įsakymų kabo visas Įstatymas ...; daryti Dievo valią; angelų septynios slogos (Kv: negandos); žolyno gėlė; na, o šis pavyzdys, liudijantis apie menką kalbos jausmą, privers nusišypsoti turbūt kiekvieną: Aš [Paulius] pasodinau, Apolą aplaistė, o Dievas augino (1 Kor 3, 6; aplaistyti galima staltiesę arba prastai, paskubomis palaistyti gėles). Į akis krenta ir tai, kad vertėjas panaudojo aibę skolinių (senojoje versijoje jų nėra), kuriuos supras ne kiekvienas, be to, jie nepaprastai gadina stilių, todėl, pavyzdžiui, vokiškuose vertimuose (ką ir kalbėti apie Liuterio) tarptautinių žodžių išvis nėra.

Čia pateikti pavyzdžiai ir jų analizė, žinoma, nėra išsamūs, tačiau leidžia daryti pakankamai aiškias išvadas. Naujoji versija priskirtina prie pažodinių vertimų; beje, tai vienintelis tokio tipo vertimas tarp visų šiuolaikinių lietuviškų variantų. Tačiau tai skamba kiek paradoksaliai. Kaip rodo pavyzdžiai, pažodiskumas ne visada garantuoja tikslumą; be to, kalba dažnai tampa nesklaidi, o tai dar labiau komplikuoja mintį. Be abejo, šioje versijoje pateikiama nemažai vertingos informacijos, todėl kartu su kitais vertimais ji gali būti tikrai naudinga asmeninėms Šventojo Rašto studijoms. Tačiau vargu ar šis naujas leidimas taps populiarus Lietuvos katalikų ir protestantų bendruomenių gyvenime, kuriame neginčijama pripažinimą gavo kun. Česlovo Kavaliausko ir kun. Kostio Burbulio vertimai, o evangelizaciniame darbe pirmenybė vis dar teikiama senajai šio vertimo versijai.

Pranas Misiūnas

**Meredith S. Pasaulio religijos / Konsultavo Dr. Vivienne Baumfield ir Wendy Dossett. – K.: Šviesa, 1997. – 64 p. – 5 000 egz.**

„Pasaulio religijomis“ pavadintas žinynas tarsi po didinimo stiklu išryškino, kuo ketinama penėti mūsų visuomenę, ištroškusių elementarių religijų istorijos žinių, ir kokia leidybinė politika bus (ir jau yra) pasirinkta: kuo daugiau



Dail. Nicholas Hewetson

paveikslėlių, kuo mažiau kuo primityvesnio teksto ir kuo daugiau kokakolinio dizaino. Reikia pasakyti, ši knyga skirta vaikams ar silpno intelekto žmonėms (gal dėl to jos tiražas palyginti didelis – 5 000 egz.). Bet tai ne pateisinimas, nes vaikai nebūtinai laikytini kvailiais; jiems rašant reikia ypatingos atidos ir atsakomybės. Paprastas skaitytojas juolab nemulkingas; jo silpnapročių nereikėtų laikyti vien iš pagarbos knygą perkančiam žmogui.

Keli žodžiai apie šią fantastišką knygėlę, „Šviesos“ leidyklos albumėlį, kurio dizainas aiškiai rodo, kad apipavidalintojai anksčiau dirbo saldainių popierėlių paišytojais.

Patį Susan Meredith, šiaip ir rimtesnių darbų parašiusi autorė, čia aiškiai pateikė visišką chaosą, kiek galima spręsti, daugybę dalykų perleidusi konsultantams. Rašyti minimalistinį tekstą yra labai sunkus darbas. Klaidos ir nesąmonės pilasi viena po kitos.

„Įvade“ sakoma, kad šios knygos tikslas – kalbant apie religijas, „kiek galima objektyviau ir etiškiau paaiškinti pagrindines idėjas“ (p. 3). Bet juk šie dalykai nedera tarpusavyje! Jeigu aiškinaime objektyviai, tai kam dar tas „etiškumas“? Jei aiškinaime „etiškai“, tai objektyvumo nėra ko tikėtis. Kitame sakinyje pateikiamas visiškas absurdas, nuo kurio šiaušiasi plaukai: tariama, kad pasaulyje yra šešios didžiosios religijos, ir

prie išties tokiomis laikomų induizmo, judaizmo, budizmo, krikščionybės, islamo priduriamas...sikhizmas (iki šiol lietuviškai rašytas sikhizmas, nors tiek to)! Pastarojo įtraukimas nemotyvuojamas, tik čia pat siūlomi didžiųjų religijų požymiai: „Jos turi daugiausia išpažinėjų ir yra paplitusios daugelyje pasaulio šalių, o ne tik tose vietose, kur atsirado“. Tarkime, kad taip. Bet juk sikai ar sikhai gyvena Indijoje ir Pakistane, galbūt keli tūkstančiai – tegu ir keli šimtai tūkstančių – dirba taksistais New Yorke ir kituose Amerikos didmiesčiuose, kur jie knygos autoriams ir krito į akis. Dėl šios priežasties ir dėl to, kad sikhai nešioja turbanus, barzdas ir apskritai yra dailūs vyrai, sikhizmas „tapo“ didžiąja religija. Bet jeigu pasiremsime knygos autoriais, prie didžiųjų pasaulio religijų tektų priskirti ir konfucionizmą bei daoizmą (šias religijas išpažįstančių kinų pasaulyje nepalyginamai daugiau nei egzotiškųjų sikhų), mormonizmą (mormonai gyvena ne tik Solt Leik Sityje ir ne tik JAV), munizmą, šintoizmą (japonų, gyvenančių už savo salų ribų, ne mažiau negu sikhų) ir t. t. Religijų istorikai jau pusę šimtmečio daugmaž yra sutarę, ką laikyti didžiosiomis pasaulio religijomis, ir šeštąją paprastai laikomas manicheizmas.

„Kai kurie žmonės atsisako oficialiai išpažinti savo religiją, mano, kad tai yra jų asmeninis reikalas“ (p. 3) – visiškai neaišku, ką norėta pasakyti. Žmonės, manantys, kad savos religijos išpažinimas yra jų asmeninis reikalas, teisūs. Gal čia norėta pasakyti, kad ne visi žmonės išpažįsta tas religijas, kurių aplinkoje gimė? O gal čia kalbama apie tokius žmones, kurie savo oficialiąją religiją išpažįsta slapta?

Po dviejų eilučių, kurias nuo eilinio idiotizmo priepuolio gelbsti tik tai, kad jose užsimenama apie statistiką, prasideda poskyrėlis „Geografija ir religija“. Atleiskit, bet jį pacituosiu visą:

Kai kurie religijose egzistuojantys skirtumai iš dalies priklauso nuo to, kur ją išpažįstantys žmonės gyvena. Šioje knygoje nenagrinėjamos tos tradicijos, kurios daugiau susijusios su geografija, o ne su religija. Pavyzdžiui, vedybų sandė-

rių paprotys (kai tėvai sūnui ar dukrai patys išrenka santuokos partnerį) paprastai būdingesnis tam tikrai visuomenei, religija neturi su juo nieko bendra. (P. 3)

Kyla klausimas: kuo čia dėta geografija, jei kalbama apie visuomenę, ir atvirkščiai? Poskyris pradedamas, mįslingai aiškinant apie religijos ir geografijos koreliacijas, o baigiamas sociologine fraze, be to, yra neteisingas, nes ką jau ką, o santuokos realijas lemia religijoje ir mituose slypinti precedentika. Rašoma „iki K.“ ir „po K.“, nors priimtos santrumpos „iki Kr.“ ir „po Kr.“, t. y. iki ir po Kristaus. Siūlomas mums gerai pažįstamas „p. m. e.“, tai yra „prieš mūsų erą“, matyt, šitai rūpinantis „kitomis religijomis“, kurioms Kristaus vardas gali pasirodyti nemalonus. Tebūnie, bet kas nuo to pasikeičia? Vis tiek „m. e.“ skaičiuojama nuo Kristaus gimimo...

Pažvelkime, koks nelogiškumą ir klaidų srautas tame pačiame puslapyje, pirmajame... Jeigu mėginčiau analizuoti antrąjį puslapį, šis straipsnelis apskritai niekada nesibaigtų.

„Didžiojoje Britanijoje (...) valstybinėse mokyklose vyrauja krikščionybės kultas“ (p. 8) – taip ir matai vargšus britaniukus, mokyklose atnašaujančius „krikščionybės kultui“! Arba: „Krikščionybė tai krikščionių religija“ (laimė, kad ne zenbudistų), „Jėzus buvo žmogus, kuriam pasekėjai suteikė Kristaus titulą“ (p. 30), nors ten pat pastebima, kad „Jėzus buvo žydas“. O gimė Betliejuje, nes ten Juozapas ir Marija „buvo atėję mokėti mokesčių“ (p. 30). Tikrai įdomi santvarka, kuri reikalauja, kad paskutinėse dienose vaikščiojanti moteris pati eitų mylių mylias *mokėti mokesčių*, juolab kad pagal Luką įvykiai klostosi, švelniai tariant, ne visai taip.

Na gerai, sprendžiant iš knygos sudarytojų požiūrio, krikščionybė jiems nelabai svarbi, galų gale tegu krikščionys mokosi iš *savo* knygų. Bet *hinajaną* autoriai pavadina *teravada* (tiek to, yra skirtingų vardų, kuriais žymimi „ortodoksai“ Budos sekėjai), o trečioje visuotinėje tiesoje paaiškina, kad „tai, ką žmonės vadina *aš pats*, – tik besikei-

čiančių charakteristikų suma“ (p. 26). Bet budizme kalbama ne apie *charakteristikas*, o apie būsenas ar būkles! Tiesa, ten, kur kalbama apie „trigubą budizmo perlą“, idant būtų aiškiau, nupiešti ir trys puikiai nušlifuoti deimantai (p. 27). Jeigu tai perlai, kodėl vienas skaidrus, o kiti du – žalias ir raudonas?

Turiu pasakyti, kad ir daugybė kitų piešinių ar atvaizdų ne mažiau juokingi. Kad būtų juokingiau, pridėtas ir „Specialiųjų terminų žodynelis“ (p. 61–62), kur amžinybė apibūdinta kaip „neribotas laikas“ (jei tai laikas, kodėl jis vadinama amžinybe?), angelai – tai „bekūnės dvasinės būtybės, simbolizuojančios įvairias dorybes, pavyzdžiui, gailestingumą“ (?! – laikykis, tritūkstantmete tradicija!), o apeigos, kad skaitytojui būtų aiškiau, apibūdinamos vienu žodžiu „ritualas“. Gal įdomu, kas gi yra ritualas? Tai jau jūsų bėda, nes prie „R“ tokio žodžio nėra (žr. žodį „apeigos“). Žodis „Apipjaustymas“ trumpai paaiškinamas kaip „ritualinė operacija, praktikuojama žydų ir ypač musulmonų“. Kodėl gi žydai tai praktikuoja ne „ypač“, o musulmonai – „ypač“?

„Aureolė. Meno kūriniuose šviesos spindesys (ratlankis) virš Dievo ar šventojo galvos.“ Pasirodo, aureolė – tik ratlankis, ir tik jis, o ne kokias nors sumautas padangas!

„Kankinys. Žmogus, kuris dėl savo tikėjimo buvo nužudytas arba pasmerktas amžinoms kančioms.“ Ką gi, tai kažkas nauja, nes lig šiol manyta, kad kankiniai pelno amžinąjį išganymą... Dar viena naujiena, kad kai kuriose religijose mirusieji deginami „iš įsitikinimo, kad to reikalauja įstatymai“.

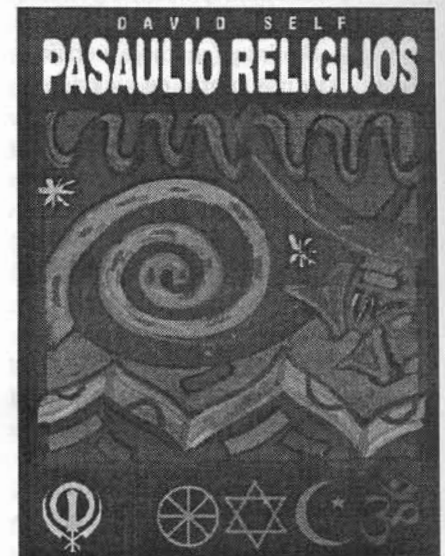
„Malonė. Dievo meilė ir pagalba, kurią žmonija gauna iš Dievo kaip išganymą arba kaip atsaką į savo maldas. Padėkos malda už kasdienį maistą.“ Patikėkit, aš pažodžiui perteikiu, kas čia parašyta – bet juk „padėkos malda už kasdienį maistą“ nėra tas pat, kas *malonė*. Ir kurių galų tas paskutinis sakinytis prikergtas?

„Pamaldumas. Žodis, vartojamas kalbant apie žmones, kurie paskyrė savo gyvenimą religijai ir griežtai laikosi jos mokymo“ – taigi paprastai parapijiečiai nėra pamaldūs, jie viską daro šiaip sau...

O teologija yra „religijos teorija“ ...

Matyt, čia diversija, nes „Šviesos“ leidykla pasižada šią knygėlę išleisti dar ir latviškai...

Antanas Serega



Dail. Simon Bull

Self D. *Pasaulio religijos*. – V.: Alma littera, 1997. – 44 p. – 5 000 egz.

Ši knyga, be abejo, gerėliau parinkta, palyginti su „Šviesos“ išleistu albumėliu. Tačiau ir vėl, leidykloms regis, nesitariant tarpusavyje, pasirenkama kuo spalvotėsnė knyga, kurioje tekstas atlieka tikrai ne pirmą vaidmenį. Pasaulyje išleidžiama gausybė religinių istorinių knygų, kai kurios iš jų tapo chrestomatėmis ir kartojamos metai iš metų, tad surasti jas tikrai nesunku. Klasikinės religijų istorijos knygos rašomos ir leidžiamos Vokietijoje ir Skandinavijoje. Tik ten religijotyriminkai dažniausiai išlaiko tam tikrą padorumą, ir tekstas knygoje persveria iliustracijų kiekį. Bet Lietuvoje kažkodėl verčiami amerikoniški ar anglosaksiški perliukai, kuriuose pagrindinė informacija perteikiama paveikslėliais ar nuotraukomis. Tai nėra blogai, religijų pasaulio fotoalbumai yra įdomūs, ypač kai po nuotraukomis dar parašomos kelios teksto

eilutės. Gal vaikams ar kai kuriems suaugusiems toks šiuolaikinio religijų pasaulio įvairovės pažinimas ir yra vienintelis įmanomas. Bet religijos yra tikros ir rūšcios, reikalaujančios radikalios atsidavimo, absoliučios meilės, egzistiškai sukrečiančios, sprendžiančios gyvybės ir mirties klausimus, dažnai paradoksalios, net absurdiškos. Jeigu jos perteikiamos gražiais vaizdeliais, nereikia manyti, kad skaitytojas šitaip pažins religijų pasaulį. Jis tiesiog gauna progą pavartyti albumėlį. Jame „kažkas parašyta“ apie religijas. Skaitytojas mano „kažką supratęs“. Tai ir yra blogiausia.

Davidas Selfo parengta knygelė kaip tik tokia. Tai fotografų šėlsmas. Nuotraukos labai profesionalios, poligrafija puiki. Bet pamėginkime suprasti: po vaizdeliais parašytos eilutės, kelios koncentruotos frazės, trumpas dogmų atpasakojimas ar, pvz., iš daugialapio šventraščio pacituotas dviejų sakinių fragmentas tiesiog negali išsemti ar net primityviai reprezentuoti konkrečios religijos pasaulio.

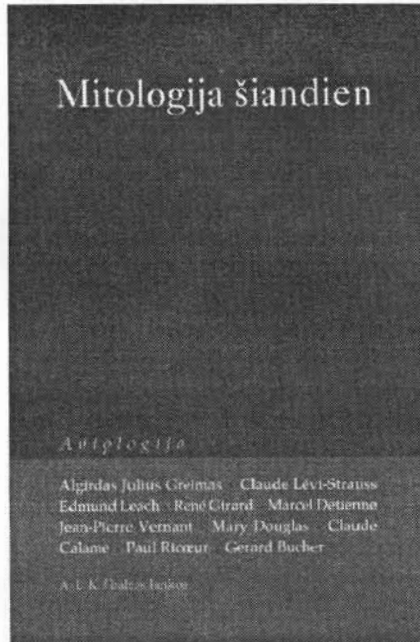
Davidas Selfas elgiasi šiek tiek ironiškai. Puikiai suprasdamas, į kokią painingą jis įklimpęs (keliolikoje puslapių reikia sutalpinti visą didžiųjų religijų pasaulį), autorius pasirenka „kieta“ kelią – jo informacija yra glausta, enciklopedinė. Visa, ką Selfas parašė, galima rasti bet kurioje enciklopedijoje, tik ten tekstas informatyvesnis. Ir viskas pateikta taip glaustai, kad ir norėdamas nerasi prie ko prisikabinti – tezės ir enciklopediniai teiginiai tiesiog nepajudinami. Autorius jaučia atsakomybę ir pagrindinius teiginius ar dalykus perteikia kondensuotomis frazėmis.

Bet vis dėlto... Pažvelgęs į popierių, tiražą, nuotraukas ir užsienio leidyklų vardus, imu graudintis... Už tokius pinigų buvo galima išleisti Fritzo Heilerio „Religijų istoriją“, Helmerio Ringgreno, Akkes Stromo religijų istorijos veikalus, Giunterio Lanczkowskio trumpų religijotyros įvadų ciklą ir t. t. Arba vieną iš trumpų religijų istorijos enciklopedijų... Arba...

Na, bet turime, ką turime. Mažai informacijos, bet daug nuotraukų. Matyt, to ir esame verti, o rimtesniems dalykams leidyklos dar nepribrendo. Gal

būt manydamos, kad mes nesame gudurčiai, jos siūlo ne tekstus, o nuotraukas. Betgi, mielieji, čia ne „Pasaulio sekas“, čia „Pasaulio religijos“...

Antanas Sereda



Dail. Vida Kuraitė

**Mitologija šiandien: Antologija / Sudarė Algirdas Julius Greimas ir Teresa Mary Keane. – V.: Baltos lankos, 1996. – 311 p.**

Išsyk norėčiau tarti, kad šios pastabos nėra puikios antologijos recenzija (struktūralistinės ar semiotinės mitologijos teorijos man nėra gerai žinomos). Tikrai ir nuoširdžiai džiaugiuosi, kad dabar Lietuvoje galima susipažinti su struktūralizmo korifėjų tekstais. Sunaikai įšivaizduoju, kaip knygos rengėjams teko bendradarbiauti (ar grumtis) su autoriais bei jų teisių perėmėjais, bet manau, kad tai buvo tiesiog titaniškas darbas. O kad šią antologiją turime, tiesiog nuostabu, ir tikrai reikia padėkoti a. a. Algirdui Julijui Greimui, Sauliui Žukui ir „Baltoms lankoms“, praturtinusiems mus lig šiol labai menkai pažįstamos (nors ir dažnai cituojamos) krypties antologija.

Vis dėlto kelios pastabėlės lyg ir būtų reikalingos. Labai norėčiau, kad jos nebūtų suvoktos kaip priekabas zirzimas; tiesiog kai kurie dalykai nėra iki galo aiškūs.

Pirmiausia antologijos pavadinimas „Mitologija šiandien“ tarsi rodytų, kad tai reprezentacinis sąvadas, geriausias ir įtakingiausias mitologijos darbus įglaužianti chrestomatija. Deja, tokiu atveju pasigestume visos plejados daug įtakingesnių ir autoritetingesnių mito teorinės analizės korifėjų: Karlo Kerenyi, Walterio F. Otto, Rafaele Pettazzoni, Geo Widengreno ir t. t., ir pan.; vardyti galima labai ilgai. Žinoma, jokia antologija negali atitikti kiekvieno skaitytojo skonio, bet tada ji neturėtų vadinintis „Mitologija šiandien“. Sprendžiant iš autorių, tai tiesiog struktūralistinio metodo išpažinėjų arba prancūziškai ir iš dalies angliškai rašančių antropologų struktūralistų darbų sąvadas. Tai tikrai ne šiandieninės mitologijos atvaizdas, o tik vienas jos srautų, beje, ne pats perspektyviausias.

Tokių klausimų gal nekiltų, jei antologija būtų papildyta įvadiniais straipsniais, parodančiais šios metodologijos atstovų vietą bendrame mitotyros kontekste ar bent jau paaiškinančių visų struktūralistinių analizų prasmes ir reikšmes. To nėra, ir antologija iš dalies pakimba ore. Sauliaus Žuko parašytoje „Leidėjo pratarinėje“ (p. 7) užsimenama, kad anksčiau tikėtasi, jog knyga prasidės sudarytojų įvadu. Deja, Greimas pasitraukė, ir, kiek supratau, įvado idėjos atsisakyta. Tai labiau negu keista. Kur jau kur, bet „Baltų lankų“ aplinkoje įvado autorius tikrai galėjo atsirasti, jis, beje, pirštu parodomas. Jei fundamentalaus darbo nesugeba ar nenori pristatyti „Baltos lankos“ su savo bendrabarbiais ir talkininkais, kas gi gali tai padaryti? Be to, jei neapsirinku, antologija mūsų kultūrinėje spaudoje taip ir liko nerecenzuota ar bent jau negalima pasakyti, kad buvo pernelyg apipilta recenzijomis. Manding, tiesiog dėl to, kad niekas nenorėjo pasirodyti struktūralistiniu kvailėliu, „trečiuoju broliu“, bejėgiškai neišmanančiu struktūralistinių piruetų semantikos. Tokią baimę privalėjo atimti ar bent sumažinti knygoje patalpintas

įvadėlis, kuriam, deja, nepasiryžta.

Antologijos autoriai ne vienos ir tos pačios svorio kategorijos, be to, ne visada vienodo lygmens. Struktūralistai antropologai maišomi su filosofais (tai ne visai logiška), prancūzų kultūros istorikai – su visiškai specifinio žanro amerikietišku antropologijų atstovais.

Pirmasis antologijos tekstas – Greimo „Apie atsitikimus vadinamuosiuose humanitariniuose moksluose“ – yra prancūziškai šmaikštus pasišaipymas iš skaitytojo, kuris, iki teksto pabaigos išlaikęs rimtą veidą, tikrai lieka apkvailintas. Tai tikrai šaunus post-žaidimas, kurio pagrindu pasirinkta Georges'o Dumezil'io pastraipa iš jo teksto „Arkangelų gimimas“. Įdomiausia, kad Dumezil'io tvirtinimai apie jo ne pernelyg išmanytą Irano arijų religiją – paviršutiniški ir bent jau dabar senstelėję, o šešių zaratuozmo dvasių niekas „angelais“ ar „arkangelais“ nelaiko bent jau nuo Widingreno septinto dešimtmečio studijų, tad Greimo pasiūlytas Dumezil'io struktūralistinis komentaras tampa neįtikėtina beprasmišku struktūralistiniu fejerverku.

Claude'o Levi-Strausso studija „Mito struktūra“ yra vienas svarbesnių šio autoriaus darbų; atrodo, ir vienas simptomiskiausių. Jame kuriamos ar atkūrinėjamos struktūros ir schemas, nors mito analize čia visiškai nekvepia. Juolab kad pats autorius, nagrinėdamas Edipo mitą, prisipažįsta: „mes nesiekiamo pateikti įtikinamų šio mito interpretacijų, o juo labiau specialistui priimtina aiškinimą“ (p. 57). Kyla nekuklus klausimas: kuriems galams analizuoti mitą taip, kad jo analizė nebūtų patikima? Ir dar, skaitant Levi-Strausą, visą laiką kirba mintis: negi struktūros ar schemas sudarymas jau reiškia paaiškinimo ar supratimo galimybę?

Edmundo Leacho straipsnis „Mito struktūra“ nepalyginti blaivesnis ir tikrai patartinas visiems Levi-Strausso skaitytojams kaip išblaivantis ar atgaivinantis dušas. Jis bent jau gana aiškiai parodo, ko verti Levi-Strausso analizei pasirenkami „mitologiniai tekstai“ ar greičiau pasakos. Iš tokio „strosiško“ požiūrio puikiai pasišaipytų bet koks tautosakininkas, bet geriau paklauskime Leacho,

teigiančio, kad Levi-Straussui mitologija „prasideda kaip žodinė tradicija, susijusi su religiniu ritualu. Pačios pasakos, sekamos egzotiškais kalbomis, dažniausiai yra nepaprastai ilgos. O Levi-Straussui ar bet kokiam tyrinėtojuj jos tampa prieinamos tik užrašytos, sutrumpintos ir išverstos į kurią nors iš žinomų Europos kalbų. Tokiu būdu jos visiškai atitrūksta nuo pradinio religinio konteksto“ (p. 78). Šį pastebėjimą Leachas toliau mėgina švelninti, bet pats įsipina į religinio istorinio neautentiškumo pinkles, dėl kurių jau įspėjo, tardamas, jog graikai turėję „oficialią teologiją“ (religiniu istoriniu požiūriu tai klaida – p. 85). Žinoma, tai niekai, juolab pats Leachas aiškiai prasitaria, kad visi šie Strausso tekstai yra tiesiog stuktūralistiniai žaidimai (p. 88). Autentiškumo problema struktūralizme regis nesvarbi.

Nenoriu čia analizuoti visų antologijoje pristatomų autorių, juolab kad daug geriau už mane panašias metodologijas išmanantys „Baltų lankų“ žmonės tuo neužsiėmė, o aš tų metodologijų tiesiog neišmanau.

Bet kai kas vis dėlto įdomu. Visų antologijos tekstų, be mažų išimčių, pagrindu pasirinkta graikų mitologija. Kartais, kai tai dera, prisimenami izoliuotų kultūrų mitai, nors kiekvienas folkloristas pasakytų, kad pasaka – toli gražu ne mitas, ir ji anaipol nesukuria mitinės precedentikos erdvės. Tiek to. Bet juk graikų „mitologija“ yra tokia pat tiršta, kaip ir, pvz., indų; joje galima rasti, ko tik norime ar ko tik reikia, pvz., daugybę anekdotų iš dievų gyvenimo, visiškai neturinčių religinio krūvio, bet puikiai pasiduodančių struktūralistinei analizei kaip ir bet kuri pasaka.

Tas palinkimas į graikų „mitologiją“ labai simptomiškas. Jis rodo, kad bent jau didžiama antologijos autorių nieko nenučiuokia apie pasaulinį mitologijų kontekstą, apie religijų istoriją kaip tokią, apie paprasčiausias empirines religines realijas. Jiems svarbiau žaisti, struktūruoti, schematizuoti, bet ne aiškinti ar suprasti. Ką gi, tai irgi tam tikras požiūris į tradiciją būdas, tik pagarbiu ar bent jau autentikos paisančiu jo pavadinti negalima.

Pabaigoje dar keli žodžiai. Jau cituo-

toje „Leidėjo pratarmėje“ Saulius Žukas pareiškia viltį ar net viltyje gimstantį projektą: „Labiausiai norėtusi, kad *Mitologija šiandien* taptų panašaus pobūdžio antologijų serijos pradžia“. Su tokia idėja norisi visiškai sutikti ir palinkėti sėkmės – tiesa, darbe neapsiri-bojant nei struktūralizmu, nei antropologinėmis metodologijomis, nei tikrai mito esmei svetimomis, empirine medžiaga nepagrįstomis studijomis ar greičiau tiesiog tektais. Trumpai tariant, užsiimant tuo, kas pažadėta antologijos viršelyje – mitologijos tyrinėjimais.

Gintaras Beresnevičius



Dail. Ramūnas Krupauskas

Spengla V. *Atlike pareigą: Vyskupai KGB (NKGB, MGB) kalėjimuose*. – V.: Katalikų pasaulis, 1997. – 208 p. – 4 000 egz.

Pastaraisiais metais Lietuvos knyguose pasirodė jau ne pirma Vido Spenglos parengta knyga, skirta Katalikų Bažnyčios persekiojimui sovietinėje Lietuvoje<sup>1</sup>. Visų jų tikslas – užpildyti vieną

<sup>1</sup> Spengla V., „*Akiplėša*“. *KGB kova prieš Bažnyčią*: pagal kun. J. Zdebskio sekimo bylą. – V., 1996.



didžiausių pokario istorijos tyrinėjimų spragų, nes iki šiol Bažnyčios padėtis sovietinio totalitarinio režimo sąlygomis nebuvo susilaukusi tokio didelio dėmesio kaip ginkluotas pasipriešinimo judėjimas ar sovietinės valdžios represinė politika. Šioje knygoje autorius pabandė pažvelgti į keturių pirmaisiais pokario metais represuotų Lietuvos Katalikų Bažnyčios hierarchų – arkivysk. Mečislovo Reinio, arkivysk. Teofilio Matulionio, vysk. Vincento Borisevičiaus ir vysk. Pranciškaus Ramanausko – likimą sovietinėje totalitarinėje sistemoje.

Prieš pradėdami analizuoti šį darbą, prisiminkime autoriaus užsibrėžtą tikslą: „man daugiau rūpėjo ne atskirų faktų tikrumas ar išsamumas, bet vyskupų veiklos, jų elgesio motyvacija bei intencija. O ji visuomet buvo padikuota ištikimybės Dievui, Bažnyčiai, Ganytojo pareigai ir Lietuvai...“ (p. 11). Iš knygos turinio matyti, kad Vidas Spengla nori atskleisti vyskupų asmenybes, jų tvirtumą ekstremaliomis sąlygomis. Tai gi nors knygos uždavinys tokiu atveju siaurėja – vyskupų tvirtumo ir ištikimybės Dievui bei Bažnyčiai ekstremaliomis išbandymo sąlygomis liudijimas ir jų šventumo patvirtinimas<sup>2</sup>, tai nors iš dalies pateisina siaurą autoriaus panaudotų šaltinių bazę ir nelabai atitinkantį akademinis reikalavimus tyrimo pobūdį. Mat autoriaus naudojo tik buvusio KGB padalinio Lietuvoje archyve išlikusias vyskupų baudžiamąsias bylas ir pristatė jas trumpai, per daug nenukrypdamas nuo medžiagos dėstymo jose sekos. Aišku, tokiam siauram darbo tikslui užtenka parodyti, kad vyskupai lemiamu momentu laikėsi nepriekaištingai ir už tai prisiėmė kančią. Tačiau per episkopato laikysenos sovietinėje totalitarinėje sistemoje tyrinėjimo prizmę galima būtų spręsti ir gerokai platesnės apimties uždavinius, būtent visos Lietuvos Kata-

likų Bažnyčios atsaką į sovietinio režimo mestus iššūkius pirmaisiais pokario metais. Nors autoriaus naudojamose vyskupų baudžiamosiose bylose yra nemaža duomenų apie sovietinės valdžios reikalavimus episkopatui pirmaisiais pokario metais bei vyskupų laikyseną, reikalingas operavimas daug platesne istorinių faktų baze bei sistemingesnis jų išdėstymas. Daug šioje knygoje nepanaudotos informacijos, kuri padėtų ne tik detaliau nušviesti kai kuriuos minimus momentus, bet ir duotų galimybę sudaryti pilnesnį vaizdą apie Bažnyčios laikyseną antrosios sovietinės okupacijos pradžioje, galima rasti arkivyskupų Reinio<sup>3</sup>, Matulionio<sup>4</sup>, vyskupų Ramanausko<sup>5</sup> ir Kazimiero Paltaroko<sup>6</sup> operatyvinio sekimo bylose.

Jose esantys dokumentai rodo, kad svarbiausia Bažnyčios ir sovietinės valdžios santykių problema iki 1947 m. vidurio, kai buvo suimtas paskutinis iš knygoje minimų Bažnyčios hierarchų arkivysk. Reinys, buvo Bažnyčios požiūris į ginkluotą pasipriešinimo judėjimą. Vildamasi išnaudoti Bažnyčios pacifistškumą ir turėdama sėkmingo stačiatikių Bažnyčios panaudojimo pasaulietinės valdžios tikslams patirtį, sovietinė valdžia nuo 1945 m. vidurio pradėjo reikalauti iš vyskupų panaudoti savo autoritetą nutraukiant ginkluotą partizanų pasipriešinimą. Beje, tai ir buvo viena pagrindinių priežasčių, dėl kurių su Lietuvos Katalikų Bažnyčios hierarchija nebuvo susidorota iš karto po Lietuvos reokupacijos. Mat jau 1944 m. lapkričio pradžioje LSSR NKGB komisaras Aleksandras Guzevičius, suderinęs su Antanu Sniečkumi, buvo numatęs areštuoti arkivysk. Reinį<sup>7</sup>, tačiau greitai, atsižvelgiant į arkivyskupo padėtį ir autoritetą dvasininkijos tarpe, buvo apsispręsta nuo šio žingsnio susilaikyti ir pabandyti panaudoti arkivyskupą „patriotiniam“ darbui<sup>8</sup>.

Panašiai 1945 m. kovo mėn. Guzevičius ieškojo galimybių, kad vysk. Matulionis baigtų kalėti 4 dešimtmetį nebaigtą bausmės laiką<sup>9</sup>.

Atsisakymą raginti partizanus legalizuoti vyskupai pirmiausia motyvavo tuo, kad ginkluotas pasipriešinimas atsiradęs dėl politinių priežasčių, todėl Bažnyčia negalinti jo vertinti negatyviai, o tik perspėti jame dalyvaujančius dėl religinės moralės įpareigojimų. Taip savo atsisakymą motyvavo vysk. Matulionis 1945 m. birželio 16 d. (ne 1946 m.) susitikime su LSSR MT pirmininku Mečislovu Gedvilu ir arkivysk. Reinys. Šis klausimas visu aštrumu iškilo ir 1946 m. vasario 5 d. įvykusiame (viename svarbiausių pokario metais) Bažnyčios hierarchų susitikime su sovietinės valdžios atstovais (iš jos pusės dalyvavo LSSR NKGB komisaras D. Jefimovas, Religinių kultūrų reikalų tarybos (RKRT) pirmininkas A. Polianskis, RKRT įgaliotinis Lietuvai A. Gailevičius ir LSSR MT pirmininko pavaduotojas M. Šumauskas), tačiau ir čia kompromiso pasiekti nepavyko<sup>10</sup>. Kita vertus, episkopatas stengėsi kunigus orientuoti ta linkme, kad jie nenaudotų Bažnyčios ir patys vengtų ryšių su antisovietiniu pagrindžiu, nes tai duotų pagrindą sovietinei valdžiai apkaltinti visą Bažnyčią neloyalumu ir sukeltų prieš ją nežabotą represijas. Tai geriausiai atsispindėjo arkivysk. Reinio laikysenoje: jis 1946 m. kovo 12 d. instrukcijoje dėl to įspėjo savo arkivyskupijos kunigus, o 1946 m. pabaigoje vykusiuose pokalbiuose su SSRS MGB ypatingojo skyriaus poskyrio viršininku majoru Ochrimenka (tokie pokalbiai įvyko ir su vyskupais Ramanausku bei Paltaroku) bandė įrodyti, kad Lietuvos Katalikų Bažnyčia laikosi principo „kiekviena valdžia iš Dievo“ ir nesikiša į politinius reikalus<sup>11</sup>. Tokia oficiali Bažnyčios visiško nesikišimo į politiką nuostata turėjo leisti iš-

<sup>2</sup> Tai ypač aktualu ir dėl to, kad net trims iš knygoje pristatomų ganytojų šiuo metu pradėtos beatifikacijos bylos.

<sup>3</sup> Lietuvos ypatingasis archyvas [toliau – LYA]. F. K-1. – Ap. 45. – B. 71.

<sup>4</sup> LYA. – F. K-1. – Ap. 45. – B. 97–100.

<sup>5</sup> LYA. – F. K-1. – Ap. 45. – B. 159.

<sup>6</sup> LYA. – F. K-1. – Ap. 45. – B. 1272–1274.

<sup>7</sup> LSSR NKGB raporto SSRS NKGB ko-

misarui V. Merkulovui projektas // LYA. – F. K-1. – Ap. 45. – B. 71. – L. 13–16.

<sup>8</sup> LSSR NKGB komisaro D. Rodionovo 1944 m. lapkričio 21 d. raštas LSSR NKGB komisaro pavaduotojui // Ibid. – L. 17–19.

<sup>9</sup> LSSR NKGB komisaro A. Guzevičiaus 1945 m. kovo 4 d. telegrama SSRS NKGB 2 valdybos viršininkui Fedotovui // LYA. – F. K-1. – Ap. 45. – B. 97. – L. 425.

<sup>10</sup> Susitikimo protokolas // LYA. – F. K-1. – Ap. 45. – B. 1272. – L. 238–241.

<sup>11</sup> SSRS MGB O skyriaus poskyrio viršininko Ochrimenkos raportas apie 1946 m. gruodžio 14 d. įvykusį pokalbį su arkivysk. M. Reiniu // LYA. – F. K-1. – Ap. 45. – B. 71. – L. 246–253.

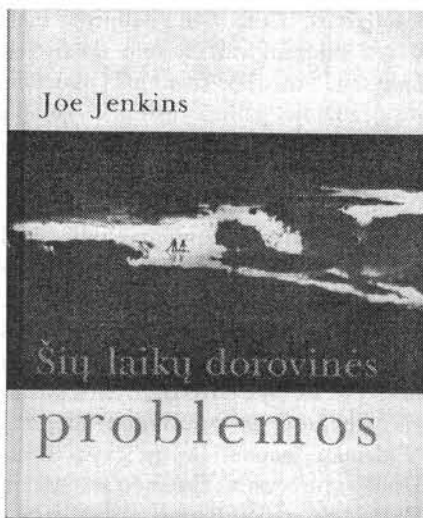
vengti kolaboravimo su okupacine valdžia ir kartu nors minimaliai sumažinti represijas jos atžvilgiu. Ilgiausiai tokios nuostatos perspektyvumu tikėjęs arkivysk. Reinys po vyskupų Ramanausko ir Matulionio suėmimo suprato, kad taip nepavyks apsaugoti Bažnyčios nuo represijų, todėl, nenorėdamas episkopatą paversti sovietinės valdžios įrankiu, 1947 m. sausio 9 d. atsisakė pasirašyti įsipareigojimą valdžiai padaryti Bažnyčią lojalią ir nutraukė ilgai trukusias derybas su sovietine valdžia, pareiškdamas: „visi mano veiksmai tiek valdžios, tiek dvasininkijos atžvilgiu apspręsti kanonų“<sup>12</sup>. Būtent šie arkivyskupo veiksmai nulėmė jo likimą, o likę ir naujieji vyskupijų valdytojai, saugodami Bažnyčią nuo nepagrįstų represijų, jos santykį su ginkluotu pasipriešinimo judėjimu grindė nebe taip savarankiškai ir darė didesnes nuolaidas valdžios reikalavimams. Tai tik vienas pavyzdys, rodantis, kokiomis sudėtingomis sąlygomis vadovauta Bažnyčia pokario Lietuvoje, todėl adekvatus Bažnyčios atsako sovietinės totalitarinės sistemos iššūkiui supratimas ir vertinimas reikalauja kruopštaus papildomų šaltinių nagrinėjimo.

Taigi prie represuotų vyskupų veiklos ir vaidmens Bažnyčios istorikai turės dar ne kartą grįžti, o šią knygą tikty įvardyti kaip labai svarbaus istorinio šaltinio publikaciją (juo labiau kad beveik pusę knygos užima dokumentų kopijos ir fotografijos) ir puikų represuotų vyskupų ištikimybės Dievo priesakams liudijimą.

Pabaigoje dar norėtusi pakomentuoti Spenglos hipotezes dėl paskutinių arkivysk. Reinio gyvenimo kalėjime metų (p. 170–171). MGB susidomėjimą arkivyskupu lėmė siekis išsiaiškinti jo ry-

šius su kun. Juozu Vaičiūnu ir kitais pagal agentūrinę tyrimo bylą „Unijaty“<sup>13</sup> sekamais asmenimis<sup>14</sup>. Kalėjime sėdintis labai silpnos sveikatos arkivyskupas nebuvo toks pavojingas, kad jį reikėtų žudyti. Iš jo siekta išgauti duomenų tolesnėms represijoms.

Arūnas Streikus



Dail. Eugenijus Karpavičius, Vida Kuraitė

**Jenkins J. Šių laikų dorovinės problemos.** – Alma littera, 1997. – 348 p. – 25 000 egz.; *Etika 9/10 klasei.* – V.: Alma littera, 1997. – 231 p. – 18 000 egz.

Katalikų Bažnyčios Lietuvoje viešasis gyvenimas lyg ir apmiręs. Mūsų Bažnyčios problemos, atrodo, rūpi tik kai kuriems donkichotams, o plačiųjų „katalikiškos visuomenės“ sluoksnių visai nepasiekia ir, galima sakyti, masės yra joms abejingos. Nebent visuomenės informavimo priemonės išvelka kokį pikantišką dalykėlį, sakysim, minkštuomenės numylėto kunigo iškėlimą į kitą parapiją. Daugelį eilinių pakrikštytųjų mūsų Bažnyčioje jaudina tik viena problema: kur greit, maloniai, be „nereikalingo“ pasirošimo gauti sakramentus ir sakramentalijas, taip garantuojant sau ramybę nuo Dievo tiek šiame, tiek kitame pasaulyje. Tad ir šios dvi knygos gali likti nepastebėtos, nors žmogų, besirūpinančių nauja karta Bažnyčioje ir dėstantį tiky-

bą, jos domina net ir iš smalsumo: ką dėsto kitiems, neinantiems į tikybą, bet vis vien pagal krikštą Katalikų Bažnyčios nariams, kurie, baigę etikos kursą mokykloje, sėkmingai tuoksis, švęs Velykas, gal net retkarčiais eis komunijos vis dėlto pagal Katalikų Bažnyčios reikalavimus (!?). Tuo labiau kad daugelis norėtų lankyti ir etiką, ir tikybą, o kiti po Pirmosios Komunijos nueina į etikos pamokas vien tik „praplėsti akiračio“, nejausdami šio poelgio tragikomiškumo: grėsmės būti visą gyvenimą „pampersiniam“ katalikui ir Šviečiamosios epochos negatyvios idėjos apie tamsybinius sekėjui. Galėtume sakyti, kad *vulgus* dar išlaikęs Bažnyčios – mokslo prieš bastiono – įvaizdį, taip ugdytą sovietinės ideologijos.

Abi knygos rekomenduotos Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos, abi išleistos Atviros Lietuvos fondui parėmus, taigi galima iš jų drąsiai dėstyti mokykloje, dieną ir naktį dėkojant sponsoriams, be kurių jos nebūtų pasirodžiusios. Abi knygos pritaikytos būtent Lietuvos mokykloms. Rašyti vadovėlius nelengva, ypač tokių naujai atsiradusių dalykų kaip etika ir tikyba. Tiek vienam, tiek kitam dalykui dėstyti naudojamosi užsienio šalių partitimi. Tai gerai, bet kartais aklaį ją taikome, nesuprasdami, kad esame „kittokie“, originalūs ir nebūtinai turime supanašėti, sakysim, su Anglijos ar Italijos piliečiais ir kuo greičiau perimti jų ideologų požiūrį į esminius būties klausimus.

Šios dvi knygos kalba ir apie krikščionybę bei Romos Katalikų Bažnyčią, tad įdomu, kaip mes pristatomi tiems, kurie plečia akiratį etikos pamokose.

Matyt, ne tik Jenkins, bet ir „Etikos“ autoriai kelia tuos pačius tikslus: pateikti faktus svarbiais klausimais, padėti suvokti šių dienų svarbių problemų esmę, komentuoti skirtingus požiūrius ir padėti formuoti savo požiūrį (Jenkins, p. 12). Tad kaip tas požiūris formuojamas? Vertybių skalėje (kas kelia žmogui nerimą?) pirmoje vietoje – seksas, o paskutinėje – gyvenimo prasmė ir žmonijos problemos (Jenkins, p. 20). Nejaugi tikrai, anot Freudui priskiriamo šūkio, pasaulis sukasi apie b...? Aišku, sąrašas

<sup>12</sup> LSSR MGB O skyriaus 1 poskyrio viršininko kap. Čečurovo raportas apie 1947 m. sausio 9 d. įvykusį pokalbį su arkivysk. M. Reinu // *Ibid.* – L. 256–257.

<sup>13</sup> Pagal šią bylą 1950–1954 m. sekta daug žinomų dvasininkų ir inteligentijos atstovų, įtariant, kad jie priklauso antisovietinio po grindžio vadovaujamam centrui.

<sup>14</sup> SSRS MGB 2 vyr. valdybos 8 skyriaus raštas LSSR MGB 2–N valdybos viršininkui Župikovui // *LYA.* – F. K–1. – Ap. 45. – B. 345. – L. 516.

nėra kategoriškas, bet vis dėlto pirmoje vietoje galėtų būti ir kiti dalykai, nors tokių „atsitiktinumų“ galima rasti daug. Klausimas „Ar yra Dievas?“ primena matytą sceną iš „Adamsų šeimynėlės“, tik nėra elektros kėdės, kuri padėtų greičiau apsispręsti, o kol ji bus atnešta, galima padiskutuoti: negi iš tiesų taip svarbu, ar Dievas yra, ar ne? (p. 26), juo labiau jog „mokslas įrodė, kad daugelis Biblijos teiginių nepagrįsti ir ... mokslas išsikovoja vis tvirtesnes pozicijas“ (ten pat). Mokslas! Magiškas žodis kovojant su tamsybininkais iš Katalikų Bažnyčios. Vėl prisimena garsioji Ostapo Benderio frazė: „Dievo nėra – medicina įrodė“. Naiviam oponentui galėtų kilti kad ir tokie klausimai: kokie teiginiai Biblijoje (istoriniai, tikėjimo, moralės ir t. t.) mokslo įrodyti kaip klaidingi ir ar pateikti išties vieni rimčiausių ateistų teiginių?

Objektyviam krikščionybės pristatymui kliudo savaime priešingos jai antrašės, kur Jėzus yra tarp Budos, Markso, Šveicerio, Eckharto („Etika“, p. 45). Taigi Jėzus – ne Kristus, o tik eilinė asmenybė tarp kitų žymių asmenybių. Kaip čia su pagalba formuojant požiūrį? Gal jis jau pateikiamas suformuotas, o siūlomos diskusijos primena demagogijos deimančiukus (ten pat, p. 56)? Tokia linkme pakreipti nuolat siūloma „padiskutuokite“ galima, juo labiau kad geras požiūris nėra Katalikų Bažnyčios požiūris („Etika“, p. 132, Jenkins, p. 66 ir t. t.). Kai taip kalbama apie Dievą, apie Jėzų Kristų, siūlosi tik vienas teiginys – krikščionys nėra pavojingi, bet jiems dar reiktų gerokai pasistengti, pakeisti savo idėjas, jei jie nori būti šiuolaikiški, patrauklūs, turintys perspektyvų ir nenori būti apkaltinti „žmonių giminės priešais“, kaip rašo Tacitas. Daugelis šios knygos teiginių turi ištakas Šviečiamojame epochoje, pvz.: lyčių nelygiavertiškumas, kurį diegė Bažnyčia (Jenkins, p. 180), būtent Bažnyčia, o ne atskiri teologai, pamokslininkai, ne visuomenės papročiai, prie kurių Bažnyčia taikėsi, juos pamažu keisdama. Sąžinės ugdymas („Etika“, p. 145) be Dievo – taip pat liberaliai nusiteikusių humanistų idėja: juk jei Dievo nėra, tai kuo jį pakeisti, nebent savimi, nors ir

supersavimi (Nietzsches antžmogiu); tada sąžinės problema lieka grynai psichologinė. Sąžinė ugdoma ne pagal Jėzų Kristų, sakysime, o pagal Freudą, visuomenės papročius ir t. t., o jei sąžinės formavimo principai žmonių sugalvoti, tai žmogus juos gali ir pakeisti, nes prieš ką atsakysi? Dievo tai nėra. Tą gerai suprato Dostojevskio herojus „Broliuose Karamazovuose“: jei Dievo nėra, viskas leista. Taigi visi kiti esminiai žmogaus būties dalykai, išsprendus santykį su Dievu, su žmogaus sąžine, sprendžiami labai lengvai. Abortai – ne žmogžudystės, o tik „žmonių mažumos“ kitiems primesta problema (Jenkins, p. 165), kurią galima išspręsti diskutuojant klaseje (ten pat, p. 167), o pasirinkimo galimybių lentelė (p. 166) aiškiai teikia mintį: daug daugiau problemų turėsi pasilikus kūdikį, o ne jo atsikračiusi. Smulkiau išnagrinėti sunkumai pagimdžius kūdikį (kairė lentelės pusė), o dešinėje (aborto pasekmės) – tik vienas skirsnis. Iš pirmo žvilgsnio aišku, kokia mintis peršama.

Mirties kultūros propagavimas akiavaizdus. Mirtis – ne slenkstis žmogaus gyvenime, o žmogaus gyvenimo pabaiga. Mirtis – blogis („Etika“, p. 111), nes nutraukia įprastą gyvenimo ritmą, sukelia diskomfortą. Tai tik žmogaus asmeninis pasirinkimas – gyventi ar mirti (Jenkins, p. 121, 161). Vargu ar požiūrį į mirtį susidarysi, žiūrėdamas į duobkasius („Etika“, p. 109), lygiai kaip apie kančią, sukeltą ligos, žiūrėdamas į gydytojus. Tiesa, juk šioje knygoje neteigiama, kad yra kažkas anapus, o kad mūsų laukia gailėstingasis Tėvas – tai tik krikščionių požiūris, vienas iš daugelio ir ne pats reikšmingiausias, o svarbiausia – ne modernus („Etika“, p. 111). Jeigu nieko nėra, tai ir hedonistinio gyvenimo siūlą gali nutraukti pats arba paprašyti kitų. Eutanazija lyg ir nemaloni išeitis (nepagydoma liga, nepakeliamos kančios), bet geresnė už nemalonų gyvenimą. Jėzaus kančia, „saldi kančia“, meilės auka – tai šių dienų žmogui nesuprantama, ir jam nebus aiškiau, jei su Katalikų Bažnyčios požiūriu jis norės susipažinti iš šių knygų. Žmogus žmogui – ne tik draugas, bičiulis, brolis, bet ir reproduktorius. Dievo nebuvimas duo-

da teisę žaisti gyvybę. Žmogus ir jo gyvybė – lyg prekės parduotuvėje: patinka – nusiperki, nepatinka – išmeti. Kam reikalinga šeima, jei siūlomos milžiniškos dirbtinio apvaisinimo galimybės, ir kaip pristatyti krikščionių požiūrį į šį dalyką, kai atskiros religinės bendruomenės skirtingai vertina žmogaus norą turėti kūdikį, pvz., anglikonai (Jenkins, p. 157)? Kiek žmonių, tiek nuomonių, o kurią pasirinkti? Tai, kad daug apvaisintų gemalėlių žūva, rodos, nieko nejaudina. Kūdikį galima ir gauti be šeimos, taigi šeima, nors ir vertinga bei svarbi institucija (Jenkins, p. 89), bet nebūtina... Tai tik dviejų žmonių ryšio pradžia (?). Įdomu, o kodėl to ryšio pradžia – ne lytiniai santykiai, jei jie nenuodėmingi, nedraustini iki vedybų (Jenkins, p. 66)? Tad kur santuokos pradžia? Civilinės metrikacijos rūmuose, pakeliui į juos ar grįžus iš jų namo ir dar truputį pagyvenus? Bažnyčios idėjos pristatomos kaip pasenusios, neatitinkančios dabartinės padėties pasaulyje (Jenkins, p. 65). Nuodėmės sąvokos išvis nenauginėjamos, o „katalikiškos“ ekspertų komisijos išvados, kad ikisantuokiniai seksualiniai santykiai nėra būtini („Etika“, p. 91), kelia abejonių komisijos narių katalikiškumu. Labai įdomus žodžio „pažangus“ vartojimas. Šis žodis buvo labai mėgstamas sovietinių ideologų. Pasirodo, pažangūs yra tik humanistų požiūriai (kad ir į homoseksualizmą), o kitiems reiktų dar gerokai iki jų pasitempti (Jenkins, p. 84).

Šios mintys nepretenduoja į išsamią abiejų knygų recenziją. Daugiau norėjęsi kalbėti apie tuos Katalikų Bažnyčios skelbiamus dalykus, kurie puola mi, siūlant kitokį požiūrį. Jenkins knygoje nemaža oficialių Bažnyčios dokumentų citatų, bandoma lyg ir lyginti Bažnyčios ir humanistų požiūrį, nors aišku, kad liberaliam humanizmui atiduodama pirmenybė. Sunku rekomenduoti šias knygas mokykloms; ne kartą kalbėta, kad tikybos ir etikos pamokos neturėtų būti supriešinamos, bet paskaičius šias knygas įspūdis kitoks. Gaila, kad viskas su užrašu *made in* tebėra kokybės garantas. Tokios knygos vargu ar padeda suformuoti savo požiūrį, kaip skelbiasi

pačios, atvirkiščiai, jos perša tik savą požiūrį. Jenkins knygos pradžioje įdėta Arūno Peškaičio recenzija yra kritiška, bet itin švelni. Baigęs tokių etikos pamokų kursą, įkvėptas liberalaus humanizmo principų (kažin, kodėl tik jie pateikiami Jenkins knygoje?), mokins susiformuos tik gailios užuojautos žvilgsnį į Katalikų Bažnyčios mokslą. Idėjų įvairovė, kuri yra ir kuri bus, nebijant kai kurių nuogaštavimų, neturi virsti subtiliu Katalikų Bažnyčios mokslo puolimu, viską sprendžiant klasėje diskusijų būdu ar net balsuojant lyg romėnų amfiteatre.

Vygintas Čiurinskas

**Lietuvos sakralinės dailės katalogas. I tomas: Vilkaviškio vyskupija. 1-oji knyga: Marijampolės dekanatas. – V: Gervelė, 1996. – 344 p. – 500 egz.**

Apie sakralinę Lietuvos dailę mūsų spaudos puslapiuose pradėta rašyti visai neseniai. Sovietiniais laikais, norint apsaugoti ar tyrinėti Lietuvos Bažnyčios paminklus, ne visuomet pagrįstai tekdavo juos traktuoti kaip liaudies kūrybą, kuri buvo toleruojama ir vertinama atlaidžiau. Rengiant leidinius apie Lietuvos dailę, religinio turinio ar religinės paskirties objektai dažnai likdavo neįtraukti.

Bažnytinės kultūros menkinimas bei nutylėjimas atsiliepė paminkloaugai. Pvz., kiek nedaug vietos sakraliniam menui skirta 1973 m. išleistame „LTSR kultūros paminklų sąrašė“! Aptardama šio sąrašo paminklines dailės pozicijas „Menotyros“ žurnale 1986 m. Gražina Martinaitienė rašė: „Ne viskas dera traukti į paminklų sąrašą, dirbtinai didinant šiuolaikinės, arba, atvirai kalbant, *taip pageidaujamos pasaulietinės* (pabraukta – D. V.) tematikos paminklų skaičių. Svarbiausias kriterijus privalo būti kūrinių meninė vertė. Juk iš vadinamųjų sakralinės paskirties, religinės tematikos kūrinių susideda visa ilgaamžė dailės istorija, jie atspindi ne ką kitą, o žemiškuosius dailininkų bei žiūrovų interesus, lūkesčius, pasaulėjautą. Visa tai išreiš-

kia ir Lietuvos dailės paminklai, tegu nelygintini su Mikelandželo ar Leonardo da Vinčio šedevrais, bet brangintini kaip žmonių talento ir triūsio vaisiai“.

Tokios „apsaugos“ priemonės formavo iškreiptą požiūrį į bažnytinį meną, o kartu ir į visą Lietuvos dailės istoriją. Juk daugiausia profesionaliosios vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūrinių išliko kaip tik bažnyčiose (aišku, jei neminėsime muziejų fondų).

Kad ir kaip nepalankiai buvo žiūrima į senosios (taip pat bažnytinės) dailės istorijos tyrinėjimus, atsirasdavo specialistų, istorikų ir dailėtyrininkų, kurių nuolatinio kuklaus darbo vaisius išvydome paskutiniaisiais metais. Deja, tyrinėti sakralinį meną kol kas labai sunku, nes nesukaupta faktografija, daug Lietuvoje išlikusių kūrinių dar niekur neužregistruota, ką ir kalbėti apie jų sukūrimo aplinkybių, stiliaus, išraiškos priemonių ar autorystės nustatymą.

Todėl ypač malonu laikyti rankose Kultūros ir meno instituto bendradarbių parengtą pirmąjį „Lietuvos sakralinės dailės katalogo“ leidinį. Knygos įvade rengėjai žada išleisti daugiatomį katalogą „Lietuvos sakralinė dailė“. Mūsų minima knygutė – būsimąjo leidinio I tomo, skirto Vilkaviškio vyskupijai, pirma dalis, kurioje suregistruotos Marijampolės dekanato bažnyčiose, šventoriuose, kapinėse esančios dailės vertybės. Knygos sudarytoja – dr. Gražina Marija Martinaitienė.

Šiuo metu spaudai parengta Vilkaviškio dekanato architektūrai ir dailei skirta knyga, baigiama rengti trečia – apie Lazdijų dekanatą.

Knyga suskirstyta į nevienodos apimties (atsižvelgiant į bažnyčiose esamų dailės kūrinių kiekį) skirsnius pagal vietas. Kiekvieno pradžioje trumpai aprašyta bažnyčios istorija, lakoniškai apibūdinama bažnyčios pastato architektūra. Toliau pateikiami toje bažnyčioje bei kapinėse esančių dailės kūrinių aprašymai. Dėmesys skirtas meniniu požiūriu vertingiausiems kūriniams. Jų ypač daug Marijampolės šv. Arkangelo Mykolo mažojoje bazilikoje bei Daukšių, Riečių, Šunskų, Gudelių bažnyčiose. Jei pastate nėra, autorių nuomone, didesne menine verte pasižyminčių objektų,

aprašoma tik architektūra (Marijampolės šv. Vincento Pauliečio, Ažuolų Būdų, Kazlų Rūdos, Mindaugų bei Patilčių bažnyčios).

Kiekvienam dailės kūriniui ar kūrinių grupei, kaip įprasta tokios rūšies leidiniuose, skiriamas atskiras straipsnis, kuriame, be įprastinės metrikos (autorius, sukūrimo laiko, medžiagos ir technikos bei matmenų), pateikiamas platesnis objekto apibūdinimas. Straipsnių gale pateikta bibliografija bei šaltinių nuorodos. Didžiąją straipsnių dalį papildoma foto nuotraukos, deja, ne dėl rengėjų kaltės prastokai atspausdintos.

Bendra katalogo struktūra aiški ir patogi naudotis. Knygos gale pridėtas dailės terminų žodynelis. Rengiant tęsinių leidinių, galbūt vertėjo parengti nedidelį, bet išsamesnį terminų žodynelį ir išleisti atskira knygele. Kataloge pateiktame žodynyje pasigendame kai kurių straipsniuose vartotų terminų. Pavyzdžiui, paaiškinta, kas yra *kapa*, arba *dalmatika*, bet nerasime komentarų apie kitus liturginius rūbus – *stulą*, *tiarą*, *albą* ar *palijų*. Labai reikalingi žodynyje ornamentų bei dekorų elementų pavadinimai. Čia randame *rokailio*, *palmetės*, *lambrekeno* ir kt. apibūdinimus, bet nepavyko aptikti, kas yra *masverkas*, *kabonšonas* ar *rolverkas*.

Rengiant spaudai kitus tomus, vertėtų pridėti ir asmenvardžių rodyklę.

Manau, verta pasveikinti redkolegiją, kuri „sąmoningai neniveliavo autorių stiliaus“. Vienių autorių tekstai glausti, lakoniški, kiti, kaip nurodyta įvade, „prilygsta nedidelėms studijoms“. Kiekvieno autorius individualus stilius suteikia katalogui įvairumo, tačiau tai įvairovei dar trūksta dėstymo aiškumo, faktų prikimštą rašinį sunku suvokti ne specialistui. Vis dėlto knygoje netrūksta įdomių straipsnių: Statkutės medžiaga apie Marijampolės Mažosios bazilikos altorius, Martinaitienės liturginių reikmenų ir rūbų vertinimai, įžvalgūs, informatyvūs Stankevičienės tekstai.

Norėtusi paminėti kapinėse esančių antkapinių paminklų aprašymus.

Svarbią leidinio dalį sudaro gausi vaizdinė medžiaga. Beveik visų objektų aprašus papildoma fotoreprodukcijos. Manau, būtų tikslinga kitose knygose prie jų

prijungti ir kiekvienos bažnyčios interjero bendrą vaizdą. Ypač kai jose esantys objektai nepateko į katalogą. Norėtuši juos sugretinti su išrinktaisiais.

Turint omenyje ribotus leidėjų išteklius, norėtuši pasidžiaugti dailiu katalogo viršeliu. Dailininkės L. Pučkoriūtės pasirinkta raudona spalva, auksinis šriftas (jos pačios, beje, paaukotas), aiškus ir tvarkingas knygos maketas bei geras popierius traukia paimti knygą į rankas.

„Lietuvos sakralinės dailės katalogas“ yra gana svarus indėlis į mūsų dailėtyros literatūrą. Juo neabejotinai pasinaudos tyrinėtojai, rengdami įvairaus pobūdžio mokslines studijas. Gal jis padės ir mūsų kunigijai, aprašomų vietovių švietimoinei įvertinti greta esančias vertybes.

*Dalia Vasiliūnienė*

*Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995 / Red. Ludwik Grzebień SJ. – Kraków, 1996. – 882 s.*

Apsilankius Lenkijos Respublikos bibliotekose visuomet akys raibsta nuo gausybės naujausių Katalikų Bažnyčios istorijai ir teologijai skirtų periodinių leidinių ir knygų. Suprantama, čia keletriopai daugiau skaitytojų, tačiau mokslininkų, pasišventusių krikščionybės studijoms, keliasdešimt kartų daugiau. Vyskupijos, atskiros vienuolijos leidžia savo periodinius akademinis žurnalus, ką ir kalbėti apie Liublino, Poznanės, Opolės ir kitų universitetų mokslininkų darbus. Aktualiausiems klausimams analizuoti nuolat rengiamos konferencijos.

Lenkijos mokslininkų interesų sfera dabar aprėpia visą Vidurio Rytų Europos regioną. Lietuvos Bažnyčios istorija nuo seno priklauso šiai sferai, pirmiausia kaip bendra Abiejų Tautų Respublikos praeitis. Vienas naujausių ir įspūdingiausių Lenkijos ir Lietuvos Respublikos laikotarpio istorijos veikalų yra čia pristatoma knyga, kurios antrajame tituliniam lape, virš angliško, puikuojausi ir lietuviškas pavadinimas: „Encyklopedija apie

jėzuitus Lenkijos ir Lietuvos žemėse 1564–1995“. Encyklopedija solidžios apimties: bemaž tūkstantyje puslapių yra 7 592 straipsniai ir straipsneliai apie 6 452 asmenis, 745 vietoves, 395 – apie ordino veiklą (leidybą, švietimą, labdarą ir t. t.), ji iliustruota 896 fotonuotraukomis bei senovinių graviūrų reprodukcijomis, 6 žemėlapiams. Be to, priede nurodytos dar 11 802 pavardės neįtrauktos į enciklopediją žymesnių asmenų. Enciklopedijos geografija apima dabartinės Lenkijos, Lietuvos, Latvijos, Baltarusijos ir Ukrainos teritorijas.

Enciklopedijos autoriai – grupė lenkų jėzuitų, žinomų istorikų; redaktorius – Ludwik Grzebień SJ ir 11 kunigų. Toks nedidelis kolektyvas tikriausiai nebūtų įstengęs surinkti ir apdoroti milžiniškos informacijos, jei ne jų pirmtakų darbai. Mat Pietų Lenkijos jėzuitų provincijos archyve Krokuvoje saugoma per daugelį metų iš įvairių Europos archyvų surinktos fotokopijos ir mikrofilmai. Be to, kaip pastebėta lenkų, lietuvių ir anglų kalbomis rašytoje pratarinėje, autorių ratas sąmoningai buvo mažas, siekiant turinio ir stiliaus vienodumo. Encyklopedija skirta mokslininkams, besidomintiems ordino praeitimi. Jiems nepaprastai vertingos bus nuorodos į šaltinius ir literatūrą, esančios po kiekvienu straipsneliu.

Pastudijavus enciklopediją, galima sudaryti išsamų vaizdą apie jėzuitų ordino struktūrą, socialinės veiklos prioritetus. Nemažai straipsnelių skirta XVI–XVIII a. Lietuvos istorijai: jėzuitų rezidencijoms, kolegijoms, vienuolynų ir noviciatų vadovams, teologams, poetams ir t. t. Kaip lietuviškoje pratarinėje pastebėjo t. Paulius Rubikauskas, joje išryškėja didžiulė Vilniaus universiteto įtaka viso regiono kultūriniam gyvenimui. Tačiau neapsirikau, nurodydama būtent XVI–XVIII a. laikotarpį, nes apie XX a. Lietuvos jėzuitus enciklopedijos autoriai neduoda jokios informacijos, išskyrus du straipsnelius: apie t. Benediktą Andrušką (pateiktos dvi jo pavardės formos, abi su klaidomis) ir t. Rabikauską.

Neįtikėtina, tačiau enciklopedijos skaitytojas visiškai nieko nesužinos nei apie ordino atgaivinimą ir veiklą Nepriklauso-

moje Lietuvoje 1924–1940 m. (straipsnelyje *Lietuva* rašoma apie savarankišką Lietuvos jėzuitų provinciją XVII–XVIII a., tačiau autoriai nežino, jog XX a. ji buvo atgaivinta; ilgokas straipsnelis apie Kauną baigiamas XVIII a. įvykiais!), nei apie kunigų ir brolių likimą po Antrojo pasaulinio karo, nei apie Sigito Tamkevičiaus, Jono Borutos ir kitų jėzuitų pagrindžio veiklą sovietmečiu, slaptas kunigų studijas... Tik labai įdėmus skaitytojas iš vienos kitos užuominos ir bibliografinės nuorodos galės susivokti, kad Lietuvos jėzuitų istorija nenutrūko XVIII a.

Situacija ypač apmaudi, nes enciklopedijos pavadinimas pristato lenkiškai skaitančiam asmeniui informaciją apie Lietuvos jėzuitus iki 1995 m., be to, joje daug vietos skirta lenkų jėzuitų veiklai Vilniuje XX a., jų likimui sovietinėje Baltarusijoje, Ukrainoje, Sovietų Sąjungoje. Antai net trijuose straipsneliuose galime sužinoti apie t. Pauliaus Macevičiaus SJ 1928 m. Vilniuje įkurtą rytų apeigų moterų kongregaciją (dabar nebeveikiančią), nors nė užuominos nėra apie nepaprastai sunkiomis pagrindžio sąlygomis t. Pranciškaus Masilionio SJ įkurtą ir išaugusią į vieną didžiausių Lietuvos vienuolių Eucharistinio Jėzaus seserų kongregaciją.

Beliaka spėlioti, kodėl autoriams kilo noras – gerokai perdedant savo darbo apimtį – datuoti jo pavadinimą iki 1995 m.? Kodėl nepasirūpinta įtraukti informacijos apie XX a. Lietuvos jėzuitus ir jų veiklą ar bent paaiškinti, kodėl tokia spraga atsirado? Pratarinėje lenkų kalba autoriai pabrėžė, kad enciklopedijos pavadinime sąmoningai vengė termino *lenkų jėzuitai (Jezuici polscy)* ir pasirinko pavadinimą, iš anksto neformuojantį nuomonės apie vienuolių tautybę. Tačiau enciklopedijos turinys ir ordino istorijos Lietuvoje užbaigimas XVIII a. rodo, kad jie nesidomėjo kitų tautų jėzuitų istorija, rinko informaciją tik apie lenkikalbę jėzuitų kultūrą. Tokio nesusipratimo buvo nesunku išvengti, tiesiog duodant enciklopedijai labiau jos turinį atitinkantį pavadinimą.

*Regina Laukaitytė*

## ŽURNALO „NAUJASIS ŽIDINYS“ VYRIAUSIAM REDAKTORIUI

*Maloniai prašau atspausdinti atsakymą į Pauliaus Subačiaus straipsnį „SU ABITU IR BE JO“, kuris buvo atspausdintas žurnale „NAUJASIS ŽIDINYS – AIDAI“, 1997, 7/8, 328–329 psl.*

Dėl mums nesuprantamų priežasčių Paulius Subačius, giliau nesusipažinęs su vienuoliniu gyvenimu, nebūdamas vienuoliu, ryžosi skaitytojus informuoti apie vyrų ir moterų vienuolių vyresniųjų konferencijas, kurių, pasak jo, „atsiradimas, galima sakyti, praslydęs pro akis pasauliečiams tikintiesiems, besizvalgantiems vien į Lietuvos Vyskupų Konferencijos veiklą“.

Kadangi tiesiogiai straipsnyje esu minima ir tuo įvelta į šią nemalonią situaciją, turiu pareigą skaitytojams pateikti nors trumpai tikrą informaciją ir kartu atkreipti skaitytojų dėmesį į P. Subačiaus pateiktus neteisingus teiginius.

Lietuvos moterų vienuolių aukštesniųjų vyresniųjų (LMVAV) konferencija (toks tikrasis jos pavadinimas), kaip apibrėžta jos Statute, yra visų Lietuvos vienuolių aukštesniųjų vyresniųjų (vyriausių vadovių ir provincijolių) susirinkimas pagal 708–709 kanonus. Taigi šios Konferencijos tikrosiomis narėmis gali būti tik popiežiškų ar diecezinių teisių kongregacijų vyriausios vadovės – generalinės vyresniosios arba provincijolės – provincijų vyresniosios. Žemesnės vyresniosios, kaip namų ar grupių, šios Konferencijos narėmis negali būti.

Dėl to dabartiniu metu tikrosios Moterų vienuolių konferencijos narės atstovauja 18 Lietuvoje esančių vienuolių (5 – popiežinių teisių ir 13 – diecezinių

teisių kongregacijų). Likusių 14 mažų grupelių vyresniosios (nesvarbu, kad jos priklausytų ir žymioms popiežiškų teisių kongregacijoms), būdamos tik žemesnėmis vyresniosiomis, Konferencijoje gali dalyvauti tik kaip stebėtojos (t. y. neturi sprendžiamojo balso ir negali būti renkamos į Konferencijos tarybą).

Tokios 6 vyresniosios Konferencijoje dalyvauja stebėtojų teisėmis, o iš likusių aštuonių Konferencijos taryba dar negavo raštiško pareiškimo apie norą dalyvauti šios Konferencijos darbe.

LMVAV konferencija sukurta tikslu pagilinti vienuolių gyvenimą ir padėti moterų aukštesniosioms vyresniosioms atsakingai vadovauti savo vienuolijoms pagal Bažnyčios teisyno reikalavimus. Kartu jai nubrėžti tokie uždaviniai:

1. Plėsti visų vienuolių bendravimą ir bendradarbiavimą, rengti bendrų klausimų (vienuolinės drausmės, narių ugdymo, apaštalavimo, pašaukimų ieškojimo ir kt.) programas. Organizuoti bendras studijas, siųsti seseris studijoms į užsienį, atsižvelgiant į atskirų vienuolių reikmes;

2. Ieškoti būdų, kaip vienuolijos galėtų labiau pasišvęsti Bažnyčios pastoracinei veiklai, tuo pačiu metu išlaikant kiekvienos vienuolijos savitumą;

3. Vienuolių bendrą veikimą derinti, atsiliepiant į konkrečius visuomenės poreikius;

4. Dalytis novicijų auklėjimo patirtimi ir tirti visų seserų tolesnio ugdymo galimybes;

5. Organizuoti respublikinius ir diecezinius renginius, ugdančius visuomenės supratimą apie pašaukimą ir Dievui pasišventusiųjų gyvenimą;

6. Per Apaštališkąjį Nuncijų palaikyti ryšius su vienuolių ir apaštalaujančių

pasauliečių institutų kongregacija ir su Tarptautine generalinių vyresniųjų unija Romoje;

7. Bendradarbiauti su Lietuvos Vyskupų Konferencija – informuoti jos pirmininką apie savo veiklą, kviešti į visuotinį suvažiavimą, siųsti jo protokolus ir ieškoti būdų, kaip pagilinti tarpusavio dialogą;

8. Informuoti vienuolijas apie šiandieninio gyvenimo problemas, Bažnyčios aktualijas ir su tuo susijusius vienuolijoms keliamus reikalavimus bei pageidavimus.

Taigi LMVAV konferencija yra pašvęstojo gyvenimo asmenų tvarkymo tam tikras struktūrinis vienetas, kuris vykdo aiškiai nubrėžtus uždavinius. Visos šios Konferencijos narės yra vienodai priimamos ir vertinamos.

Kartu reikia pažymėti, kad kiekvienos sesers vertė priklauso tik nuo to, kiek ji seka Kristumi Marijos pavyzdžiu, kiek ji iš meilės pajėgi būti Jo įrankiu, tarnaujant visiems Dievo vaikams, o ypač mažiausiems broliams. Todėl straipsnyje vedama pagrindinė nepakantos gija, kad popiežiškų teisių vienuolijos yra vertingesnės, tik jų nevertina LMVAV konferencija, yra klaida, ne tik sėjanti nerimą tarp kongregacijų, bet ir drumsčianti visuomenės ramybę.

LMVAV konferencija iš dalies ir įkurta, kad kiekviena sesuo ir visi akivaizdžiai matytų, jog Bažnyčia labai vertina kiekvieną seserį bei visas kartu, ir joms sudaromos vienodos sąlygos augti dvasiai ir vystyti Dievo duotus talentus motiniškos pagalbos žmonėms tarnybai.

Esu įsitikinusi, kad visoms seserims yra skaudu skaityti tokius žodžius: „labai konkretų savo tarnystės suvokimą turinčių popiežiaus teisių institutų se-

serų akimis, diecezinių vienuolių narės blaškosi tarp gausybės skirtingų užsiėmimų, vienuolėms nederančios veiklos ar gyvenimo būdo keistenybes pridengdamos kilnių sovietmečio kankinių aureole“.

Pirmiausia skaudu popiežiškų teisių vienuolių seserims, kad joms primetamos tokios akys.

Antra, kodėl seserys turi blaškytis tarp daugybės užsiėmimų, jei jos, vykdydamos klusnumo įžadu įsipareigotą Dievo valią, atlieka tai, kas joms Mylimojo Tėvo skirta dabar atlikti? Čia norisi ir pasidžiaugti, kad, Apvaizdai leidus vienuolijoms laisvai veikti, seserys dabar jau gali ir pradeda apaštalausti kaip bendruomenės, pasirinkdamos darbus pagal savo vienuolijos charizmą.

Trečia, kokią vienuolėms nederančią veiklą seserys šiandien vykdo, ką jos nedoro daro?

Ir dar. Visais laikais, tiek skaudžiais Lietuvai okupacijos metais, tiek dabar, seserys turėjo ir turi pareigą padėti visiems kelyje į Dievą – visomis doromis

priemonėmis pagelbėti reikalingiems pagalbos. O dabar tikrai vykdančiai savo tarnystę seseriai nėra laiko galvoti apie kokias nors aureoles. Žinoma, jos neatšakingos už tai, jei kas ką piešia.

Nežinau, kaip straipsnio autorius gali teigti tai, kad, lyg mano pačios žodžiais, Vyresniųjų konferencijos tariaama tendencija neįsileisti į Konferenciją popiežiškų teisių vienuolių yra dėl to, kad siekiama „apsaugoti Lietuvos moterų vienuolijas nuo iš „šono“ (t. y. iš Romos) primestų veiklos uždavinių ar principų“. Juk LMVAV konferencija dirba pagal Romos (Vienuolinio gyvenimo ir apaštalaujančių institutų kongregacijos) 1995 01 14 patvirtintą Statutą. Mūsų Statutas patvirtintas tik 5 metams kaip bandomasis. Po 5 metų jis bus, jei reikės, pataisytas ir vėl pateiktas Romai tvirtinti.

1995 m. gegužės 8–12 d. Romoje aš pati asmeniškai dalyvavau Tarpautinės generalinių vyresniųjų unijos konferencijoje, ir nuo to laiko LMVAV konferencija yra šios Unijos narė ir dėkinga už nuoširdų seserišką bendradarbiavimą.

Vyresniųjų konferencija nori atvirai bendrauti ir bendradarbiauti su kitų kraštų seserimis vienuolėmis ir su jomis dalytis šių dienų žmonėms tarnavimo patirtimi, sunkumais, net nepasisėkimais ar laimėjimais. Bet, žinoma, visos seserys nesutiks, kad kas nors tą gražų visų seserų tarptautinį seseriškos paramos nusiteikimą panaudotų savo egoistinėms savanaudiškoms užgaidoms.

Bendrai atsakant į Pauliaus Subačiaus straipsnį „Su abitu ar be jo“, norisi pabrėžti, kad LMVAV konferencija yra tvirtai pasiryžusi vykdyti jai nubrėžtus uždavinius ir, derinant visų vienuolių veiklą šių dienų pasaulyje, laikytis nuostatos „VINCE MALUM IN BONO“.

Ses. *Albina Pajarskaitė*

LMVAV konferencijos pirmininkė

Kaunas, 1997 m. spalio 15 d.

Šioje rubrikoje spausdinamų tekstų neredaguojame ir honorarų už juos nemokame.